

GERMİYANOĞLU YAKUP II. BEYİN VAKFİYESİ

Feridun Nafiz UZLUK

*Benim Devletlu Sultanım akibetin
hayır olsun*

*Yediğin bal ile kaymak yürüdüğün
çayır olsun*

L Â E D R İ

Germiyan oğlu Yakup Beyin, Mevlâna'nın makamında oturan Cemaleddin Çelebi bin Âdil Çelebiye, Evaili Zilkade 825/22 Ekim 1422 tarihinde vermiş olduğu, orijinali elimizde bulunan Vakıfname, birkaç cihetten önemli olduğu için, yayınlanmasını uygun görmekteyim. Vakfiye'de 4 türlü şahıs vardır:

- 1 — Vâkfi yapan, vakfiyeyi tanzim ettiren emir Yakup Bey Çelebi; Germiyan Hükümdarı olup Süleyman Şah bin Mehmet Çağşadan Bey bin Yakup Bey bin Seyfeddin Alişir Bey bin Yakup Bey bin Kerimeddin bey (!).
- 2 — Murat Bey, Osmanlı Müverrihlerinin sonradan Sultan diye adlandırdıkları, gerçekte ise bütün o devir kaynaklarının bey dedikleri zat olup, bin Çelebi Mehmet Bey bin Yıldırım Bayezit Bey bin Murad-ı Hüdavendigâr Bey bin Gazi Orhan Bey bin Gazi Osman Bey bin Ertuğrul Bey bin (!).
- 3 — Cemaleddin Çelebi, Mevlâna makamında, büyük babası II. Celâleddin Mehmet Ârif Çelebiden sonra bulunmuştur. Ce-

maleddin Çelebinin babası, Âdil Çelebi olduğu, hem bu vakfiyede yazılı, hem bizim elimizdeki silsilenamelerde bildirildiği gibi, Üsküdar Selimağa kitaplığında Emir Hoca Kemankeş bölümünde (414) numarada kayıtlı farsça Menkibül Ârifin مناقب العارفين

isimli Eflâki dedenin şöhretli eserinin hem baş tarafında, hem sonunda (Nesepname-i Hazreti Mevlâna Celâlül Hakı veddin Kaddesesirrehülaziz başlığı altında şöyle yazılıdır: Mevlâna Cemaleddin bin Mevlâna Âdil, bin Mevlâna Ârif, bin Mevlâna Âdil, bin Mevlâna Ârif, bin Sultan Veled bin Sultanul Ârifin Hazreti Mevlâna Celâlül-Hakki veddin bin Sultanul Ulema Kaddesenallahu bi sirrehul aziz bin Mevlâ Hüseyinül Hatibi bin Mevlâna Ahmedül Hatibi bin Mevlâ Mahmut bin Mevlâ Sabit bin Mevlâ Müseyyep bin Mevlâna Hamad bin Mevlâna Abdurrahman bin Hazreti Ebubekiri Sıddik Radiyallahu anhum ve an cemüssehabeti ve anhum ecmain haza esahhül akvali fi nisbeti kaddesallahu sirrehul aziz¹.

1. 1921 yılında yani 48 sene evvel yazdığım notta : 193 yaprak yani 386 sahife, beher sayfada 24 satır vardır. Güzel talik ile yazılmıştır. Cemaleddin Çelebinin silsilenamesi kitabın önünde, sonunda kaydolunduğu-

Eserin sonundaki bu sahih nesebin altında şu ilâveler yazılıdır:

ابراهيم ادم چهار دختر بود، یکی رابه حسین بنحو داده بود حضرت بها ولد از و شد و یکی رابه سلطان محمد حواری زمشاه داده بود و یکی راسطان سنجی معاری داده بود و یکی رابه پیر برکات داده بود و آن یک دختر را که بر سلطان حواری زمشاه داده بود. ده پسر بوجود آمد، یکی از ان جمله ملک دانشمند ست دوم ملک ابراهیم سوم ملک غفرالدین چهارم ملک منکوجک پنجم ملک قطب الدین ششم ملک جلال الدین. هفتم ملک شمس الدین هشتم ملک عطا الله، ۲۴ ملک دود و روای دهم غفرالدین و هاده هند و ستانی از حاشیه مناقب العارفین

Görülüyor ki, bugüne kadar elimizde mevcut silsilenamelerde yazılı olanlardan başka bir silsile bulunmadır. Ahmed-i Belhî'den daha yukarıdaki zevatı Eflâkide de kayıtlı olduğu üzere, elimizdeki hilâfetnamelerde de yazılı olduğu üzere ayrıca Elcevahirul Mudia'da, ondan naklen Mevzuatül Ulum tercümesinde de hep bir şekilde yazılıdır. Halbuki burada şimdiye kadar gördüklerimizden ayrı bir nesepname yazılı olduğu için, bunu bildirmeye önemli saymaktayım.

Vakfiye'nin tasdikini yapanlar ile, sağ taraftaki şahitler, o devrin tanınmış bilginleri olduğu gibi, Şeyhi ismi ile Tıp Tarihinde, Edebiyat Tarihinde önemli bir yerin sahibi olan zatin hem babası, hem dedesi gösterilmekte olması bu vakfiyenin önemli özelliklerindedir. Onları ayrıca inceleyeceğiz.

Germiyanogullarının tarihi, ilk zamanlara ait olmak üzere karanlıktadır. Bununla beraber, Ayasofya'daki İbni Bibi'nin 2985 numarada kayıtlı, dünyada tek nüsha, 744 büyük sahifelik eser,

na göre, tarihi yazılı olmayan bu eser, ya onun zamanında yazılmış, yahut o zaman yazılmış bir eserden kopya edilmiş, üstünde ancak Osman bin Ali diye silinmiş bir mühür var başka bir kayıt yok.

bu aile hakkında bir iki yeni isim verdiği gibi, 1937 yılında bastırduğım Mektubatı Mevlâna'nın sonunda, Sadreddin-i Kunevi'nin «Camiül Usûl, fi Ahâdisü Râsûl» ünvanlı 11 ciltlik eserin 2 ve 3 üncü cüzlerinin ilk sahifelerinde, bu cildi evvelinden sonuna kadar Sadreddinden dinleyen zatları sıralarken, 9 uncu sırada Seyfeddin-i Alishir bin Yakup isimli bir zata tesadüf etmekteyiz ki, bu doğrudan doğruya, Alishir oğulları denilen Germiyanların ya dedelerinden birisi, yahut amcalarından birisidir. İbni Bibi Mufasssal Selçuknâmesinde S. 500 de Muzaffereddin-i Pâser-i Alishir isimli bir zate tesadüf etmekteyiz ki, ordunun subaşıtı yani kumandanıdır. Baba İshak ile yapılan savaşta yenilerek Malatya'ya dönmek mecburiyetinde olduğu yazılıdır. Bu hâdise Alâeddin-i Keykubat'tan sonra 634 de onun yerine cülûs eden oğlu Gıyasuddin-i Keyhusrev zamanında olduğuna göre, onun ölümü de, 644 olmakla oldukça eski bir tarihteki Muzaffereddin Beyi bize haber vermektedir. Malatya'ya gitmesi, Germiyanlı aşiretinin, o dolaylarda oturduğunu anlatır. Bize göre, Germiyanlılar Harzem Türklerindendir. Daha sonra Batı Anadolu'ya yani uçlara doğru göç etmişler, İmâdüddin-i Hazar-ı Dinari isimli bir kumandanın Selçuklular vaktinde Kütahya'yı aldığı, onun adına bulunan bir kitabe ile Sakıp Dedenin Sefinci Mevleviyede, Sultan Veled'in Müridleri arasında bu kumandanın da bulunduğunu anlatır.

675/1277 yılında patlak veren Cimri İsyanı, Zilhicce ayında yani senenin (arabî senenin) sonunda olmasından ötürü, müteakip 17 Muharrem 676 da Cimri'yi Pınarbaşı havalisinde yakalayanlar arasında Hüsameddin bin Alishir isminde bir kumandanın bahsedilmektedir. İbni Bibi Tıpkı Basım, S. 726.

İbni Bibi'de ayrıca, Alıcak Noyin'in yanına götürülen ,orada şahadet rütbesi ile müşerref olan zatlar arasında Kerimüddin-i Alishir ismine de rast gelmekteyiz. Ankara'daki Kızılbey Camii'nin 699 da Mimerini onaran büyük emir Yakup bin Alishir adı geçmektedir. Sandıklı'da Kal'a duvarında iken şimdi Çavuş çeşmesinin üzerinde bulunan bir kitabede, Emirül Muazzam ve Mevlel Âzam Hüsameddünyaveddin Yakub bin Umur diye 725 tarihli bir kitabe dikkatimizi çekmektedir. Konumuzun tek kişisi Yakup bey, Kütahya'daki imaretinin iki tarafında bulunan taş üzerinde «anamın atası Umur Bey» diye söylediği zat, Hüsameddin Yakup Beyin babası olacak. Demek bu zat bizim Yakup Beyin dayısıdır. Yukarıda Alishiroğullarından Hüsameddin, Yakup gibi isimler bulunduğuna göre, acaba burada sözü geçen zat Alishiroğullarından mı, yoksa onlara damat mı olmuştur, şahsen bunu çözümlüyecek halde değilim.

Biraz daha beklemek, Kütahya, Denizli, Afyonkarahisar gibi önemli şehirlerle, bütün o civar köyleri birbir gezmek, taş kitabeleri toplamak, fotoğraflarını almak, Vakıf kayıt defterlerini ayrı ayrı incelemek, ellerde mevcut vakfiyeleri toplayıp okumak lâzımdır. Ancak ondan sonra belki bir sonuca varılabilir. Yoksa bugün elde bulunanlarla, böyle bir iddiada bulunmak zamansızdır.

Mevlevî kaynaklarında, bu aileye ait olmak üzere şunları bulmaktayız:

1 — Sultan Veled'in bastırıldığı divanında Kütahya şehrini öven 9 beyitli gazel, biraz sonra onun hem metnini, hem tercümesini vereceğiz.

2 — Eflâki Dedenin Menakibül Ârifin isimli Âriflerin menkabeleri anlamına gelen farsça eserinde Kütahya ile ilgili üç ayrı hikâye.

3 — Esrar Dede'nin henüz basılmamış Mevlevî Şairleri Tezkiresinde bulunan Derviş Niyazi'nin tercümei halindeki önemli bir kayıt.

4 — Elimizde mevcut Silsilenameler.

5 — Eflâki Menakıbının yazma nüshaları sonunda bulunan Nesebnamelerdeki kayıtlar.

6 — Bize kadar sürüp gelen menkabelerde, Sultan Veled'in büyük kızı Mutahhare Âbide Hatun'un Germiyanlılara gelin gittiği.

İşte bu kaynakların hepsi, Sultan Veled'in kızını, etrafta Selçuklu prensleri ile, sonra onların yerine geçen Karamanoğulların evlâtları duruyorken, onlara değil, uçlardaki beyliklerden Germiyanogullarına verilmesi olayı.

Herhalde, aşiret lâkabı olan Germiyanların başlarında bulunan beylerine Alishiroğulları denilmektedir ki, bunun türkçesi olarak fakat daha ziyade doğu taraflardaki halk, çocuklarının isimlerini Alishir değil, Aslan Ali koymaktadırlar. Halbuki Alishir, Ali Aslan gibi anlaşılırsa da vafı terkibi olmakla Türkler yukarıda yazdığım şekilde söylemektedirler. Bunların evvelâ Malatya taraflarında oturmuş oldukları 637/1240 yılında, Baba İshak ayaklanması dolayısıyla İbni Bibi Tıpkı basım tarihinde S. 500. Müzaffereddin-i Alishiroğlunun hem kumandan olduğunu, fakat bozulması üzerine Malatya'ya döndüğünü bildirmesi sözümüzün şahididir. Harzem Türk kabilelerinden birisi olduğu, Celâleddin-i Harzemşah ile Anadolu'ya geldikleri, önce oralarda oturdukları, daha sonra batıya giderek Kütahya ile dolaylarında kaldıkları anlaşılır.

Bana göre, Germiyanlılar, yahut Alishiroğulları ile, Mevlâna ailesinin Harzem'de bir münasebetleri olmuştur. Bundan ötürü, Sultan Veled, tanı-

dığı ailenin oğluna kızını vermiştir. Fakat buna dair elimizde herhangi bir tarihî belge yoktur.

1 — Sultan Veled'in, 1941 de Ankara'da kendi matbaamda bastırıldığı Divanındaki Gazeli. S. 550:

نباشد همچو کوه تاهیه شهری ❁ خنک آنکس که دروی شست شهری
 و کرد و شهرشیند از سعادت ❁ فزون از حد برد خطی و بهری
 مثال شمع کلی وجه محضست ❁ نباشد نور اورا هیچ ظهری
 همی ماند بچیت در لطافت ❁ برو مفرست یارب جور و هری
 نگار شکرین رای کناهی ❁ کسی هر که خوراند جام زهری
 دروهر کوشی باغی و راغیست ❁ دروهر سرور و ان عینی و نهری
 درویک قلعه محصور و موزی ❁ ندیده کس چنان در هیچ دهری
 فدای باد آچنان شهر نکورا ❁ هزاران چون هری و مرو و اهری
 ولد را حسن او چون گشت روشن ❁ شنایش بر ملازان کرد جهری ❁

- 1) Kütahya gibi bir şehir olamaz, ne mutlu orada bir ay oturan kimseye.
- 2) Saadeti yâr olup da iki ay oturacak olan bir kimse hatsız, hesapsız istifade eder.
- 3) Bu şehir, bir güneş gibidir, her tarafı yüz (vecih) dür, ki onun yüzünün arkası, karanlığı yoktur.
- 4) Letafet de cennete benzer, Yarabbi! Ona eziyet ve kahr gönderme.
- 5) Hiç tatlı bir güzele, kusuru olmadığı halde, bir kimse zehirli şerbet içirir mi?
- 6) Onun her köşesi bir bağ ve bahçedir, onun her tarafından bir pınar ve nehir akmaktadır.
- 7) Onun duvar içine alınmış, muhafaza olunmuş endamlı, güzel bir kalesi vardır ki, onun gibisini dehirde hiç kimse görmemiştir.
- 8) Böyle güzel şehre bin Herat, bin Merv ve Ehr beldesi feda olsun.

9) Veled'e onun güzelliği belli olunca, herkesin yanında onun övgüsünü açıkça söylemektedir.

Bu gazelden, Sultan Veled'in Kütahya'ya geldiği, orada kaldığı, gezip dolaştığı, pek beğendiği açıkça görülmektedir. Bu ziyaretin tarihi ne yazık ki elimizde olmadığı gibi, bu gazelden de Kütahya hakkında 1932 yılında büyük bir eser yazan S. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, kitabında bahsetmemektedir.

2 — Eflâki Dede Menakıbı, C. II, S. 906.

Eflâki Dede kendisi rivayet ediyor: Mevlâna'nın kutsal türbe ve dergâhındaki Çelebi'nin ikamet eylediği yer idi, beyaz mermerden gayet letâfet ve usûlde güzel bir havuz vardı. Onu, Kütahya şehrinden Sultan Veled'e göndermişlerdi. Meğer Konya'nın fetretli (karışık) günlerindeki Ulu Ârif Çelebi yukarı diyara (Moğol İhanlarının ülkesine) gitmişti. Karamanoğulları naiplerinden Küçük Celâl derlerdi, bir kimse vardı. Bu havuzu hile, tağallüp, itikatsızlık cesareti yoluyla hanikahtan taşıyıp, kendi sarayına dikeyim diye Larende, (şimdiki Karaman) tarafına götürdü. Ol nasipten endişe eylemedi. Bir vakit geçtikten sonra, Ulu Ârif Çelebi, o mübarek seferden Konya'ya gelip, havuzu aradığında yerinde göremedi. Göz havzını su ile doldurup yani çok ağlayıp, ziyadesiyle incindi, elem duydu. Bu olay için Karaman Oğulları katına bir mektup yazıp, Emir Bedreddin İbrahim Bey (Tanrı onu aziz etsin) mütalâasına eriştikte, havzın bulunmasında gayret göstererek o şahsa tazir buyurdu, naiplikten azleyleyip, gözden düşürdü, o felâkette can verdi. Derhal araba üzerine yükletip, mübarek türbe tarafına gönderdi, özürler dileyip, birçok armağanlar yolladı. Hemen işte havuz geliyor diye Pazartesi günü haberi gelince Çelebi Hazretleri, Türbenin bü-

tün güyendelerini mutrıpta bulunanları ile karşı çıkıp, mübarek feracesini havuzun üstüne örtüp, tamam şatlık ile makamında mukarre kıla. Çelebi Hazreti buyurdu ki: Bana bu haletten, gayip âleminden büyük işaret yüz gösterdi. Burada yâran acep bir beşaret vardır ki, bir havuz ki istidadı olmayan, bir cansız taş parçasıdır. Ondan, bu hanedan da bir hizmet, bir sohbet, bir marifet gelmemiş, asla bakışımızdan, sırlar ve sözlerimizden bir neşvesi, bir lezzeti yoktur. Onun gayri ki, kaç gün bu türbede ikamet etti, Tanrı erlerinin nazarlarına isabet eyledi, Hak süphanehu ve Taalâ ona reva görmedi ki, bu manasız, kaskatı gönüller arasında garip kalsın ve bu türbeden uzak düşüp, mahrum olsun. Yine hem evvel olduğu gibi bir lütuf yapıp, onu buraya çekti, merkezine eriştirdi. Şimdi dostlarımız, bizi sevenlerimiz için can, gönül, tam itikat, bütün akıl, şüphesiz, kuşkusuz iman ile yıllardır ki, bu mübarek hanedanın hizmetinde bulunuyorlar, evliya sohbetini dinliyorlar. Kur'anın sure 9, âyet 41, Tanrı yolunda malınız ve canınızla cihat ediniz, anlamındadır. Can, ten mal ile muavenet, yardım ediyorlar. Haktaalâ nasıl reva görür ki, onları kıyametin mihnet gurbetinde dinsiz fecere, bilgisiz, miskin keferenin oturağı, durağı olmayan adamların arasında bırakmış, nazarından mahrum etmiş ola, nasipsiz kıla, haşa o öyle bir Hüdavendikerim, kulların lâtif, himmetli bir Tanrısıdır ki, lütfunun büyüklüğü, nimetlerinin çokluğu aşikârdır. Bu beyiti okudu:

*Senin gibi büyüklere, ümitlileri,
umutsuz bırakmak mümkün mü
Senin affın, armağanların umulduğundan daha çoktur.*

Şiir farsça :

Ey mülkün ve meleğin rızık vericisi, ey dönen feleğin kutbu, haşaki senin sofrandaki nimetlerini, çocuklarından esirgeyesin.

Dostlar çok sevindiler, şükraneler verdiler, o günü mübarek türbede büyük bir sema oldu, Çelebi, Mevlâna'nın şu rubaisini söyledi¹:

*«Âşıkın sana yol bulabilmesi için,
yalnuz senin kapını açık bıraktılar,
ey kecemde, izzette nur saçan,
güneş, ay, yıldızlar senin nâçiz
birer kölendir.»*

Eflâki'nin havuz dediğine, şimdi Konya'daki Mevlâna Türbesinde, avludaki Yavuz Selim'in 918/1512 حوض جنان

Havzu Cinan tarihinde yaptırttığı şadırvanın ortasında durmaktadır. Hakikaten beyaz mermerden ise de, aradan geçen 600 yıl içerisinde biraz esmerleşmiştir. Bunun bir eşi de Kütahya'da şimdi kitaplık olan II. Yakup Bey Medresesinin ortasındaki şadırvanın ortasında durmaktadır. Ressam Ahmet Çalışel tarafından benim koleksiyonum için yağlı boya ile yapılmış bir resminin fotoğrafisini takdim ediyorum. İsmail Hakkı Uzun Çarşılı'nın 1937 de yayınladığı Anadolu Beylikleri ünvanlı eserin sonundaki resimlerden 21 inci levhanın altında: «Kütahya'da Germiyanoğlu Yakup Beyin İmaret Mescidi'nin içi (Gök Şadırvan) diye su ile dolu göbekte şadırvan gözükmektedir. Daha ileride kapının arkasında gö-

1. Çoktan beri Konya'da Mevlana Türbesinin kibleye bakan niyaz penceresi denilen Hacet penceresinin üstünde bir sikketle içerisinde talik yazı ile, siyah mürekkeple yazılı olan bu rübaiyi, Atatürk ilk defa Türbeyi kaptandıktan sonraki ziyaretinde görünce, okumuş, okutmuş, manasını sormuştur. Onlar yukardaki tercümemi ona ifade edince, Hazreti Mevlâna 700 yıl önce bütün türbelerin kapanacağını, fakat kendi türbesinin, aşıkla- rın, gariplerin ziyaret edebilmesi için açık kalacağını ilmi bir kerametle söylemiştir, doğrudur, ben her yeri kapattırdım, fakat burası müze olarak yine açıktır, diye söylemiş, sevinç duymuştur. Biz dahi Mesnevideki bir beytin mısramı burada tekrarlıyalım :

طل مولا تا ابد پاینده باد

Zillî Mevlâna ebed payende bad
Mevlâna'nın gölgesi, yani manevi himmeti, ebedî, kıyamete kadar baki kalsın demektir.

rülen uzunca kabir Yakup Beye ait çinili sandukadır.

Bendeki Eflâki Menakıbı yazmasının kenarında ismini açıklamıyan birisi şöyle yazmış: Hazreti Hünkârî Ekber'in (Mevlâna'nın) saadetli dergâhında hâlâ Şadırvan-ı Şerif'in iki kadehi olup, biribiri içinde, her biri 18 terekli büyük, biri dahi anın içinde küçük. Ol Havzı Şerif, 18 terekli olan büyük havuz olduğu yine Türbe-i Şerif'te oturan Şerif bir zattan işittim. Onun benzeri, lâkin ondan küçük olarak birisi dahi Kütahya'da, eski Germiyan Sarayı olan Mevlvî Dergâhında var imiş. Yine o zattan işittim. Hakikatini ancak Allah bilir, diye yazmıştır.

Ulu Ârif Çelebi, Germiyan oğlu Yakup Beyi görmeye gidiyor :

Eflâki rivayet eder. Bir gün Çelebi hazreti Lâdik şehrindeki dostları ile beraber, Germiyan Emiri Alişiroğlu'nu ziyarete gitmişti. Odahi, büyük bir ordu ile Âlameddin Bazarî Sahrasına inmiş, orada çadırlar kurmuş oturuyorlardı. Çelebiyi görür görmez karşıladılar, büyük izzet ve ikramda bulundular. Dostların Kur'an okuduğu, Çelebi hazretinin de bilgiler saçmağa başladığı sırada, bu adam son dereceye varan bilgisizliğinden, aptallığından ötürü, gaflet göstererek, kendi köleleriyle meşgul oldu. Çünkü o, Türktü (köylü idi demektir), lâübalî (Allah dostu demek olan) veliler âleminde habersizdi.

Bunu gören Çelebi hazreti, birdenbire nara vurdu, hemen yerinden fırlayıp atına bindi, arkadaşlarla birlikte yola koyuldu. Son derece hiddetle bir yandan Alişiroğlu'na küfürler ediyor, bir yandan da yoluna devam ediyordu. Onun heybetinden kimse ağzını açıp bir şey söylemiyordu. Birdenbire gayip âleminde şiddetli bir yel esmeğe başladı, bir fırtına çıktı, yeryüzü kıyamet zelzelesi gibi sallanmağa başladı. Bü-

tün çadırlar bu kötü düşünceli kimselerin başlarına yıkıldı. Hepsi yüzüstü yerlere yuvarlandılar. Arap atları örkelerini koparıp, sahrada kaçıştılar, yazı ve yabana yayıldılar. Askerlerin feryadı göklere yükseldi. Alişiroğlu feryat ederek çadırından dışarı uğrayıp, naiplerini topladı: Bu, Çelebinin bana olan gadabından ötürü başımıza geldi, diye, adamlarını Çelebinin peşi sıra gönderdi. Kendisi de hiddetle yola düştü. Naipler ne kadar Çelebi'ye yalvarıp yakardılarsa da, hazret dönmedi, onların yüzüne bile bakmadı. Nihayet Alişiroğlu onların arkasından ordusunun Subaşı (Seraskeri olan) Aydınoglu'nun güveysi Emir Sadettin-i Mübarek-i Kabız'ı gönderdi, özürler diledi. Tövbe istiğfar edip mürit oldu. Çelebi'nin beni affettiğinin bir nişanesi olmak üzere, erlerin başının tacı olan mübarek külâhını bana versin. Bununla benim başım, zamanın âfetlerinden selâmette kalsın» dedi. Emir Sadeddin-i Mübarek de kendi yakın adamları ile iradet getirip, hattan aşırı hizmetlerde bulundu. İnyet ve merhamet istedi.

Çelebi hazretleri: Bizim maksadımız Alişiroğlunu, lânetlenmiş Karun'un yanına göndermek, siccinin (cehennem hapsinin) altında ona bir yer tâyin etmektir; fakat Müslümanlar için: «Ey Tanrım, sen benim kavmimi hidayete ulaştır; çünkü onlar bilmiyorlar sözüne uymak lâzımdır; «Benim rahmetim gazabıma galiptir» muktezası ile hareket etmek, hür düşünceli, asil kişilerin âdeti, geleneğidir. Haydi git onun tövbeleri, yalvarıp yakarmaları onu kurtardı, onun suçundan vazgeçtim, onu bağışladım, buyurdu. Sonra mübarek külâhını çıkarıp, uğur olarak onlara verdi: Külâh, onun başında oldukça, onun başına hiçbir büyük düşmandan zarar gelemez, onun akıbeti hayırlı olacak, Müslüman olarak ölecektir, buyurdu. Onlar da 3 tane cins at, 10 adet çuha, 5 parça kemha (ipek kumaş), 10

parça sof, 3 bin adet altun ve 500 adet dostlara verilmek üzere para verdi, sevinç içinde dönüp gittiler. Çelebi hazreti kutlulukla Kütahya'ya eriştiği zaman Çelebi Yakup Bey, kendi kızını kucağına alıp, hazretin huzuruna geldi, ona mürit oldu, hizmetler ifa eyledi. Eflâki Menakıbı, yeni metin, 1961. C. II., S. 945 - 947, tercüme 411 - 413.

Bana göre, bu hikâye son derece önemlidir. Ulu Ârif Çelebi, Kütahya'ya gelince, ötedenberi açılmış olan Mevlevihaneye misafir oldu. Eğer Alişiroğlu'nun velâyet kudreti ile cezalandırılmış olsa idi, büyük kardeşi, Yakup Beyin refikası Mutaharre Âbide hatun, ana baba bir kardeşi Çelebi'ye gücenirdi. Onu hemen affetmesi, hattâ külahını vermesi, Çelebi Yakup Beyin Alâmeddin Bazar sahrasından, Kütahya'ya dönüp gelmesi ne yazık ki adını bilmediğimiz kızını kucağına alıp dayısı Ulu Ârif Çelebi'ye getirmesi bir aile yakınlığının, samimiliğinin işaretidir.

Eflâki'nin üçüncü dikkate şayan haberi, bizzat kendisinin geçirdiği bir hastalık dolayısıyledir. Bir gün şimdi Denizli dediğimiz, o zamanlar Batı Lâziki denilen şehrin yolunda, Eflâki'den sadır olan bir kusur üzerine, Çelebi hışımla ona bakmış, Eflâki sıtmaya yakalanmış. Ateşli hastalarda görülen bütün ıstırapları çekmiş, bayramın arefesinde Kütahya'ya gelmişler, oradaki Mevlevihanenin köşesinde sıtma nöbetleri içerisinde yanıp yakılan Eflâki ile hiç ilgilenmiyen Çelebimizi görmüş ki, ansızın hastanın yastığı başında oturarak tebessüm etmiş ve iki kulağından tutarak 3 defa kalk diye buyurmuş, eline bir nar vermiş. Sonra buyurmuş ki mesnevi oku, sema ile meşgul ol. Onun üzerine Eflâki sıhhat yüz göstermiş ve gündün güne iyi olmuş, âdeta hastalığa hiç yakalanmamış gibi olmuş. Bu hikâye dahi yukarıda söylediğimiz gibi, bir yabancı hü-

kümetin başşehirinde değil, âdeta Konya'da, Eflâki'nin Mesnevihan ve Türbedar olduğu Konya dergâhında vuku bulmuş gibi olması dikkatimizi çekmektedir. Eflâki Menakıbı Metin, C. 2., S. 953 - 955. Eflâki Tercümesi, Milli Eğitim Bakanlığı, C. 2., S. 420 - 422.

Esrar Dede Tezkiresinde, Bursalı Niyazi Dedenin hal tercümesinde dikkate şayan fakat tarihi tutmayan bir hikâye var: Esrar Dede diyor ki: Deriş Niyazi, Bursalı'dır, Yıldırım Beyazıt asrında (1389 - 1402) zuhur edip, iptida Küçük Asya'da kaside ve gazeli türkçe söylemeğe rabita vermiştir. Hatâ Ahmet Paşa'nın ekser eş'arı, bunlara nazire olduğunu Lâtifi yazmıştır. İkdâm Matbaasının bastığı Lâtifi tezkiresi, 1314, S. 351 - 352.

Eskiliğine göre yazdıkları Ebyatı Sıhri Helâldir. Süleyman Şah-ı Germiyanı Sultan Velet Hazretlerinin muhterem kerimeleri Mutahhere Sultanla evlenmelerinde bunlara kaside söyleyip, Sultan Veled Hazretlerinin müsaadeleleri ile müşarunileyhin Divanlarının kapağına yazmışlardır. Germiyanlı Şeyhi isimli şairle, Ahmet Paşa şiirde bunlara iktida etmeleri ile sikkelerini meremere kazmıştır. Garibe, süphanallah, fakirin hatırıma gelirdi ki, Sultan Veled'in türkçe şiirleri eğerçi eskidir, amma ilâhiyat nev'inden olup, elbette Anadolu şairlerine Mevlevilerden bir başbuğ gerektir, derken bu Niyaziyi gördüm, sonra Lâtifi tezkiresine baktım, fikrimle tamam tabikun naali bin nal geldi, bir elfiye kasidesi vardır ki, Ahmet Paşa, beyti beytine nazire söylemiştir. Lâtifi demiştir ki, kendi zamanında şöhretli idi, amma şimdi unutulmuştur, tertip edilmiş Niyazi Divanı diye eseri, Yıldırım Beyazıt adına parlak kasideleri vardır.

Veled Çelebi efendi, bir zamanlar kendisinde bulunup, şimdi bana gelen Esrar Dede Mevlevi Tezkiresinin Niyazi

zi Maddesi kenarına: Gariptir, Derviş Esrar Sultan Veled'in 723/1323 de azatlı kölesinin oğlu Osman oğlu Hasan'ın yazdığı Sultan Veled Divanı Esrarın imiş. Üstünde Dedenin el yazısı, orada babası, babasının babası bildirilmiştir, böyle iken Dede Sultan Veled'in türkçe şiirlerini tetebbu eylemiş, zira Sultan Veled'in âşıkane, hâkîmane, sofiyane nice gazelleri vardır. Türk şiirine Anadolu'da ilk çığır açanlardan birisi Sultan Veled'dir. Ben onun türkçe şiirlerini toplayıp, geniş hal tercümesi ile birlikte - Maarif Bakanlığında 1925 senesinde - Feridun Nazif'in de Konya, Konyalıları öven Sultan Veled'in iki kasidesi ile birlikte yayınladım, Veled Çelebi (İzbudak).

Niyazi maddesinde iki yanlış var. Sultan Veled 712/1312 yılında ölmüştür. Bursa 726/1326 yılında Osmanlılar tarafından zaptedilmişti. Yıldırım Beyazıt 783/1381 yılında Germiyan Prensesi ile evlenmiştir. Binaenaleyh Derviş Niyazi, Sultan Veled'in hayatta olup, ondan izin alarak onun Divanının kabına bu evlenme töreni hakkında onun müsaadesi ile kasidesini yazamaz. Binaenaleyh Lâtifi tezkiresinde mevcut olmayan bu son bilginin gerçeğine ir görmek için, adı geçen Niyazinin tertip edilmiş Divanını görmek lâzımdır.

Esrar Dede tezkiresini özetliyerek Semahanei Edep başlığı altında 1309/1891 yılında İstanbul'da bastıran Trabzonlu Ali Enver, eserinin 240 - 242 nci sayfaları arasındaki hal tercümesinde de bu tarihî yanlışlığı gerçek gibi kayıt eylemesi elbette yanlıştır. O zaman Lâtifi tezkiresi henüz basılmadığı halde, kütüphanelerde bulunabilirdi. Fakat Ali Enver efendi, bunu da düşünememiş, ondan ötürü yazdıklarında hakikat yoktur. Vaktiyle Sadeddin Nüzhet Ergun'a bu Niyazi maddesini sormuş, Divanını ben de işittim,

fakat nerede kaldığını bulamadım demişti.

Eflâki Menakıbı, Hâlet Efendi ilâve kısmı No. 52. Nesebi Şerif-i Hazreti Mevlâna başlığı altında Hz. Mevlâna Celâleddin Mehmet bin Sultan-ı Ulema bin Hüseyinül Hatibi bin Ahmedül Hatibi bin Mahmut bin Mevdut bin Sabit bin Müseyyeb bin Muzhir bin Hamad bin Abdurrahman bin Ebubekri Sıddik Rizvanullahu Taalâ Aleyhim Ecmain.

1) Şıkkı evvel. Cemaleddin Çelebi bin Âdil Çelebi bin Ârif Çelebi bin Muzaffereddin Emir Âdil Çelebi bin Ulu Ârif Çelebi bin Sultan Veled bin Hazreti Mevlâna.

2) Şıkkı Sani. Mehmet Çelebi bin Hızır Şah Çelebi bin Divane Mehmet Çelebi bin Balı Çelebi bin Ahmet Paşa bin Mehmet Paşa bin Hızır Paşa bin Mutahhare Hatun binti Sultan Veled bin Hazreti Mevlâna.

3) Şıkkı Evvel min Şıkkı evvel. Şah Mehmet Çelebi bin Hürrem Çelebi Kadı Mehmet Çelebi bin Cemaleddin Çelebi.

4) Şecerei evvel min Şıkkı evvel. Bostanı evvel Mustafa Çelebi bin Cermal Çelebi bin Mustafa Çelebi bin Kadı Mehmet Çelebi.

5) Şecerei Sani min Şıkkı evvel. Hasan Çelebi bin Ferruh Çelebi bin Hüsrev Çelebi bin Kadı Mehmet Çelebi bin Cemaleddin Çelebi.

6) Şecerei Evvel min Şıkkı Sani. Haydar Çelebi bin Mehmet Çelebi bin Ayşe Hatun binti Paşa Ahmet Çelebi bin Emir Âdil Çelebi bin Ahmet Paşa bin Mehmet Paşa bin Hızır Paşa, bin Mutahhare Hatun binti Sultan Veled bin Hz. Mevlâna.

7) Biraderi Haydar Çelebi ve Mahmut Çelebi ve Mustafa Çelebi der

nezdî Karahisar sakinent ve Ahmet Çelebimiz biraderi işanent.

8) Silsilei ahir ki, ez şikkı evvel münşak şude.

Mehmet Çelebi el Müderris bin Ârif Çelebi bin Mehmet Çelebi bin Destine Hatun binti Mehmet Çelebi bin Ârif Çelebi bin Âdil Çelebi bin Ârif Çelebi bin Sultan Veled.

9) Biraderanı Mehmet Çelebi el Müderris Ahmet Çelebi el Müderris Veled Çelebi el Müderris her S. Ferzend Ârif Çelebi ent. Yani Mehmet Çelebi, Ahmet Çelebi, Veled Çelebi her üçü müderris ünvanını kazanmış oldukları gibi, Ârif Çelebinin de çocuklarıdır.

Görülüyor ki, Yakup Beyin adına vakıf yaptığı Cemaleddin Çelebi, bizim burada gösterdiğimiz silsilede açıkça yer almaktadır. Onun babası Mevlâna'nın makamında bulunmamış, fakat onun pederi II. Ârif Çelebi Mevlâna'nın postuna oturmuş, onun babası Emir Muzafferredin Âdil Çelebi Mevlâna'nın postunda oturmuş, onun babası meşhur Ulu Ârif Çelebi onun babası Sultan Veled Hazretleridir. Bu zatlar Mevlâna'nın erkek tarafından gelen torunlarıdır. Şikkı Sani'de adları bildirilen Mehmet Çelebi onun babası Hızırşah Çelebi, onun babası meşhur Divane Mehmet Şemai Çelebi Bey, onun babası Mehmet Balı Çelebi, onun babası Ahmet Paşa, onun babası Mehmet Paşa, onun babası Hızır Paşa, annesi Sultan Veled'in kızı Mutahhare Hatundur. Biz Divane Mehmet Çelebi'nin şahit olarak imzası bulunan Sultan Divane ismiyle meşhur Mehmet Çelebidir, bu zatın imzasını taşıyan bir vakfiyedeki şahitliğine ait belgenin fotoğrafını arz ediyorum.

Yukarıdaki 4 numaralı şecerde adı geçen Birinci Mustafa Bostan Çelebi'ye ait 1012/1603 senesi Muharrem

ayının başlarında tanzim edilen Şeri hüccetin hem metnini, hem özet halinde maali sunuyorum. Burada iki nokta dikkatimizi çeker: Birincisi Mustafa Bostan Çelebi'nin, Yakup Bey vakfiyesinde adı geçen Cemaleddin Çelebinin torunu olduğu ciheti, diğeri Kadı Paşa adıyla aile arasında şöhreti olan zat, babasının sağlığında yani Cemaleddin Çelebi hayatta iken öldüğü için, Kadı Mehmet Paşa yerine Mevlâna makamına Hüsrev Çelebinin yani Cemaleddin Çelebinin torunu olan Hüsrev'in cülus ettiğidir. Sakıp Dedenin İnas tarafından yani kız tarafından Mevlâna ailesine merbut bulunan Kadı Paşa yerine, onun oğlu Hüsrev Çelebi'nin neden postnişin olduğunu bize anlatıyor.

Fotoğrafisini sunduğumuz hüccetin en üstünde Konya Kadısı Abdulhay oğlu Mehmet Atufi tarafından tertip edilmiş, altına etrafında iki mısra halinde tertip edilen mührün ortasında ez'afül ibat Mehmet, onun etrafında birinci mısrağı Mera bude havakarı muhabbet, ikinci mısra Dilidarem havadarı muhabbet sözleri talik kırması yazı ile tertip edilmiştir. Hüccetin metnini ayrıca yazıyorum.

Özeti şöyledir: Karaman eyaleti Valisi Hacı İbrahim Paşa, kendisinin Mevlâna ailesinden olduğunu, binaenaleyh türbe mahallesinde (Konya'da) vefat eden Bostan Çelebi'nin varisi olduğunu iddia eylemektedir. Şahit olarak eski Konya Müftüsü Mehmet oğlu Mahmut efendi, türbede Mesnevi Şerif takrir eden, okutan Hüsrev oğlu Mahmut efendi, Eşşeyh Müslihiddin, İbrahim Paşa'nın imamının oğlu Hasan Halife gösterilmektedir.

Konya Kadısı, İbrahim Paşa'yı İnas tarafından yani kadın tarafından olduğunu bildirmekte, fakat Bostan Çelebinin varisi olarak Tayağan Kadı Mehmet Çelebi ki bu zat elimizdeki ve-

sikalarla vakfiyede ismi geçen Âdil Çelebi oğlu Cemaleddin Çelebinin oğludur. Mehmet Tayağan Kadı Çelebinin oğlu Hüsrev Çelebi onun iki oğlu Ebubekir ve Mehmet Çelebi ise zükur yani erkek tarafından Bostan Çelebi ile akrabadır, binaenaleyh o da şöyledir: Tayağan Mehmet Çelebinin iki oğlu olup, Hüsrev Çelebi, büyük babasının yerine, kendi babası Kadı Mehmet Çelebi öldüğü için Mevlâna postuna oturmuştur. Hüsrev Çelebi'nin kardeşi Mustafa Çelebi, onun oğlu Cemaleddin Çelebi, onun oğlu Bostan Mustafa Çelebidir.

Halbuki Sakıp Dede Sefine isimli eserinin Mevlâna'nın oğullarından bahseden birinci bölümü, Sefinci Mevleviye C. I., S. 153-164 arasında yani 12 büyük sayfada Bostan Çelebinin hal tercümesini bildirmektedir.

Bostan Çelebi'nin ölüm tarihini bir kıt'a yazarak 1040/1631 olarak gösteriyorsa da bu da yanlış olup, elimizdeki bu hüccette Muharrem ayının ilk günleri olarak gösterildiğine göre, bu 16 Haziran 1603 yılına tekabül eder. Bostan Çelebi'yi, Ferruh Çelebi'nin oğlu olarak göstermek yanlış olduğu gibi Bahti -1012 yılında babası III. Mehmet yerine cülus eden I. Ahmet'le İstanbul'da Bostan Çelebi'nin görüştüğünü yazması da Sefine C. I., S. 155. Yine Galata Şeyhi Kudretullah efendinin elile yazdığı Hazreti Şârih'in meclislerini bildiren eserde dahi, Rusuhi İsmail Dede Konya'da, 1012 den önce Mesnevi okuturken Bostan Çelebi'nin Mevlâna postuna oturduğunu bildirir.

Konya Kadısı Abdulhay oğlu Mehmet Atufi'yi tanımadığımız gibi, diğer hüccet altındaki şahitlerden yalnız Mesnevihan Mahmut efendiyi, Fahrül Emsal Mustafa Beyi tanıyoruz.

Ereğlinin eski Kadısı Mehmet ile Seyyit Pir Mehmet'i, Seyyit Derviş Çe-

lebi'yi, Fahrül Kuzat Fazlullah efendiyi, Mevlevi Yusuf Dedeyi, Hacı Abdiyi, Fahrulkuzat Abdülcilil efendiyi tanıyorum.

Mahmut Dede, Hemedan'lı Abdülvehhap'ın Sevakıb-ı Menakıb adıyla farsça olarak yazdığı eseri türkçeye tercüme ederek III. Murat'a götürüp takdim eylediğini kendisi haber verir. Bursa'da gördüğüm bir Sevakıb-ı Menakıb tercümesinin üstsünde Mahmut Dedenin, Mesnevihan Mükâşif Sinan Dedenin iki oğlu, onlar da babaları gibi Mesnevihan idi, Mahmut Dede bu ailenin azatlı kölesi imiş. Babasının kim olduğunu bilmiyorduk, bu şer-i hüccette onun Hüsrev olduğunu, Hüccetin 4 üncü satırında sola doğru Fahrül Urafa Mahmut efendi ibin Hüsrev Nakilul Mesnevi kaydından açıkça anlaşılmaktadır. Mahmut efendinin Mevlâna için yazılmış medhiyeleri toplayan Vasıf, bu yazma eserinde onu da dercetmiştir. Sevakıbı Menakıb tercümesi pek çok yazılmış, dergâhlarda, kahve ocaklarında çok okunmuş bir eserdir. Eşref oğlu Abdullah'ın XV. Yüzyılda İznik'ten yetişen büyük bir sofidir, meşhur Hacı Bayram'a damat olmuştur. (Osmanlı Müellifleri, Tahir Bey, İstanbul, 1915, S. 17. Ölümü 874/1470. Eşrefoğlu'nun Müzekkiyün Nüfus ismiyle şöhret bulan eseri, 1281/1864 yılında Karahisarlı Ali Rıza efendinin Taş basmahanesinde büyük sahife olarak fakat yalnız metin sahifenin kenarında olmak üzere 1-360 sahife halinde bastırılmış ise de o kadar çok yanlışları vardır ki, okuyup mana çıkarmaya imkân ve ihtimal yoktur, keşke basmasalarmış. Onun sol tarafındaki imza Fahrül Emsal Mustafa Bey El Mütevelli Sabıka simasını tanıyoruz. Mevlâna'nın huzurundaki kütüphanede bulunan XVI. Yüzyıl bilhassa 947 ve daha sonraki senelere yani 1540 ve daha sonraki tarihleri havi olan kitapların baş tarafındaki vakıflarda Hacı

Süleyman Bey oğlu Hacı Mustafa Beyin mütevellî olduğu açıkça bildirilmektedir. Şu halde 1012/1603 tarihinde bu zat mütevellilikten ayrılmış. Babası burada yazılı olmadığı halde onun adını kitaplar üzerindeki vakıf kaydında Hacı Süleyman Bey diye gösterilmiştir.

Bu Nesep kayıtlarını ihtiva eden Eflâki Menakıbını 991/1583 tarihinde Konya'lı Mevlevî Dervîşi İsa oğlu Hasan kalemi ile yazılmıştır. Ketebeyi buraya aynen yazıyorum:

تم وختم هذه المناقب جعل الله صاحبها في أعلى المراتب
على يد احقر العباد درويش حسن عيسى المولى القونوي
هدىها الله تعالى الحصر الطوى فى تاريخ 1583/991

Germiyan hükümdarı II. yahut ailenin Yakuplarına göre III. olan bu zatin hal tercümesini, faaliyetini burada uzun uzadıya yazmak bizim konumuzu genişleteceğinden vaz geçiyorum. Ancak onun ilim âleminde nasıl bir etki yapmış olduğunu bildirmek daha yerinde olur.

Yakup bey, Germiyan Hükümdarı Şah Süleyman'ın oğludur. Sandıklı kasabasındaki Çavuş Çeşmesindeki kitabe gösterilen Umur bey, anasının babasıdır. Fakat hanımın ismi nedir bilmiyorum.

Babası Şah Süleyman yahut Süleyman Şah, önemli bir şahsiyettir. Özellikle Germiyan devleti büyüklerinden, aynı zamanda şair olan şeyh oğlu Mustafa; «Hurşit ve Ferahşad» adında yazdığı eseri, Süleyman Şaha armağan etmiştir. I. Abdülhamit'in kitaplığında 550 numarada kayıtlı olan Hurşid-i Ferahşatda şair Mustafa evvelâ kendisini şöyle bize takdim ediyor:

*İki baştan benüm aslum uludur
Kamusu devlet issi bahtlıdur*

*Kamu ilim issi fahir beyler idi
Ki dini canı biği bekler idi
Salatın tahtına ziverler idi
Du âlem bahtına iverler idi
Temamı bezl-ü fazl issi müselman
Temamı hayr-ü ihsan issi insan
Haka yitti bular iyibüklerle
Ben uş kaldım cihannın yiğlerle*

*

*Gözümü gönlümü doldur safadan
Ayrma Mustafayı, Mustafa'dan*

**

Demek şairimizin adı mustafadır.

*

*Süleyman şeh zamanı di ki evvel
Uzattım bu kitabı yazmağa el
Ki şahidi temamet Germiyanın
Hem ulu oğlu idi Çağşadanın
Hususa çünkü buldu bu zaiifi
Ki olmuştum gice gündüz hariifi
(dostu, arkadaşı, Musahibi gibi)
Özümü nice dutsa bilmez idi
Sözümün birin iki kılmaç idi
Kitabın yarusun yazınca bari
Temam oldu bu şahın ömürü vari
Hem anın dahi ömrün bahtın Allah
Ana virsin ki Sultan oğludur Şah
Ne Sultan ibn Sultan ibn Sultan
Şehinşâh Bayezit ibn Murat Han
Kılıcından kaşanur düşmeni kan
Kılıcından bağışlar canlara can
Şu resme adl'e insafa vardı
Ki çavı Rumelinden kafa vardı
(Çav = ün, şöhret)*

Kitaba müteallik sözler :

*Saadet yoldaşumdur baht yârım
Ki anın gibi şah oldu şikârım
Bu kula ol kadar ihsan kılıptır
Ki muhsinler kamu hayran kalıptır
Çu buldum izzet-u temkin huzunda
Temam ettim kitabı devletinde
Kabul olsun dileği ol kişinin
Ki aybın örte şeyh oğlu işiün
Türkçeye müteallik sözler :
İlim Türktür, dilim Türktür, dedüm
tat*

Eğer çi tat diline verdirür yad
 Velikin Rumelinin kavmi yekser
 İnğıp Türk dilin söyleşirler
 Didüm ben söylemem akli bulunca
 Sözü her kacm cöylemem akli bulunca
 Göbüüt dildir bu dili irdedüm çok
 Ağaçtır yahu taşdır kim tası yok
 Sovuktur tadı yoktur tuzu yoktur
 Yavandır lezzeti vü özü yoktur
 Belürmez asla fasla yönü yöşü
 Bilinmez kangıdır nahoşu hoşu
 Dinür nice gelürse dile naçar
 Sığındum kamusuyla Tanrıya ben
 Kitabı düzmeğe ağaz kıldı m
 Koy ihlasunla biriya ben
 Maani çarhına pervaz kıldım
 Salınur hezle vü ciddeki dar
 Diñime lezzet indi hvan yüzünden
 Sözüme tuz ekildi can sözünden
 Gönül harceyledim vü can arıttım
 Yaradan yarı kıldı yüz yarıttım
 Seraser nazma geldi bu hikâyet
 Eğerçi maniy eyoktur nihayet
 Yılımdır 789 da z
 Ki urmuştu makam hurşit öküzde
 Ç ürahmet yağmurun dökerdi Nisan
 İlân ağı bulurdu inci umman
 Rebiüvele ahirde zahir
 Ki bu Hurşitname oldu ahir
 Anın çün çekmişim'dir nice zahmet
 Diyeler canuna şeyhoğlu rahmet

Kitabın Telifi :

Yılımdır 789 da

Ki urmuştu makam hurşit anızda
 Balık suñar yüzünde oynar idi
 Karadeniz dibine kaynar idi
 Koyunlar kuzuların salmış idi
 Atın egreği terci almış idi
 Dudu gelmiş durna gitmiş d
 Ebabelin kanadı bitmiş idi
 Çiçekler basmış idi her budağı
 Sanardı goncasından gül dudağı
 Çü jale lâleye lü'lü saçardı
 Saba, akgül yüzünden çar açardı
 Çü rahmet yağmurundan dökerdi Nisan
 İlân ağı bulurdu inci uman

Telif :

Tebessüm kılmuş idi nestern gül
 Terennüm düzmüş idi dürlü bulbul
 Güvercinler rebabı düzmü idi
 Çeğavün çenge can aldirmiş idi
 Her ırmaklar akar sankim firavan
 Zümürrüt ark içinde abı hayvan
 Seher kuşları her dem demdem idi
 Gece her sırta mahrem şebnem idi
 Rebiüvele ahirde zahir
 Ki bu «Hurşitname» oldu ahir
 Ahir-i Rebilüvelle 789

Türkçe ile ilgili sözler :

Diriğa söz mücabatında söz çok
 Ne kılam çün bu dilde şerha yol yok
 Ki Türkün dili namalüm dildir
 Kuru vü sulbü serttir Türke benzer
 Terü nazik dil andan örke bedzer
 Riayet kılır isen bunda suret
 Kılar tertibi maninin zaruret
 Çü suret gövdesin mani dizilir
 Kolaysız okunur aruk yazılır
 Gerek mani gide suret yazınca

Harbe hazır olan askerın şartları :

Kamu tatar-u as-u Türk-ü efrenk
 Kuşansun her birisi âleti cenk
 Ki bunda arz olusardur yaraklar
 Göreyim ol yarağı kim yaraklar
 Kimin kırktan bir oku kem kalırsa
 Değül dek, zahm eğer muhkem gelirse
 Kimin olmasa elünde süğüsü
 Başına geçiserdür üzeğüsü
 Kimin kim yokdur enünde çukalı
 Eneğüle gidiserdür sakalı
 Kimin kim yokdur başında hodumiğ-fer

Başında kavrusalar nohudu
 Kimin kim olmaya kolunda kalkam
 Bana bellü helâl etmiş dirür kan
 Kimin kim bilesine yok kemendi
 Demir zincir olusar boynu bendi
 Kimin kim değı atı kendzünden
 Armsın gicesinden gündüzünden
 Kimin kim kıt ola yatı yarağı
 Söni iserdür ömrü çarağı

*Bu resme ilde şarlarda çığıduk
Düğeli millet içinde kığırdık*

Bir kızın münacaatı :

*ilâhi gaziler camı hakı çün
Şehit olanların kanı hakı için
Kara gözden dökülen yaşlar için
Kara bağırdı biten başlar için
Sınuk gönüllü ol miskinler için
Ayakta kalmış abrak sinler için
Seher aşıkların ahı hakı için
Karağu dünlerin rahı hakı için
Dahi sevdiklerinin himmeti için
Senin gerçek sevenler hürmeti için
Beni sevgili yarımdan ayırma
Gözünü gözlediğim yüzden ayırma
Ezel halimde takdir etmedün
Beni dildar ile bir itmedün
Dilerüm kabz idesün camı sen
İdenden isteyesin kanımı sen
Ve ger ne halimi hod sen bilürsün
Elindedir ne kulsam, sen kalırsun
Gerekmez nesne ey bir eyle gil dad
İki âlemde Allahım, Ferahsad*

Elçiye yapılan hakaret :

*Çü ol bu içiliğe talib olmuş
Sakalın iyolumak vacip olmuş
Karayile yüzünü yüzdüreler
Acayıp ilden ile gezdireler*

Pişkin, kifayetli devlet adamının
vasıflarından :

*Öğüş müşkilleri hal itmiş ola
Meseñler çok önünde dutmuş ola*

Harbe gönderilecek kumandanların
ehliyeti hakkında :

*Yığına salmağul uğru, harami
Ki alnufluk nişandıür temami
Duruş kim diğeler beyler beyidiür*

*Ve ger bir bey seninle olmaya il
Hakikat yağın ol beyüdüür değil il
Biribiri ile cenk etsün sipahi
Riayet Tanrınıdır yok günahı*

Müsavata riayet :

*Götürmekte meğer diledi azat
Götürrevü götürmeğe ferahşad
Balıkçılar reva görmedi anı
Didiler candan ulu görme camı
Ulu gici bunu düpdüz götürür
Eğer hod bir ola ger yüz götürür
Çu aldılar balıkçılar alığın
Çötürdü her biri gendi balığın*

Şeyhoğlu'nun adı Mustafa olup, Germiyanogullarından Çağşadan denilen Mehmet Beyin oğlu Süleyman Şahın Defterdarı, Nişancısı imiş. Süleyman Şahın kendisini çok sevdiğini, bir sözünü iki etmediğini yukarıda öğrendik. Süleyman Şah zamanında 789 / 1387 yılı Nisan ayında kitabını sona erdirmemiş, eserini onun yerine geçen Yakup Bey adına değil, belki yeni Kütahyaya valisi olan Yıldırım Beyazıt adına armağan etmesi, Şeyhoğlunun ancak bir şair olup, efendizadesine canı ile, başı ile bağlı birisi olmadığını göstermesi bakımından üzücüdür. Her nedense şairler tezkirelerine de onu tam adıyla almamışlardır. Meselâ Bursa'lı Tahir Bey, Osmanlı Müellifleri, İstanbul, 1333 (Kabında 1333 yazıyor), C. 2., S. 121 - 122. de: Mevlâna Şeyhinin hemşirezadesi olup, Yıldırım Beyazıt'ın büyük oğlu Emir Süleyman'ın nedimidir. İsmi Bayezittir. İran şairlerinin şiirlerini tettebbü eden eski şairlerimizden olup, eserlerinin çoğu ahlâkî ve tasavvufidir.

Şeyhi (biraz sonra da geniş bilgi vereceğiz) Ahmedi, Hamzavî, Ahmed-i Dai ile müşaareesi vardır. Kütahyalı Sinan-ı Şeyhinin Hüsrev ve Şirin adlı eserini tamamlamıştır. Ferahname adındaki manzumesini Yıldırım Beyazıt'a sunduğunda iltifata mazhar olmuştur. Babası şeyhlerden olmakla Şeyhoğlu diye şöhret bulmuştur.

R harfinde kasidesinden 4 beyit yazdığı gibi, İstanbul Hamidiye Kütüphanesinde 550 numarada kayıtlı

Hurşid-ü Ferahşat isimli yukarıda uzun uzadıya bahsettiğimiz eserinin başında şunları yazıyor :

*Çü Bismillâh pes Allahu Ekber
Diyenin kalmaya her işin eper
Kaçan başlansa Allahla her dem
Temamen iden girü Allah olur hem
Önü Allah Allah olupcak sonu Allah
Ol işte kalmaya hiç dürlü ikrah
İkrah — İsrar, zorlama demektir
Ge imdi övelim ol padişahu
Ki oldur kamununun zahr-u penahu*

Bir de bu zatın 803/1400 tarihinde yazılmış Kenzül Kübera ve Mihakkül Ulema isminde türkçe 4 bap üzerine tertip edilmiş bir eseri vardır ki, birinci bölümü padişahlar gidişinde, ikinci bölümü melikler, Ulu beyler dirliğinde, üçüncü bölüm vezirler, naipler gidişinde, dördüncü bölüm âlimler, kadılar, vaızlar halindedir. Tahir Beyin sözü bitti.

Şeyhoğlunun hem Hurşid-ü Ferahşad kitabından, hem Kenzül Kübera kitabından Kilisli Rifat efendi üstadımız 1342/1924 yılında Amire Matbaasında Veled Çelebi efendi ile birlikte vekâlet adına basılan Ferhenknamei Sa'di isimli tercümenin baş tarafında S. 6, 7, 8, 9, 10 uncu sahifelerinde bu iki eserden uzun uzadıya bahsetmekte, Tahir Beyin gördüğünü söylediği Kenzül Kübera'nın bir başkasının elinde gördüğünü yazmaktadır.

İsmail Hakkı Uzunçarşılıoğlu'nun 1937 de Türk Tarih Kurumu adına yayınlattığı Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri adlı eserin s. 33, s. 83 ncü sahifelerinde adeti veçhile bilgi vermekten ziyade mevcut bilgileri birbirine karıştırmaktadır.

Türk edebiyatı numuneleri başlangıcından 10 ncü hicret asrına kadar başlığı ile 1926 yılında Millî Matbaa'da basılan Hıfzı Tevfik, Hamamizade İhsan, Hasan Âli merhumların birlikte

yayınladıkları eserin s. 193, 194 ncü sahifelerinde yalnız Hurşitname diye birinci eserinden bahis açıp, Kenzül Küberayı hiç söz konusu etmiyorlarsa da, onun içli iki gazelini örnek olarak yazıp, meselâ Sehi bey tezkiresinde Şeyhoğlu ile Cemaliyi birbirlerine karıştırdıklarını açıklamaktadırlar ki tamamen haklıdırlar. Diğer bizim yazdığımız kaynakları yani Bursalı Tahir beyle, Ferhenknamei Sadi tercümesindeki Kilisli Rifat merhumun yazdığı dikkate lâyik bilgiyi vermemektedirler. Bu vesileden istifade ederek haber verelim ki, Ferhenknamei Sadi tercümesini basılan nüshadan başka Türkiye'de harekeli olarak yazılmış bir ikinci nüshası bulunduğu gibi, işbu Ferhenkname'nin bir üçüncü nüshası dahi Şimalî Avrupa'daki Türk dili ile özellikle Orhun âbideleri ile ilk defa uğraşıp, oradaki yazıları deşifre etmeyi başaran bir ülke de bulunmaktadır. Oraya yazdığımız kitabın mikrofilmleri gelince ayrıca bir makale ile olayı çok uyanık olup, dış memleketlerde kalan Türk dilinin abidelerini toplamak lüzumunu dahi duymayan kaygısızlara haber vereceğiz!

Şimdi İkinci Yakup beyin henüz bilim alemimizde adı bile bilinmeyen, şimdiye kadar hiç bir yerde söylenmeyen, fakat kendi adına yazıldığı için elbette büyük önemi olan bir tıp kitabından söz konusu etmeliğimiz gerekir.

Y A K U B İ Y E :

بعقوبية

XV. Yüzyılın hemen başından sonuna kadar yaşamış olan aslen Şirvanlı bir Türk hekimidir. Gerek Germiyan oğlu Yakup Beye, belki babasına da, onların adına kitaplar yazmış, sonra bu eserleri yahut başka yeni kitapları Çelebi Mehmet ile oğlu II. Murat adına da kitaplar telif eylemiştir. 841/1437 - 38 tarihinde Muhtasar Tıp adıyla 3 ki-

tapla yine ayrıca türkçe Kemalname adındaki eseri Manisa Milli Eğitim Bakanlığı kitaplığında yazma olarak 1840 numarada kayıtlıdır. Onun Muhtasarüt - Tıp adıyla yine Manisa kitaplığında başka bir tıp kitabı vardır. Bir de ayrıca Formulaire demek olan Akrabazin eseri yine Manisa kitaplığındadır. Vaktiyle not alırken acele ile iyi tesbit edemediğim 2 numaradan 1855 ile 1836 dan birisi ona aittir. Eski sadrazamlardan olup, 1900 yılı başlarında vefat etmiş olup, İstanbul'da Aşıkpaşa (Fatih semtinde) mahallesindeki türbede gömülü bulunan Ahmet Cevat Paşanın, İstanbul Eski Eserler Müzesine dolaplarıyla birlikte hediye ettiği kitapların arasında Tuhfei Muradi fi Esnafil Cevahir adında yine müellifimiz Mahmut bin Mehmet bin Dilşadı Şirvaninin başka bir kitabıdır. Kitabın kayıt No. 2118.

Zahirei Muradiye isimli olup, içerisinde Türk musikisi hakkında pek kıymetli bilgiler de bulunan hemen bütün ilim şubelerini kapsayan Ansiklopedi niteliğinde hem boyu büyük, hem kâğıtları çok koskoca bir eserini 1935 senesinde memleketimizin tanınmış kitap toplayıcılarından Kayseri Ziraat Bankası Müdürü Fahri Bilge bey satın almış, ben onda görmüştüm. Para farkı yüzünden Muallim M. Cevdet bu eseri satın alamadığı için çocuk gibi, günlerce ağlamış, matem tutmuş, ben ölürsem bu kitabın hasretinden öleceğim diyerek 1935 senesi Aralık ayında gözlerini fâni dünyaya kapamıştı.

Şirvan'lı bilginimizin dünyaca tanınmayan bir eserini daha takdim ediyorum:

Yakubiye ismini alan bu eserin her sahifesinde 9 satır olmak üzere 105 varak, 210 sahifedir. Buraya ilk sahiyelerini hem arapçası, hem ifade tarzını göstermek üzere klişelerini koy-

durduğum için, ayrıca onları kendi harfleriyle yeniden yazmayı lüzumsuz görüyorum. Elimizdeki vesikaların hemen hepsinde meselâ Osmanlı Müellifleri Tahir Bey, 3 üncü Kısım, 1925, S. 235 de Mahmut bin Mehmet Dilşadı Şirvani denildiği halde kendisi Mehmet bin Mahmut bin Hacıyış Şirvani demektir. Ne Dilşadı var, ne başka bir ismi var. Halbuki Yakubiyenin daha ilk sahifesinde kendisini Şirvanlı Hacı oğlu Mahmut oğlu Mehmet olarak takdim etmektedir. Şu halde bunun eserleri: Manisa kitaplığında Kitabı Kırabazin 1652 yahut 1835 - 36 numaralardan birisidir. Yine orada Kemalname 1840 numaradadır.

Tuhfei Muradi eski Sadrazam Cevat Paşanın kitapları arasında olmak üzere İstanbul'daki Eski Eserler ve Eski Müzeler kitaplığındadır.

Muratname isimli eseri eski Kayseri Ziraat Bankası Müdürü Fahri Bilge Beydedir.

Yakubiye İstanbul Şehit Ali Paşa kitaplığındadır. Ondan yapılmış Mikrofilmin hem aslı, hem fotoğraflarının pozitifleri Enstitümüz kitaplığındadır. Yakubiye ilk 11 inci sahifesine kadar iyi arapça bilen bir zat tarafından hareke konulmuştur. Eserin klişesini koydurduğumuz için bu basit Türk arapçasını okurlarım kolaylıkla anlayacaklardır. Eserde yazarı daha ziyade Hıfzıssıhha kaidelerinde söz açıyor, yiyecekleri, içecekleri, giyecekleri, uyku, banyo, gezintiler, ata binmek, yaz kış sporları gibi daha ziyade günlük hayatımızla ilgili bütün konuları 3 üncü varakta bildirdiği üzere açıkça anlatmaktadır. Ötedenberi şark müslüman tabipleri birkaç nokta üstünde söz birliği etmekte idirler:

- 1 — Karnı tokken tekrar yemek yemek,
- 2 — Gece uyanık durup, gündüz uyumak,

3 — Çok münasebette bulunmak,
bilhassa bunun üstünde has-
sasiyetle durmaktadırlar.

Etibba cümle etmiş ittifakı
Eğer rumi eğer hindi, Iraki
Ki doğar 6 şeyden cümle emraz
Bu altı şeyden eyle sen de iraz
(Iraz — yüz çevirme)

Biri gayette çok etmek cimarı
Teni lagar eder, yabis dimağı
İkinci gündüzün çok uyumaktır
Üçüncü gecede uyumamaktır
Yemek üzre yemek dördüncüsüdür
Uyanıp suya kanmak bil beşidir
Dahi altıncısı hepsi tebevül
Sakın mühlük dürrür etme tahammül

Eski bir eserde gördüğümüz bu
manzumeden sonra :

كقليلاً Küle kalilen تعيش طويلاً taiş
tavilen yani az ye, çok yaşarsın anla-
mınadır.

Yakubiye de daha ziyade hastalık-
ları değil, sağlık şartlarını, yenilen baş-
ta et, balık, tavuk, av etleri, av kuşla-

rını söz konusu etmektedir. Üzüm, in-
cir, diğer sulu, kuru meyveler burada
yer aldığı gibi, daha sonunda da toz-
lar, macunlar, pomatalar yazılmıştır.
Yani eser o zamana kadar İslâm âle-
minde meşhur olan eserlerden bir top-
lamadır. Kütahya ve dolaylarına ait
herhangi bir özellik taşımamaktadır.

İmaretinin kapısına türkçe vakfi-
yesini yazdıracak kadar Türk dilini
seven, hattâ babası zamanında büyük
türkçe eserler meydana getiren bir
ailenin çocuğu olarak Yakup Beyin
kendi adına yazılan bir tıp kitabını
niçin arapça yazdığını anlamak güç-
tür.

Yakup Bey zamanında yaşamış bir
Türk hekimi, şairi vardır ki, Osmanlı
beylerinden Çelebi Mehmet'in melân-
koli hecmesini (poussé) diğer hekim-
ler geçiremedikleri halde, şeyhi bunu
tedavi etmekle yalnız göz hekimi değil,
akli, asabî rahatsızlıklardan da anla-
yan bir zat olduğunu göstermiştir. Onu
biraz sonra hikâye edeceğiz. Şimdi asıl
vakfiyeye gelelim:

معروف

تبت عندي على حسب ما سئلت وجرى صحاحي على نسبي ما زبر
 وقرروا حكمت بعينه واشهدت على حكلي من حضرة
 من العبد والبقات وذوي الفقه والنبات واما المولى من
 الحجة الحاجج للاحق فيه الحاج خليل عفي الله عنها الجليل

هذا سفر سارا وكتابك مثل على ذكر ما وقع من حسن

وسيد الامير المعظم منيع الجوهري الكرمي سلطان الكرميك

يعقوب بك شاه سليمان اعز الله انصا ارطغرل في انقراض اجير

والزمان جميع الفرية المدعو بكر من رجال الخمر في قبا

حصار اللد في ما حمله الكرمي بجميع حدودها وحقها

وطريقها ورافها على الشيخ الامام العالم الفاضل الكامل

المعلم سلطان المشايخ والعبان في محبوب القلوب قلوب العارفين

سلطان اولياء الله في العالمين مرشد الطالبين جلي جلال الملتزمين

والله اعلم الشيخ العالم المرحوم المصنف في علوم الادب

بركات انفسه وبر مضاجع آباءه واسلافه ومعان على اولاده

على اولاده ذكره في الامان فان لم يزل له ذكر يكون وفيا

على الثرية المظهرة المولود الى الشيخ العالم الرباني والفاضل الضامن

تدفق الواصليين قطب العارفين المحققين معصومين في الانصار في الشيخ

الكار مولانا جلال الدين خدانو دكان محمد بن الامام علاء الدين

شيخ الاسلام محمد بن المصطفى بالله عنة

والله اعلم بالله يكون وقعا على فخر المسلمين وسناكين الموحدين وفيا

صحيحا شريفا وجسا صرحا عيا محبا لاسلم ولا نوب ولا يوش

الى رب الله الارض ومن عليها وهو خير الوارثين وبحسب جميع ذلك

حمد وقرن في ايد ذوق الفقد من شهرين خمس وخمسة فها ما

شهادت بضمها

احمد حصار ابن خان	محمد بن حسن	وليد بن محمد	وكون بن محمد
شيخ محمد مصطفى طهبي	والصمد بن القاضي شيخ	واو جان دو خان	والطيف بن جاني بن لوف بن
وابا محمد عبد الله	اشهد بضمها امير عادل احمد بن شاه المولود		

لا طالع صاهه كوست شمشاد طبع ما يحرم انصا حصار
 رفته بندها بندها ما لله في امره ولا في امره ولا في امره
 من برك محمد الامام حصار في رواد الله طهبي طهبي
 ما ذكر في اكله بندها
 في انقراض الفرية المدعو بكر من رجال الخمر في قبا
 على طهبي طهبي

اشهد بضمها في رواد الله طهبي طهبي
 في انقراض الفرية المدعو بكر من رجال الخمر في قبا
 على طهبي طهبي

اشهد بضمها في رواد الله طهبي طهبي
 في انقراض الفرية المدعو بكر من رجال الخمر في قبا
 على طهبي طهبي

اشهد بضمها في رواد الله طهبي طهبي
 في انقراض الفرية المدعو بكر من رجال الخمر في قبا
 على طهبي طهبي

Bir bez üzerine aherlenmiş kalınca bir kâğıda siyah mürekkep ile o zaman Memlûk Neshi denilen sülûse yakın bir yazı örneği ile arapça olarak yazılan vakfiye, 97 Cm. uzunluğunda olup, 35, 29, 33 Cm. uzunluğundaki kâğıtlar yapıştırılmak suretiyle meydana getirilmiştir. Eni 23,4 dür. Yazının boyu 69, eni 15, sağ kenarı 8 Cm. olup sol tarafında böyle bir açıklık yok. Yakup Beyin ismi düz bir yazı halinde fakat tuğranın yazısından da, diğer yazılardan da daha kalın olarak yazılmıştır. Bunun üstünde siyah mürekkep kısımları fotoğrafta da görülüyorsa da koptuğu için neye delâlet ettiği belli değildir. En sonda Yakup Beyin yazısından biraz ince, fakat diğerlerinden daha kalın olarak Eşhedü bima yahvihi Emin al-Âdil bin Ahmet Paşa Mevlevi ibaresi görülüyor. Vakfiye metni 19 satır olup, satırların uzunluğu 16 Cm. olup, iki satır arasındaki mesafe 2 Cm. dir. Yakup Beyin sağ tarafında Murat bin Mehmet Han, El Muzaffer Daima ibaresi artık takarrür etmiş olan Osmanlı Tuğraları istifinde yazılmıştır. Sağ kenardaki tasdik ve şahitlik imzaları en yukarıdaki İshak Fakih'in tasdik imzası ile beraber 10 adettir. En alttaki şahitler sayısı 10 kişidir. Vakfiye çok yıpranmamıştır. Ancak birkaç yerde koptuğu için onlar asıl metne ve manaya tesir etmemekle beraber, hiç şüphesiz bir zarardır.

Şimdi vakfiyenin yukarıdan aşağıya satır sırası ile tercümesini verelim:

Yakup ibaresinin altında 4 satırdan ibaret tasdik kısmı 13 Cm. boyundadır, şunlar yazılıdır:

Açıklandığı ve yazıldığı üzere benim katımda sabit oldu. Ve beyan edildiği şekilde bence sıhhati anlaşıldı. Ve sıhhatine hükmettim, bu hükmüme yanımda bulunan Âdil, güvenilir fıkıh ve

ehlîyet sahibi kimseleri şahit kıldım. Ben celil olan Allah tarafından desteklenen elhaç Halil oğlu İshak fakıym. Cemil olan Allah onları affetsin.

Şimdi vakfiyenin aslını tercüme ediyorum:

Bu şümüllü sifr¹ ve kâmil kitap «vakfiye»; büyük emir iyilik ve cömertlik kaynağı Germiyan Sultanı Şah Süleyman oğlu Yakup Bey, Allah saltanatının yardımcılarını kıyamete değin aziz eylesin, Mahrusei Karahisarid-devleye bağlı büyük Sincanlı nahiyesindeki Gezler denilen köyü, bütün hududu, hukuku, yolları, müstemilâtı ile şeyh, imam, âlim, âmil, fazıl, kâmil, mükemmil, ârif, şeyhlerin sultanı, âşıkların gönüllerinin sevgilisi, âlemlerin evliyaullah nesli, taliplerin mürşidi, millet ve hakkın cemali; şeyh, âlim, âmil, merhum ve mağfur Çelebi Âdil'in oğlu Cemaleddin Çelebi, Allah, nefeslerinin bereketlerini sürekli eylesin; babasının, geçmişlerinin kabirlerini serinletsin, Allah rızası için vakf ve haps etti. Ondandı sonra, kızlarına sıf erkek evlâdına ve evlâdı evlâdına vakfetti. Eğer erkek nesli kalmaz ise onu; şeyh, âlim-i Rabbani, fazıl-ı Samedani vasılların başbuğu, tahkik ehli âriflerin kutbu, nusrat sahiplerinin muktedası, büyük şeyhlerin üvüncü, imamı, hidayetini ilmi (iki kelime yırtık dolaşısıyla okunamamıştır), şeyhülislâm Belh'li Muhammed'in oğlu - Allah kendilerinden razı olsun - Hüdavendigâr Mevlâna Celâleddin-i Muhammed'in temiz Türbe-i Mevleviyesine vakf etti. (Burada birkaç kelimelik yer yır-

1. Sifr, kitap, cüz, daha ziyade Tevratı Şerif'in meydana geldiği cüzlerden her birine söylendiği gibi Mesnevi Şerif'in 5 nci cildine başlarken Mevlâna : Şeyh Hüsameddin ki Nuri encümeşt Talibi ağazı sifr-i percümeşt yani Şah Hüsameddin Yıldızların nurudur, 5 nci kitabın başlamasına talib oldu.

tılmıştır, Tanrı korusun 2). O takdirde bunu vakf-i sahih-i şer-i ve habs-i sarih-i mer-i ile Müslümanların fakirlerine ve tevhit ehlinin düşkünlerine vakfetti. Bu vakf, yeryüzü varislerin en üstünü olan Allah'a kalıncaya kadar satılamaz, hibe edilemez, kimseye miras olamaz. Bu tamamiyle 825 yılı Zilkade ayının ilk günlerinde yazıldı ve bildirildi. 22 Ekim 1422 ye tekabül eder.

Vakfın mazmununa şahadet edenler sağdan sola doğru:

1 — Elhaç Hisar Beyi bin Eynehan Beyi, 2 — Mehmet bin Hasan bey, 3 — Arslan bey bin Bicar bey, 4 — Yusuf bey bin Bicar bey, 5 — Şeyh Mehmet bin Mustafa Çelebi, 6 — Ahmet Paşa bin Elkâdi Şeyh, 7 — Orhan Bey bin Devlethan Bey, 8 — Lütfullah Çelebi bin Bayezit Fakih, 9 — ve Yazıcı Ahmet bin Abdullah.

Ve Eshedü bima yahvihi yani yukardaki yazılı bulunana şahadet ederim.

Emir Âdil bin Ahmet Paşa al Mevlevî

Sağ kenardaki tasdiklerle şahitle-
rin isimleri:

1 — Bunun muhtevasını mütalâa, tahkik ettim; Allaha sığınarak, ona güvenerek imza ve tenfiz eyledim. Bunu, Yusuf Mehmedül Karahisarî yazdı. Allah onu gizli lütufları ile bağışlasın.

2 — Bu şer-i vakfiye bana arz edildi, ben de onu hem kabul ettim, hem de kabul ettirdim. Bunu Mehmet bin beylik Kazaskeri Mansur yazdı. Allah, kendilerini affetsin.

3 — Bu Vakfiye'de zikr edilenler şer-i ve sevaptır. Bunu Kadir ve Gani Allah'a muhtaç olan Ali bin Ahmet Cemalî yazdı, Allah kendilerini affetsin.

4 — Vakıf'ın ikrarına şahadet ederim. Bunu Gani Allah'a muhtaç olan

abdiâciz Cafer bin Zeynel Âbidinül Hüseyini yazdı.

5 — Bunun muhtevasına Ahmet bin Cemaleddinül Karahisarî - Allah onları affetsin - şahadet eder.

6 — Buna şahit olanlardan biri de Mevlâna Cemal bin Elhaç Hüseyinül Müderris.

7 — Bunun muhtevasına şahadet ederim. Ben, Allahın yarattığı en muhtaç Abdülvacit bin Mehmet'im. Bu, benim el yazımdır.

8 — Mehmet oğlu Seb'a han diye bilinen ve kullarının en fakiri olan Dursun da buna şahadet eder.

9 — Ben de bunun şahitleri arasındayım. Bunu Seyyidi Hakim oğlu Ahmet oğlu Şeyhi diye meşhur Yusuf yazdı.

Şimdi vakfı yapan Yakup Beye gelelim:

Babası Süleymanşah veya Şah Süleyman, Emir Mehmet Çağşadan beyin oğlu olup, hangi tarihte beylik makamına geçtiğini bilmiyoruz. Ancak Şeyhoğlu Mustafa'nın Hamidiye Kütüphanesinde 550 numarada kayıtlı Hürşit ve Ferahşat isimli eserinden kendisinin 789 senesi Rebiülahiri sonunda Nisan 1387 de vefat eylediğini kesin olarak bilmekteyiz. Usulen bu tarihi Yakup beyin cülusu olarak alabiliriz. Yıldırım Beyazıt Kütahya'da oturmuş, yahut Bursa'da oturmuş Anadolu beyliklerini, bu arada Yakup beyle birlikte Sübaşısı Elhaç Hisar Beyi ile birlikte İpsala Kal'asına hapsedmek suretiyle saltanatı elinden almıştır. Bütün tarihlerde uzun uzadıya yazılı olan bu, Timurlenk'le beraber Ankara'ya kadar gelip, eniştesini Timurlenk'in maiyetine göstererek yakalatmasına sebep olan Yakup bey, düzgün söz söyler, bir zat olduğu için, Timurlenk'in hoşuna gitmiştir. Hayatının ondan son-

raki kısımları, yaptırdığı eserlerin üzerindeki kitabeler, adına yazılmış eserler vasıtasıyla oldukça bilinmektedir. II. Murat tarafından Şah ana denilen Paşa Gerake ismindeki kadının da çok akıllı bir Türk Sultanı olduğu anlaşılıyor. Kimin kızı olduğu yazılı değildir. Tarihler Yakup beyin evladı olmadığını yazıyorlar. Bundan maksat erkek çocuğu olmadı mı demek yahut hiç çocuğu mu yok ayırt edemiyoruz. Epeyce yaşlı olarak 832/1428 tarihinde veya ondan sonra vefat ettiği anlaşılmaktadır. Mezarı Kütahya'da İmaret Mescidi denilen yerde üstü çinilerle kaplı isede kitabesi yoktur.

Şeyhinin Türk Dil Kurumunca bastırılan Divanında, İstanbul Maarif Matbaası, 1942, S. 53-57 arasında 45 beyitlik bir mersiye vardır ki Şeyhi'nin en güzel manzumelerinden birisidir. Ne yazık ki, ölüm gününü, ayını, yılını bu kadar beyitin arasında yazmamış olması, Yakup beyin ölümü kadar acıklıdır.

Yine Şeyhinin Divanında «*Medhi İbni Germiyan Tabe serahu*» başlığı altında 36 beyitle Yakup beyi övmektedir. *Kerem* redifi ile yazdığı 22 beyitli diğer bir övgüde *Karaman Oğlu*'nun gelip oraları işgalden sonra Çelebi Mehmet'in Karamanoğullarını buradan çıkartarak Yakup beye geri verdiğini manzumede 15 inci beyitte: Divanda birinci methiye S. 25-28.

*Ne acep ger Karaman bulmasa âlemde
eman
Çünkü yâr etti sana Devleti Osmani
kerem*

Beytinde bu olaya işaret etmektedir. S. 28-30.

«*Der medhi Mehmet Paşa*» isimli bir gazelde kimi övdüğünü iyice anlamıyoruz. Şeyhi Divanı S. 30-31. Yine Divanda «*Tercii Rabi fi Medhi İbni Germiyad*», bu dahi 52 beyittir. Bu ka-

sidesinde Şeyhi bize kendisini şöyle takdim eder:

*Şah'a Murat, Yusuf-i Şeyhi'nin öldürür
Kim bu saadet eşğine bende var ola*

Şeyhinin Divanında *Harname* isimli 88 beyitli meşhur *hicviyesi* Sayfa 63-70 arasında mevcuttur.

Şeyhi'nin Divanı Avrupa kitaplıklarında mevcut olduğu gibi Türk Dil Kurumu tarafından bastırılmış olması da şükranla lâyıktır. Ayrıca *Prof. Dr. Ali Nihat Tarlan* kalemi ile 1934 yılında Şeyhi Divanını Tetkik başlığı altında 230 büyük sahife halinde yayımlanan eser her anlamı ile kıymetlidir.

Bu kitapta bilhassa onun farsça şiirleri anlatılmakta, diğer o devrin şairleri ile kıyaslar yapılmaktadır.

Bunları gözönünde tutarak Yakup bey hakkındaki medhiyeleri, ölümünde söylemiş olduğu mersiye buraya yazmayı lüzumsuz buldum. Hem makaleyi lüzumundan fazla büyütecek, hem de Yakup beyin hayatına ait önemli bilgiler vermediği için tarih bakımından da bir fayda temin etmeyecektir.

Afyonkarahisar Mevlevihanesi I. Yakup bey zamanında tesis edildiği hakkında ayrı bir vakfiye mevcuttur. Orijinali elimizde yoksa da, bunun suretleri birkaç yerde kayıtlıdır.

789 Rebiülâhbirinde vefat eden Süleyman Şahın türbesi olmak üzere Afyonkarahisar'da 4 tarafı açık kalın örme direkler üzerinde kubbeli bir anıt mevcut olup, Kadınlar Pazarı denilen yere yakındır. Dergâhlar açıkken ihya gecesi denilen Pazar akşamı, Pazartesi gecesi ile Perşembe akşamı, Cuma gecesi Mevlevihaneden iki derviş, *çarağ getirir, başında akşam çarağ gülbenk'in okuduktan sonra çarağ orada bira-*

*kırlar idi*¹. Onun etrafı da kabristan olup, yine mevlevilerden, gerek aileden, gerek Mevlevi muhiplerinden birçoklarının mezarları varmış. Ben 1935 de ziyaret ettiğim zaman burada filhalka iki kabir mevcut ise de, bunların üstünde yazı yoktur. O zaman aldığım bir fotoğrafı okurlarıma takdim ediyorum.

Yakup beyin mühim taraflarından birisi, cömertliğidir. İmaretinin kapısına diktığı türkçe vakfiye gerek dilimiz, imlâmız bakımından pek ziyade ilginçtir. Meselâ ordan birkaç noktayı burada belirtecek olursak maksada kafi gelir. O vakfiyesine şöyle başlıyor: Sebebi tahrir oldur kim Emiri Âzam manedül cudu vel kerem azimül kadri veş-siyem Yakup bey bin Şah Süleyman hallede mülkehu ilâ gayetizze-man. Bina etti bu imareti ahireti için, Peygamber hicretinin 814 ünde tamam oldu. Kapısı açıldı, işlendi, beş ay işlendikten sonra Karaman oğlu sebebiyle 2,5 yıl muattal kaldı. Andan sonra Tanrı, Hüdavendigârın devletini artırsın geldi, Karamanoğlunu sürdürdü, bu yerleri hep geri aldı, bana verdi. Anın devletinde, anın sadakası ile girü bu evin kapısı açıldı, işlendi, inşaallah anın devletinde devri kiyamete dek kapısı bayılmıya (kapanmıya). Guldu'yu babam atası Mehmet bey kâfirden aldı. 31 satır olan vakfiyede bizi en çok ilgilendiren şu satırlardır:

28 — Gelen misafirlerin atına, yi ne 3 güne dek yem vereler. Andan girü anda olan misafirlere ve mücavirlere âdetince aş ve ekmeği ilkin anlara bol vireler, andan sonra.

1. Akşam-ı Şerifler hayrola, hayırlar fet-hola, şerler def ola, Çarağı Ruşan, Fahri der-vişan, zuhuru iman, kanunu merdan dem-i Hazreti Mevlâna, Sirri Sultan Divanı ve Ateş-bazı Veli Hû diyelim Hû!...

Her vaktin kendine mahsus, bizim o zamanlar Gülbenk dediğimiz, şimdi dua denilen böyle dualar vardı. Netekim Mehter Takımı başlayacağı veya bittiği zaman böyle Gülbenkler okumaktadırlar.

29 — Girü kalan halka vireler. Ve dahi anda kim ki hasta olası olursa, ana hekim getireler. İlâç ettireler. Ve hekim hakkını vireler. Ve edviye bahasını vireler.

30 — Ve anda kim ölesi olursa, kefen saralar, hakka koyalar, andan girü misafir, mücavir... dururlarsa, duralar. Gine, git demiyeler. Andan gelen ne kadar...

Demekki, hasta olanlar imaret yöneticileri tarafından hekim getirilerek muayene ettirilecek, yazdığı reçete imaretin parası ile ecza satanlardan yaptırılarak hastalara verilecek. Ölen olursa, onun kefenini sararak Allah rahmetine tevdi edecekler. Bu masraflar da yine vakıf yöneticileri tarafından ödenecek.

Bu cümleler, 1414 senesinde ne kadar göğüs kabartıcı ise, aradan 554 sene geçmesine rağmen bugün de iftiharımızı mucip olmaktadır. Onun adını rahmetle, minnetle anar, ruhuna fatihalar okuruz.

*
**

Bizim vakfiye'nin ta baş tarafında ismi bulunan Elhaç Halil oğlu İshak Fakih, Germiyanoğlu Devletinin nüfuzlu devlet adamlarındandır. Halil Beyin Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuasındaki kitabelerden 4 üncüsü, bu zata ait 823 tarihli bir çeşme kitabesidir. Halil Bey şöyle diyor: İshak Fakih asrının en büyük ilmiye ricalinden olduğu gerek vakfiyede görüldüğü veçhile Germiyanlılar evkafına mütevellî nasp olmasından, gerek daha pek çok sene önce, Yakup Beyin babası Süleyman Şah adını henüz öğrenmediğimiz kızını Yıldırım Beyazıt'a namzet edip, kabulü hakkında Murad-ı Hüdavendigâr'a, 783 de elçi olarak gönderilmesinden anlaşılmaktadır. Hattâ bugünkü Kütahya'da Germiyanoğulları denilen zatların, İshak Fakih'in torunları

olduğu söylenmektedir. Başka bir vesikada İshak Fakih'in babası Halilden başka, büyük babasının da Mehmet isminde bir zat olduğunu öğreniyoruz. 844/1440 tarihinde hayatta olduğu anlaşılıyor. Herhalde o zaman 80 i geçkin bir ihtiyar zat olacak.

İshak Fakih'in kendi adıyla anılan bir Camii Şerif Kütahya'da hâlâ durmakta, İshak Fakih'in mezarı cami içindeki hususî türbede bulunmaktadır. Bunun tarihi 837 dir. 837/1434.

Çelebi Yakup Beyin Mevlâna Sinan Paşa bin Mehmet adına müceddet Anadolu Vakıf defterinde 19/27 ile kayıtlı sahife 253 de bu vakfiye sureti bulunmaktadır. Orada İshak Fakih'in dedesi Mehmet diye gösterilmektedir. Bu vakfiyenin kenarında Manisa Hakimî Hüsameddinoğlu Fazlullah onun altında Ebusuut, Bursa Kadısı olarak Mehmet bin beylik, yine orada Karahisar Kadısı Yusuf oğlu İbrahim, Lâdik yani Denizli Kadısı Carullah oğlu Mehmet'in isimleri geçtiği gibi, ayrıca Yusuf Fenari'nin oğlu Ali, Kaziasker sıfatı ile bu vakfiye suretinde imzası mevcuttur. Yakup beyin adını ettiğimiz Mehmet oğlu Sinan Paşa'ya ve evlâdı evlâdına vakfeylediği Etnos ve Ağcağıl, Sivrice üyük mezra'aları bu vakfiyede yer almaktadır. Şahitler arasında sırası ile şu zatlar imza etmişlerdir: Elhaç Hisar Beyi Sübaşı bin Eynehan Bey, ikinci olarak bizim vakfiyede de ikinci sırada olan Mehmet Bey bin Hasan Bey, üçüncü şahıs Mevlâna Hüsameddin bin Ahmet (bizim vakfiyede bu isim yok), dördüncü Mevlâna Sinan bin Mecdüddin Eşşehir biş - Şeyhi. Buna mukabil bizde Şeyhi'nin Ahmet isimli babasından sonra Seyyidi Hâkim ismi görülüyor. Demek Şeyhi lâlettayın bir hekim, bir şair değil, belki Germiyan Hükümetinin devlet ricali arasında yer almaktadır. Zira burada Ahmet yerine onun lâkâbı olan Mecdüddin diye söylenmekte,

sonra bize iyice tanıtmak için Eşşehir biş - Şeyhî diye açıklamak suretiyle herhangi bir şüpheden bizleri, daha doğrusu tarihi aydınlatmaktadır. Beşinci şahıs Uğuz bin Abdullah'dır. Abdullah ismi ekseriya muhtedilere verilen bir kurtarma adıdır, belki bu vakfiyeyi o yazmıştır, belki Kıpçak kölelerindenidir.

Yakup Bey, bu vakfiyesinde de büyük ünvanlarla anılmakta ve Sultanul İslâm vel Müslimin denildikten sonra Yakup Çelebi İbnül Merhumül Mağfur Şah Süleyman diye anılmaktadır. Mevlevilerden Şaban başlangıcı 825, bizimki ise 825 senesinin gök aylarının 11 incisi olan Zilkadenin evailidir. Bu 825 yılının Şaban ayı başları gözönünde tutulunca 25 Temmuz 1422 eder. Bu vakfiyenin altında Mevlevi vakfiyesindeki şahitlerden diğer 5 i bulunmadığı gibi, Mevlevilerden de kimse yoktur. Hisar Beyi'nin Vakıf defterinde 815 yılı Rebiülevvelinin ortasında tanzim edilmiş bir vakfiyesi vardır ki, orada Hisar Beyi Sahibül Hayratı vel Hasanat Melükül Ümerai Vel Ekabir Zaimül Cüyüşu vel asakir Mecmaül maali vel mefahir Hisar Beyi Subaşı İbnül Merhum Eynehan Bey diye övülmektedir. Şimdi Kütahya'da Hisar Beyi Camisi yahut Saray Camisi denilen Hükümet Konağının arkasındaki bu güzel camii 893 tarihinde Hisar Beyi'nin oğlu Mustafa Bey inşa ettirmiştir. İsmail Hakkı Bey Kütahya Şehri adlı eserinde Eynehan adına Gediz kazası

1. Hisar Beyi Camisinin Osmanlı Tarihinde önemli yeri vardır. Kanunî Süleyman Sıgetuvar kalasını alırken orada eceli ile ölmüş, II. Selim adını alan Şehzadeye haber geldiği zaman ilk defa onun adına hutbe okumak şerefi Kütahyanın Hisar Beyi Camisi hatibi tarafından yerine getirilmiş olması bu Camiye ayrı bir önem verdiği gibi, Anadolu Valisi olur. 1171 Zilhiccesinin 9 nda /Agustos 1758 de vefat eden Hekimzade Ali paşa Kütahya'da defnedilmiş idi. III. Mustafa'nın emri ile Hisar Beyi Camisinin altında bulunan soğuk yerden alınarak İstanbul'a getirilip Hekimoğlu Ali Paşa Camisi denilen yerdeki türbesine gömülmüştür.

nın merkezine bağlı bir köy olduğunu söylemektedir. S. 111 not 2.

Kanunî Sultan Süleyman 974 senesi Safer ayının 22 nci Cumartesi günü sabaha 4 saat kala bu dünya mihnet sarayından ruh kuşu, cennet sarayına uçtu. Hassa Tabibi Kaysunizade ile Padişahın imamı Derviş efendi, rikâptar Mustafa ağa, Musa ağa, Hasan ağa cümlesi 12 kişi padişahın cesedini yıkayıp namazını kılarak tabuta koydular... Avn ve inayet deyip, keremi ümmîr ricasında iken İstanbul'dan tafsilâtli mektuplar gelip, cülusu humayun keyfiyetini yazmışlar. Bundan önce kalenin fethinde yazılan müjde hükümlerini bildiren mektuplar arasında Halep müjdesine giden kapuculuktan çıkma Hasan Çavuş'a yolun üstünde Sıçanlı (!) sahrasında diye yazılı ise de, bunun vakfiyede ismi geçen Sincanlı sahrası olacağı şüphesizdir. Mektup, Sincanlı sahrasında Şehzade Sultan Selim Han hazretlerine mektubumuz isâl ile fetih haberini ilâm eyliyesin, şevketlü Padişah hazretleri kal'ayı tamam muhkem yapmayınca göç etmez diyesin, afiyet, selâmet haberini veresin, demişler. Adı söylenen Hasan Çavuş Tanrının verdiği bir kolaylıkla 8 günde yetişeceği İstanbul'a 4 günde yetişir. İstanbul'dan Şehzade Hazretleri Derneğine kuşluk vaktinde varıp, Halep müjdesi ile giderim, Veziri Âzam hazretlerinin mektub-u şerifleri deyip, kapu ağasına teslim ederek kalenin fethedildiğini Padişahın sıhhat ve selâmet haberini verip, çekilip gitmek üzere iken, mektup Şehzadei Civanbaht ve Sezavar-ı Tacü taht Sultan Selim Hazretlerinin dest-i Şerifine vusûl bulmakla, Sadrazam Paşa'nın gönderdiği mektup, saltanat haberini müjdelemekte olmasıyle, Şehzade görür ki Sadrazam Sokullu Mehmet Paşa'nın kendi hattı iledir. Okuyup maali mâlüm oldukta, gelen çavuş'un adını sorunca Hasan olduğunu öğrenir. Kanun

üzere yol harçlığı verilir, imdi hizmetten geri kalmasın diye gönderirler gider. Derakap şehzadenin hocası Atullah efendi, Lala Hüseyin Paşa'yı isteyip, Ilgar ile bizim Kütahya'ya gitmekliğimiz lâzım geldi, yarar atlarımız ile hazır olun diye tenbih buyurmuşlar. Mirahur Hüsrev ağaya: Ilgara yarar atların hazırlanmasını emreder, başka zamana kıyas olunmaz buyurmuşlar. Rebiülevvel ayının 7 nci günü Ilgar birle kalkıp 2 nci konakta Cuma günü namaz kılma zamanı yakın olduğunda Kütahya'ya gelinip, o zamanlar valilerin oturdukları büyük saray yanındaki Hisar Beyi Camii Hatibi namaz, niyaz, iyi hâl ile tanınmış Feyzullah Fakih demekle ün salmış bir zat hitabet hizmetine giderken yol üzerinde Şehzade hazretleri, beni gelirken görüp selâma dururlar, saadetle gelip, selâm verince buyurur ki merhum ve mağfurunleh babam Hüdavendigâr Tanrı rahmetine erişmiş olduğu hakkında haber geldi, Cuma hutbesinde bizim adımıza dua eyleyip beklemekte olan Müslüman cemaate bildirirsiniz demişler. Hatip efendi dahi rikab-ı humayun'a yüz sürüp, dualar eylemişler. Hemen o günün gecesinde karar etmeyip kalkıp İstanbul yollarını tutarlar. Sabah namazını eda ettikleri yerde rikab-ı hümayunlarına hizmet eden emektar ve hizmettar ağalar toplanıp arzuhal etmek isteyenleri Emir Ahur Hüsrev ağa mani olur, sabredin, ilk yedek zamanına diye onlara anlatır... Selânikli Tarihi, Âmire Matbaası, 1281, S. 51 - 54. den ufak tefek değişikliklerle aldım.

Böylelikle 825 tarihinde Germiyan oğlu Yakup beyin iki vakfiyesinde birinci şahitlik vazifesini gören sübaşı Elhaç Hisar Beyin Camisi tarih sahnesine bir defa daha çıkmış oluyor.

Diğer Mehmet bin Hasan Beyin kim olduğunu tâyin edemedim. Ancak Bicar Beyin 3 oğlundan ikisini burada

şahit olarak görmekteyiz. Bunlar hakkında Kütahya şehrinde İsmail Hakkı, S. 147 Arslan Bey Camii diye geçen bölümde Evliya Çelebinin bu camii'ye Bey Camisi dediğini, Kütahya'nın Meydan mahallesindeki cami, kârgir olup, metanetle yapılmış, kubbesi kurşunla kaplatılmıştır. Kitabesi yokmuş. Mabedi Osmanlı beylerinden Bicar oğlu Arslan Bey yaptırmıştır. Arslan Beyin, Tavşanlı kasabasında da eserleri vardır, kendisi de orada gömülüdür.

Arslan Bey Çelebi Mehmet, oğlu II. Murat zamanındaki devlet büyüklerindedir. Büyük babaları Anadolu Selçuklu Devleti ümerasından idi. Arslan Beyin kardeşi Hamza Bey, Tokat'ta gömülüdür.

Tokat'ta Cehkânlı mahallesindeki Hamza Bey Mescidi diye 815 tarihli bir mescidin kapısı üzerindeki kitabede Hamza bin Bicar adı yazılı olduğu gibi, İsmail Hakkı Beyin kitabeler isimli 1927 de Âmire Matbaasında Millî Matbaa adıyla yeni bir isim alan matbaanın tab ettiği kitabeler eserinin 20-23, 27 ve 109 uncu sayfelerinde bilgi vermekte olduğundan bu hususta malûmat almak isteyenler söylediğimiz eserlere ayrıca, Amasya Müverrihi Hüseyin Hüsameddin efendinin Amasya Tarihinde bilgi bulurlar.

Diğer şahitlerden Orhan Bey bin Devlethan Beyin kim olduğunu öğrenemedim. Lütfullah Çelebi bin Beyazıt Fakih'in de kimliğini bilemediğimiz gibi yazıcı Ahmet bin Abdullah'ın da hüviyetini tahkik edemedik. Onuncu şahit olup adı ve imzasının yazılış şekli Yakup Beyin adının yazılış şekline benzemesi bakımından amcazadesi olduğuna hükmettiğimiz bu zat, Emir Âdil bin Ahmet Paşa bin Mehmet Paşa bin Hızır Paşa bin Mutahhare Âbide Hatun binti Sultan Veled bin Hazreti Mevlâna olup, Emir Âdil'in kardeşi Mehmet Balı Çelebi Bey bin Ahmet Paşa bin Mehmet Paşa bin Hızır Paşa

bin Mutahhare Âbide Hatun binti Sultan Veled bin Mevlâna Celâleddin. Bu vakfiyede, Emir Âdil'in imzası bulunup da kardeşi Mehmet Balı Çelebi'nin imzasının bulunmayışı, Emir Âdil'in yaşça Mehmet Balı Çelebi'den daha büyük olması, o senelerde Mevlevi ailesi = Germiyanogulları birleşiminden meydana gelen aileye ait vakıfların mütevellisi olmasından ötürüdür. E-yüp'te Hüsrev Paşa kitaplarının içerisine karıştırılan, fakat kitaplıkta Şehit Mehmet Paşa Kütüphanesine ait kısım diye bilinen ve gösterilen kitaplar arasında 282 numaralı Mesnevi Şerif nüshasının sonunda fotografisini taktim ettiğim, tugraya benzeyen ketebehu Ahmet Paşa imzasının altındaki rubai dahi Ahmet Paşa'nın elile yazılmıştır. Şehit Mehmet Paşa denilen zat Fatih'in en son sadrazamı Mevlâna oğullarından Mehmet Celâleddin Paşa Çelebi bin Ârif Çelebi'ye ait olan 282 numaralı Mesnevi Şerif'in Afyonkarahisar'dan, oradaki Mevlevilerden bir ailenin kitaplığına ait idi. Bu Mesnevi'yi 750 / 1350 yılının Safer ayının sonunda Bahaeddin-i Sarayi Mevlevi'nin yazdığı nüsha olup, son sayfasının resmini takdim ediyoruz. Burada adı geçen Deşti Kıpçağın merkezi Saray şehri ahalisinden Bahaeddin'in Mevlâna huzurunda yazdığı başka bir Mevlevi eseri daha vardır.

Ankara Millî Eğitim Bakanlığına ait eski yazma eserler arasında Veled Çelebi efendinin kitaplarından geçmiş Gülşeni Esrar isimli farsça bir eser bulunmaktadır ki, Mevlevi şairlerinden Muğlalı Şahidi Dedenin kaleminden çıkmıştır. Hepsi farsça olan bu eserin kitaplıktaki kaydı F. 6/88 dir. Bu eser hakkında şunları yazmışım: Gülşeni Esrar tamamen farsça yazılmış, kendi devrinin ricali hakkında be tahsis Karahisar-ı Sahip, Bursa, Kütahya, Lâzîk denilen Denizli için pek kıymetli bilgiler vardır. O, bütün mevlevilerde

usül olduğu üzere önce yazacağı konunun nesir halinde muhtevasını yazmakta, sonra onu daha genişleterek manzum bir hale getirmektedir. Kitapta babası, dedesi, Ahmet Paşa Çelebi, onun oğlu II. Emir Âdil, Sultan Divane Mehmet Bey, Fenai Dede, Vahdetname sahibi Abdurrahim hakkında çok kıymetli bilgiler vardır. Macar müstevriklerinden Nemeth, Şahidinın babası Hüdaî Dedenin Divanını bulmuş, Budapeşte'deki Şark Dilleri Enstitüsünde, Divanı neşretmek için çalışmakta olduğunu 1938 senesinde yani tam 30 yıl önce bana yazdığı türkçe bir mektupta bir hayli bilgi vermekte idi. Bilmiyorum neşredebildi mi? Şahidi için Osmanlı Müellifleri, Tahir Bey, Cilt I., S. 92-94 te değerli bilgi var.

Gülşen-i Esrar'daki bilgilerden bazılarını buraya tercüme ederek okurlarıma takdim ediyorum. Şahidi diyor ki: Lâdik denilen Denizli'de Paşa Çelebi ile görüştüm. Ahmet Paşa Çelebi Kahrisar'da oturur, Karaman ülkesinin en kıymetli atlarını daha tayken satın alır, onları yetiştirir, padişahlar, şehzadeler, vezirler at lâzım olunca Paşa Çelebi'ye haber gönderirler, o, onların istediği atları seçip yollar, böylelikle ihtiyaçlarını temin etmiş olurdu. Bu, bugünkü anlayışımızla bu ilme Zootechnie yani hayvanları yetiştirme, bununla uğraşan kimseye Zootechnisterler. Şahidi diyor ki: Ben Ahmet Paşa'nın yanında bulunuyordum, şehrin Kadısı, benim, Paşa Çelebi gibi Germiyan Şehzadesinin yanında oturmaklığımı galiba benim için biraz fazla görmüş. Paşa Çelebi bunu anlamış olacak ki, yarın Şahidi Cuma'da vaaz yapacak, gel dinle, diye söyleyince, Kadı, sende türkçe vaaz kitabı var mı? diye soruyor. O ise, ben bir fakir mollayım, ismini işittim, fakat görmedim, diyor. Cuma günü Gaşiye suresinden vaaz edeceğimi düşünerek o gece Beyzavi

tefsirinden bu surenin tefsirini baştan sona kadar gayet iyi okudum, tetebbü ettim*. Vaazda ilim ve hünerden nâcizane behrem bulunmakla can tudu kuşuna marifet şekerini verdim. Ve böyle mimbere çıktım. Şehir Kadısı Pirim Ahmet Paşa Çelebi ile yanyana mihra- bın içerisinde oturuyorlardı. O mecliste Vali, Alemşah Bey II. Beyazıt'ın oğlu da mimbere arkası tarafında oturmakta idi. Fakir vaaza başladım, irfan hazinesinden perdeler kaldırdım. Kur'andan hakikatler, meşayihin sırlarından dakik bahisler beyan ettim. İrfan deryası coşmağa başladı. Mecliste bulunanlar cümleten hayran oldular. Hal sahibi azizler, kendilerini yitirdiler, naralar vurdular, şevkler, zevkler gösterdiler. Öyle bir yere vasil oldum ki, hal ehlinin iç âleminden zahir ehli bu-

*) Gaşiye suresi : Hel etake Hadisül Gaşiyeti vücühün yevme izin haşlatün gibi devam eden 26 Ayeti Kerimedir. Ertesi günkü vaaz'da ilimden, hünerden behrement olan Şahidi, can Tudu kuşuna şekerler vermiş, mimbere çıkmış, şehir kadısı da Paşa Çelebi ile birlikte Cami'nin mihrabında oturuyorlarmış. O mecliste II. Beyazıt'ın oğlu Denizli Valisi Şehzade Alemşah beyde bulunuyor, mimbere diğer tarafında oturuyormuş. Şahidi diyor ki, bu hakir, vaaza başladım, irfan hazinesinin yüzünden perdeler kaldırdım, Kur'andan hakikatler, meşayihin sırlarından birçok sırlar beyan ettim. İrfan deryası çaşa geldi, ehli meclis cümleten hayran oldu, hal ehli azizler kendilerini kaybettiler, naralar vurdular, zevkler, şevkler gösterdiler. Öyle bir yere vasil oldum ki hal ehlinin iç âleminden zahir ehli tabii anlıyamazdı, zira suret ehli gönül sahiplerinin vücudundan gafildir. Çünkü onlar ilmi yalnız satırlarda sanırlar Zekâi : Sultan Beyazıt'ın oğlu Sultan Alemşah yanında Divan kitabeti vazifesini görürdü. Surette güzel, zehin ve zekada eşsizdi. Parlak şiirleri, nazik inşası vardı. Bu matlağ onundur :

Neylerim ol bezmi, kânın şakiyi mehrusu yok

Ya şu meclisten nolur ki mutrib-i hoşgüsü yok

Bunu bugünkü dile çevirecek olursak

O bezmi yani o topluluğu neylerim, çünkü oranın ay yüzlü içki dağıtması yok, yahut şu meclisten ne umulur ki, onun güzel parçalar çalıp çağırın saz heyeti yok.

Bu başlangıç manzumesi de onun suver-i mekâtip yani mektuplar sureti adlı yazma kitabındandır.

Lâtifi Tezkiresi İktam gazetesi bas- kısı, 1314 S. 161-162.

nu anlayamaz, çünkü eksiktirler, nasıl ki ehli suret gönül sahiplerinden birşey anlayamadığı gibi, onlar âlimi bile ancak elbiseleri ile tanırılar. Kadı Mihrabın önünde şeyhimle bu mesele hakkında gizlice konuşuyorlardı. Dua ettim, vaaz kürsüsünden indim, pirimi evvelâ der ağuş ettim, sonra Kadı merhaba dedi, o, dünkü sözlerinden özür diledi. Biraz sonra şehzadenin maiyetinden birisi geldi, biraz bekleyiniz, şehzade size in'am eyleyecektir dedi.

Pirim, hışm ile bana dönerek şehzadenin in'amına bu muhtaç değildir, sözlerini yüksek avaz ile söyledi ki, yalnız şehzade değil, belki bütün halk işitti. Ben sıkıldım, o, sözlerine şunları ilâve etti; bana beş tane at getir diye üç senedenberi mektup yazıyordu. Mektuplarında en güzel atlardan getir diyordu. Ben de, şehzade at istiyor diye her birine büyük paralar vererek satın aldığım atları getirdim. Burada Şahidi mukavvim, kaya gibi at cinsinden bahsediyor. Bunu ancak Zootechniste bir baytarın okuması lâzım. Böylelikle Anadolu'daki Karaman atlarını, onların cinslerini öğrenmiş oluruz. Birisine 3 bin, öbürüne 10 bin akçe vermesi icabederken o, hepsine birden yani 5 ata değil, bir ata verilecek para ile 5 tanesini satın almak istiyor. Beyhude zahmet çekerek getirmişim, yazık olmuş, diye söylendi.

Yalnız ben değil, bütün camide oturanlar önlerine bakarak büyük bir sükût içerisinde Paşa Çelebi'nin öfke ile söylediği lâkırdıları dinlediler.

Bana dedi ki, benim bir oğlum var, ondan başka yok. O, Mevlâna neslinde dir, kabiliyetlidir, adına Emir Âdil derler, benimle gel, o çocuğu talim ve terbiye eyle, dedi*.

Şahidi'nin Gülşen-i Esrarı okunmaya, dilimize tercüme edilmeye lâyık mühim bir eserdir. Meselâ orada Paşa Çelebi'nin Kütahya'da mütevellî olduğu oğlu Emir Âdil ile yanyana oturduklarını bir vesile ile söylemektedir. Vakfiyede ismi geçen Ahmet Paşa oğlu Emir Âdil'den Gülşeni Esrar'da bilgiye rastlamadığımız göre, belki kendisi 909 tarihlerinde ölmüş bulunuyordu. Burada sözü geçen Ahmet Paşa Çelebi vakfiyedeki Emir Âdil'in oğlu ve II. Emir Âdil'in babasıdır. Yaşça Divane Mehmet Çelebi'den büyük olduğu için I. Emiri Âdil oğluna babası Ahmet Paşa'nın adını koymuş, kardeşi Mehmet Balı Çelebi'nin oğluna ise Mehmet yani Ahmet Paşa'nın babası olan paşanın ismi verilmiştir.

Nitekim büyük şair Abdurrahim-i Karahisarî'nin (Meşhur Vahdetname sahibidir) zengin, âlim biraderi Muslihiddin Mustafa'nın 857/1453 yılında tanzim ettiği vakfiyesinde Karahisar'ın en büyük âlimleri içerisinde Balı Çele-

urken nağıhan Sultan Alemsah beyin vefatı haberi geldi. Hicretin 909 tarihinde.

Beliğ'in Güldestelî Riyazı İrfandaki ifadesine göre doğum yılı 871 dir. 909 da öldüğü zaman meşhur Lamîi ona bir tarih söylemiştir :

Çünkü elfi kameti düştü o şahın yere
Dil dedi tarihini "mate" Alemsah
bey -- 909

Bursa'da Muradiye'de metfundur. Sahaifül Ahbar da ölüm tarihi 918 gösterilmiş ise de Lamîi o devirde yaşadığı için bu tarihi daha doğru olarak yazmıştır. Saruhanda Vali iken orada 909 da vefatı üstüne cenaze saruhandan Bursa'ya taşınmış, II. Murat dairesine defnedilmiştir. Sicilli Osmanî, C. I., S. 58. Öyle olunca 871-909 — 38 eder. Şehzade ya veremden ölmüştür, yahut Malerya tropikal gibi zehirli sıtmadan, yahut Kara humma, yahut Lekeli hummadan vefat eylemiştir. Yani bizim için ölümün sebebi karanlıktır. II. Beyazıt'ın 8 oğlu, birkaç'ta kızı olmuştur. Çocuklarının hepsi tahsil görmüş hepsi değerli şehzadelerdir. Meselâ Sultan Selim'in 1904 yılında Berlinde Kaiser Wilhelm tarafından nefis talik harfleriyle büyük kıtada bastırılan farsça divanı XVI. Yüzyılın başlarında bir Türk çocuğunun yazamıyacağı, söyleyemeyeceği kadar güzel bir farsça ile inşat edilmiş hoceste, berceste eserlerdir. Şehzade Korkut Fetavayı Korkutuye diye bir eser yazmıştır.

*) Alemsah bey hakkında Lutfi Paşa tarihinde şöyle diyorlar. Sultan Beyazıt İstanbul'da nice zaman kendi halinde olup du-

bi bin Ahmet Paşa ile Paşa Çelebi bin Emiri Âdil (Bizim bahsettiğimiz Zoo-techniste zat), şahit olarak bulunmaktadır.

**

Şimdi burada mühim bir konu ortaya çıkmaktadır. Kütahya Mevlevihanesi Şeyhi Sakıp Mustafa Dede bin İsmail (ölümü 1148 senesi Muharreminin 4 üncü Perşembe (28 Mayıs 1735) günü vefat etmiş, Celâleddin Ergun'un gömülü bulunduğu eski İmadüddin-i Hezar-ı Dinarı'nın Mescidi iken sonra türbe haline getirilmiş olan üstü kubbeli eski bir binadır. Sakıp Dede'nin güzel bir divanından başka Mevlâna'nın soyundan gelen Çelebilerle, Mevlevihanelerdeki şeyhleri dile getiren, çille çıkarmış dervişleri anlatan 3 ciltlik Sefine-i Nefise-i Mevleviyye isimli, Mısır'da Mevlevi Şeyhi Mustafa Azmi Dede'nin himmeti, Meclisi Ahkâm-ı Mısıriye âzasından saadetlü Mehmet Ârif Paşa'nın para yardımı ile Vehbiye Matbaasında Şevval sonu / Şubat 1867 de 3 büyük cilt halinde basılmıştır. Sakıp Dede Hızır Paşa ve Burhannedin-i Elyas Paşa sülâlesinden Hüseyin Çelebi'nin kızı Havva hanımla evlenmiş olup, şimdi Kütahya'daki Çelebiler bu birleşimden doğan çocuklardır. Bundan ötürü Sakıp Dede Mevlâna'nın erkek tarafından gelen çocuklarını önce yazmayıp, bu iki paşadan doğan torunları kaleme almış, ancak Âbit Çelebi'nin oğlu Emir Alim Çelebi'den başlamak üzere zükûr evlâtlarını yazmıştır.

Burada kendisine vakıf yapılan Cemaleddin bin Âdil Çelebi'nin oğlu Kadı Tayagan Mehmet Çelebi'yi, birinci cildinin 121 inci sahifesinde kız tarafından gelmiş göstererek büyük bir yanlışlıkta bulunmaktadır. Bu önemli yanlışlığı düzeltmek için ilk defa Mehmet Sait Hemdem Çelebi kendi mecmuasında bir düzeltme yazısı kaleme al-

mıştır. Hemdem Çelebi 1222 / Muharreminde / 20 Mart 1807 de Konya'da makamda oturan ve bu satırlarında yazarının büyük dedelerinden bulunan Elhaç Mehmet Çelebi bin İsmail Çelebi'nin oğlu olup, Mevlâna makamında 45 sene şeyhlik etmiş, 1275/1859 Şubatında Konya'da ölmüştür. Fatin tezkeresinde hal tercümesi, farsça, türkçe gazelleri dercedilmiştir. İstanbul, 1271 /1856, S. 451 - 455.

Hemdem Çelebi, Mecmuasında diyor ki :

Kadı Mehmet Paşa* Fatih Sultan Mehmet vaktinde kanun olmadığı hasebiyle vezirlik ile kadılık, sair memuriyetler ilim ehli ile şeriata uyan hal erbabına verilirmiş. Vezirlikten azledilen bir kimse kadı tâyin edilir. Kadılıktan ayrılan birisi askerlerin başına kumandan olurmuş.

Muşarunileyh de evvel Kaziasker, sonra vezir olup, daha sonra bu vazifeden ayrılarak Konya'da babası Cemaleddin Çelebi'nin yanında rahat üzere iken, baka âlemine göç edip, Mevlâna'nın kutsal türbesinde Salâhaddin-i Zerkub-u Kunevi'nin yanına gömülerek babasından önceki vefatı hasebiyle büyük babasının ölmesiyle torunu Hüsrev Efendi büyük baba yerine Mevlâna'nın postuna oturmuştur. Sefine Cilt I., S. 121 - 122 de Kadı Paşa'nın hal tercümesi bildirilmektedir.

Hemdem Çelebi makalesinde diyor ki, Sefine'nin birinci cildi Mevlâna'nın makamında oturan torunlarının hal tercümelerini ihtiva eder. Birinci Cilt 268 büyük sahife olup, 123 üncü sahifesinden başlamak üzere zükûr Çelebilerin Menakıbını ihtiva eder. Sakıp De-

*) Aile arasında bu zate Kadı Mehmet Paşa şeklinde anıyoruz. Halbuki Klišesini koyduğumuz birisi arapça mühim bir hüccette bu zatin ismi Mehmet Tayagan Kadı şeklinde geçmektedir. Sakıp dede Kadı Mehmet Paşa dediği için 1730 tarihinden sonra bu ünvanla meşhur olmakla bizde burada onu bu şekilde yazıyoruz.

de erkek tarafından gelen Çelebileri yazmadan önce, İstanbul'un birinci kadısı meşhur Hızır Bey Çelebi'nin oğlu Sinan Paşa, Yavuz Selim ile Kanunî Süleyman'ın baş veziri Pir Mehmet Paşa'yı anlattıktan sonra Kadı Paşa'nın Menakıbına başlayıp der ki: Sultan Veled hazretleri, kendi kızı Mutahhare Hatun'u Kütahya'daki Germiyan ili hükümdarına ihsan edip, onlardan Burhaneddin-i Elyas Paşa ile Hızır Paşa adına iki şehzade doğup, onların silsilelerinden Celâleddin Ergun ve Sultan Divane Efendimiz ile sair Çelebiler husule geldiler. Gûya Kadı Paşa dahi Pir Mehmet Paşa ve emsali o sülâleden yani babası tarafından Germiyanî, anası tarafından Hazreti Mevlâna sülâlesi olmak icabeder. Mumaileyh Kadı Paşayı, Cemaleddin Efendi veliaht etti. Onlar dahi bütün mallarını vakfedip, evlâdına meşruta kıldı. Hâlâ Karahisar'da bu vakıflar caridir.

Kadı Paşayı da Karahisar-ı Sahipte mefundur diye yazar. Vakıa Kadı Paşa vakfı orada caridir. El'an Gezler Karyesi vakfı Traş baha adıyla bütün erkek koldan gelen Çelebiler aralarında taksim ederler.

Sakıp Dede'nin vakıf olamadığı şurasıdır. Kadı Paşa, Cemaleddin Çelebi'nin bizzat sulbî oğludur. Mutahhare Hatun sülâlesinden İnas yani kız tarafından gelen evlât değildir. Belki evlâdı zükûrdan pederinden pederi Ulu Ârif Çelebiye, ondan da Sultan Veled Efendimizde nihayet bulur.

Hâlâ evlâdı zükûrdan mevcut küçük, büyük, kızlar ayrı 38 Çelebi cümlemizin silsilemiz Kadı Paşa'da toplanır. Eğer ki o vakıf Karahisar-ı Sahipte toplanır, lâkin beher sene Gezler karyesinin hasılatını evlâdı zükûr arasında seviye üzerine taksim ederler. Hattâ erkek evlâtla, inas elvât arasında 3 imtiyazımız vardır:

1) Evlâdı İnanstan hiç birisi Hz. Mevlâna Türbesine postnişin olamaz. Eğer olmak lâzım gelse, bu kadar yüksek mertebesine binaen Divane Mehmet Çelebi hazretlerinin olması lâzım gelirdi*.

2) Kız tarafından hiç kimse Türbei Şerif'in içerisine gömülmez. Hattâ babası zükûr Çelebilerden olan bir kız türbeye defnedilir, fakat bu kızdan doğan babası zükûr tarafından gelmeyen bir erkek türbeye defnedilemez. Anası Türbeye - babasının zükûr Çelebilerden olması dolayısıyla gömülür, fakat bu kadından doğan oğlu türbenin içerisine gömülmez.

3) Kadı Paşa vakfı evlâdı evlâdına meşruta idüğünden İnanstan doğan erkekler hisse alamaz.

Eğer Kadı Paşa, İnas tarafından olsa idi, Kütahya ile Karahisar-ı Sahip köylüğünde o koldan biraz adamlar vardır, anlar alır, diğer Çelebiyanı almaması lâzım gelirdi.

Bir de El İyazunbillâh Hz. Pîr Efendimizin sülâlesi, zükûr tarafından munkarız olup, sade mumaileyh Kadı Paşa vasıtasıyla Mutahhare Âbide Hatun tarafından Germiyanlılar ceddialâ olmak lâzım gelirdi.

Nihayeti şöyledir ki: Kadı Paşa, babası Cemaleddin efendiden önce vefat etmesi hasebiyle, büyük baba Cemaleddin Çelebi'nin ölümü üstüne torunu Hüsrev Çelebi postnişin olmuştur. Hemdem Çelebi Mecmuası. Bu mecmuadan kendisi için ayrı bir mecmua tertip eden Şems Türbedarı, Çelebi efendilerin sır kâtibi Hacı Ahmet Şükrü Dede'nin özel mecmuası şimdi

*) Divane Mehmet Çelebi yahut o devrin vakfiyelerinde şahit olarak Balı Mehmet Bey Çelebi diye yazılıdır. Gerçi kendisi Çelebilik makamında bulunmamış ise de gerek post duasında, gerek mukabeleden sonra okunan farsça duada makamda oturan Çelebilerin arasında Divane Mehmet Semai Çelebi diye okunurdu.

benim elimdedir, orada dahi bunun aynı yazılıdır. Ayrıca Veled Çelebi Efendi, kendi mecmuasına Hemdem Sait Çelebi'nin mecmuasından bu kısımları olduğu gibi yazmıştır, ben ayrıca onunla da mukabele, mukayese ettim. Sefine-i Mevleviye C. I., S. 121 - 122.

Veled Çelebi Efendi ile birlikte hazırladığımız Mevlevî Silsilenamesi Taşpınar, Afyon Halkevi Mecmuası, 1943, Sayı 100 - 101, S. 250 - 251.

Vakfiye'nin sağ tarafındaki Ulema sınıfından olduklarına imzalarından sonraki ünvanlarından öğrendiğimiz bu zatlar hakkında bilgim yok. Ali bin Ahmedül Cemalî'nin kim olduğu meçhulüm, Cemalî'den maksat Aksarayda'ki Cemaleddine mensup mu demek bilmiyorum. Bu onun el yazısı diye bildirilen Abdülvacit bin Mehmet Kütahya'nın şöhretli bilginlerindedir.

Şahitler arasında önemli bir sima dahi Şeyhi diye edebiyat, tababet tarihinde ün salan Yusuf Sinan'dır. Burada onun iki cephesini genel olarak kısaca incelemek lâzım. Evvelâ edip olarak inceliyecek olursak, şairlerin eskilerinden, Hacı Bayram'a mensup olması dolayısıyla Şeyhi diye tahallüs etmiş dervişlerindedir. Lâtifi Tezkeresindeki Şeyhi maddesini olduğu gibi yazacak olursak, bizim diyeceklerimizden pek çoğunu, hayır daha iyisini demiş oluruz.

Kütahya şehrinde, Çelebi Mehmet zamanında şöhret bulmuş, II. Murat devrinde daha çok tanınmış, meşhur Seyit Nesimi ile Bursa'da görüşmüştür. Devrinde Hekim Sinan demekle maruf idi. Etibba arasında hazakat ve maharetle vasfolunurdu. Anadolu şairlerinin eskilerinden «kudemasından», Ankaralı Hacı Bayram'ın hülâfasındandır. Ama kimseyi irşat etmek ve tariki zerku tamata gitmek olma-

mıştır*. Genç yaşında İran'a çıkıp şeyhlerin ulularından birçok azizlere erişmiş, tasavvuf yolunda veliliğe ayak basıp, Tevhidi Sırfa, yetişmiştir. Zahir ve batın ilminde yüce ele ve tevhit ve tasavvufa büyük nasibi vardır. Bu konuda onuru ululuğuna vukuf ve bilgi arzu edenler, Hüsrev ve Şirin isimli manzum eserinin ön ve son bölümlerine bakmalıdır. Çünkü bu kısımlarda tevhidin mertebelerini zat ve sıfatın tecellilerini pek güzel aşikâr etmiş ve anlatmıştır. Astronomi ve astrolojinin tabiat ve ahvalini izhar etmiş, lâıyık ile anlatmıştır. Türkçe Hüsrev ve Şirin isimli olup, kendisinden önce de Genceli Nizami'nin demiş olduğu farsça Hüsrev-i Şirini türkçeye çevirirken kudret göstermiş, hattâ Şirini, Nizami'den daha tatlı bir dille anlatmıştır. Gerçi o nazm-ı bi nazire nazire benzetme diyenler çok olmuştur, fakat Şeyhi'nin mertebesine erişmiş, Kitabı Hüsrev-i Şirin denmemiştir. Hele mana yüzünden Ulum'un, Maarifin izharına illet ve bahane olmuştur.

*İlim içinde yazan müttun-u şuruh
Sureti vücud etti, maniyi ruh*

Kaside ve Mesnevi üslûbunda başkalarına üstün ve faiktir. Ama şiir vadisinde gazel yazmak usulünde, eski şairlerin üslûbuna üstün gelmiştir.

Bu birkaç matla' onun mübarek nefesindedir:

*Gönlüm kuşuna yine dane benlerin
Öldürmesin tutup ki girer kane
benlerin*

Yine ondan:
*Dilde kelâm-ı zuht-ü din hatırımız
güzelidir
Nasıh olan kişi sanır hatır ile göz
eldedir*

*) Zerk, riya, sofulara yalandan benzemeye çalışmak anlamına gelir.

Tamat hezeyan makulesi, münasebetsiz, sağma sapan lakırdılar demektir.

Yine onun:

*Gamzen ki bir ok ile bin cana kasededer
Hoş ahuvane gözler, arslanca kasededer
Kaşın çekti hatem yakute daire*

*Bir karınca ki mührü Süleymana
kasededer*

*Beneğin zülfüne dolaşıp alınna ağar
Hindu sıfat kement ile eyvana kasededer*

Bu iki beyit Peygamber övgüsündedir:

*Rahman iken öğretmenin ümmi kodun
adın*

*Sultan iken du keвне kaba urbaya aba
İrdi nebat-ü maden-ü hayvana davetin
Kim oldu tanığın taş deve ve asa*

Bursalı Tahir Bey, şiir kaidelerini meşhur Ahmedi'den öğrendiğini yazar. O, Müellifleri, C. II., 254. Şiirlerinde lâfız bakımından tatlılık yoksa da Mesnevileri üstatça yazılmıştır. Hâpnamei Attar'ın düşlerini «rüyalarını» nazmen tercüme etmiştir ki, bir nüshası Manisa'daki Muradiye kütüphanesinde. Sultan Murat'ın emri ile Şeyh Nizami'nin Peñ Genç yani Beş Hazine adındaki büyük manzum romanını Hüsrev ve Şirin adlı bir hikâyede türkçeye manzum olarak çevirmeye başlamış, fakat ömrü vefa etmemekle yiyeni olan Cemali, bunu tamamlamıştır. Tahsilini ikmal için İran'a giderek meşhur Cürcanlı Seyit Şerif ile ders arkadaşlığı ettiğini Sehhi Bey Tezkeresinde yazmaktadır. Sehhi Bey Tezkeresi, İstanbul baskısı, 1913, S.

Şimdi anlatacağımız Çelebi Mehmet'in Melancholie hastalığından kurtardığı zaman padişahın verdiği birçok parayı elinden alan kimseleri Harname «Affedersiniz Eşekname» adıyla gülünç bir üslup ile o adamları anlatmıştır ki, eskiden beri yazılan bu cins eserlerin en güzellerindendir. Dede Korkut kitabını yayınlarken iktidarsızlığını göstermiş birisine Orhan Şâik Bey yazmış olduğu Duçentname bu konuda bir şa-

heserdir. Harnameyi de içerisine alan Divanı Türk Dil Kurumunun himmeti ile tıpkı basım olarak 1942 tarihinde bastırılmıştır. Ancak kâğıt, mürekkebinin kâğıdı olmadığı için okunması müşkülâtlıdır. Harname bu Divan'ın 63-70 inci sahifelerinde 88 beyit olarak bir yer işgal etmektedir. Şeyhi'nin 901/1495 - 96 tarihinde vefat eden Molla Kasım-ı İzari adındaki yeğeni de fazıl şairlerimizden bir zattır.

Şerh-i Mevakıf'ın İlahiyat bahsine Havaşisi, Molla Lutfi'nin Seb-i Şettat ünvanlı suallerine cevabı meşhurdur.

Ona izafe edilen, yani onun yazdığı sanılan Kenzül Menafi fi Ahvalil Emziceti vet Tebayi isimli tıbbî eserini Hasan Âli Yücel 28 Şubat 1937 tarihinde Milli Eğitim Bakanlığı hesabına 30 sahife halinde bastırmıştır. Gerek eserin ifadesi, gerek eski kaynaklarda Şeyhiye ait böyle bir isimde kitabın bulunmayışı, özellikle ifade tarzı bunun Şeyhi gibi çok eski şairimizin hususiyle elimizde divanı Hüsrev-i Şirini bulunması hasebiyle kitap onun eseri olmadığını herkese bağurmaktadır. Ben bu manzum tıp kitabının Kütahyalı Yusuf Sinan-ı Şeyhiye ait olmayıp, Şeyhi eğreti adını kullanan herhangi bir şairin evet doktor olmayan birisinin yazdığı manzum bir kitap olarak anlaşılacağını delilleri ile Türk Tıp Tarihi Arşivi Cilt 2., Numara 6, sene 1937 de S. 45-53 arasındaki biraz sert ifadelili makalemle bildirmiştim. Aziz arkadaşım Hasan Âli Yücel bunun için bana - haksız olarak - gücenmişti, sonra barıştık.

Şeyhi'nin tıbbî bir eserini görmüş değiliz. Onun tababetle ilgili iki hikâyesi vardır: Bunlardan birisi Şakayika Numaniye tercümesinde, hem asıl arapça metinde dahi mevcuttur. İkinci hikâyeye bütün o devri anlatan tarih kitaplarında yazılıdır. Bunların içerisinde de geniş bilgiyi Tacüttevarih yaz-

maktadır. Türk ruh hastalıkları tababeti için önemli bir yeri, göz hekimi olmasına rağmen ruhî hâdiselerden de iyi anladığını bize anlatan bu olay, herhalde biraz etraflıca yazılmalıdır.

Birinci olay göz hastalıkları hakkındadır. Şakayıkı Numaniyeyi asıl kaynak olarak alan, bütün yazarlar, Şeyhi'nin yüzünü güzel bir insan suretinde olmadığını anlattıkları gibi, Şeyhi'nin de divanında Harnamesinde yokluktan, yoksulluktan söz açması onu, lâlettayin para toplayan bir açgözlü gibi tarif ettiği için, kendisi, tıbbın asaletin verdiği gururdan yoksun birisi olarak tanınmasına sebep olmuştur ki, burada kabahatli kendisidir. Halbuki, bizim vakfiyemizdeki şahitliğinde büyük babasının da tabip olduğunu anlatıyor. O zaman hekimlik gibi yüksek bir sanata, kutsal bir mesleğe sahip olan Şeyhi'nin paradan bu derece söz açması hiç iyi olmamış. Şahsen ben bile elimizdeki vakfiyeyi iyi okuyup anlamadığım devirlerde yani daha İdadi talebesi iken Şeyhi'ye karşı saygı duygusu hissetmiyordum. Elbette bu bir talihsizliktir. Önce birinci olayı anlatalım:

Şeyhi, yukarıda yazdığımız gibi, memleketinde ilim tahsil etmiş, bilhassa Ahmedî'nin yanında hem şiir, hem yine Şakayıkın anlattığı gibi Mısır'da 3 Anadolu ilim öğrencisi Ahmedî, Molla Fenari, aslen Konyalı olup sonra Aydınogullarının hizmetine girmiş, türkçe, arapça yazdığı tıp kitaplarını Aydınogullarının hükümdarlarına hediye etmiş Celâleddin-i Hıdır diğer şöhretli ismi ile Hacı Paşa, bir gün Mısır'da Sofi şeyhlerinden sırları bilen, gayip âleminin esrarına vukufu olan bir ulu kişinin huzuruna girip kendisinden hallerinin yücelmesi için dua rica ederler. Şeyh hazretleri bunların iç âlemine nazar edip, Ahmedîye hitaben şöyle söyler:

— Sen gençliğinden olgunluk çağına kadar tıp tahsiline gayret edeceksin amma asıl mesleğin şiir olacak. Şiir sanatı ile meşgul olacaksın, orada tanınmış bir kimse gibi maruf olacaksın. Hacı Paşa'ya dönüp söz kanununa şu perdeden başlar:

— Bazı arıza sebebiyle tıp ilminin ölümlüsü olarak bütün ömrünü onun tahsili derdine müptelâ olmuş birisi gibi şifa kanunu üzere bu ilmin teshil ve teşmilinde ömrünü harcıyacaksın.

Molla Fenari'ye hitaben: - Ömrü-yün fatihasından, hayatıyın hatimesine (sonuna) kadar tavzih-i usul-i meşru ve menkul; telvih-ü tenkih-i Fürü-i mesmuu makûl eyleyip, kemalâtı ilmiyye ve ameliyyeyi havi, melekâtı suriye ve maneviyeyi cami' olursun, çok şöhretli bir zat olarak tanınacaksın diye söyleyip kelâmını ve meramını tamamlar.

İşte ismini öğrenemediğimiz fakat herhalde Türk olması icabeden Kahire'deki o büyük şeyhin hekimliğini de, şiirini de övdüğü Ahmedî'den, Şeyhi Yusuf Sinan şiir, edebiyat ile tababeti öğrenmiş, bununla da yetinmiyerek Lâtifi ile Şehi Bey gibi iki eski değerli edebiyat tarihi yazarının şahitliği ile anlıyoruz ki, o ta İran'a kadar gitmiş, hem de Seyit Şerif-i Cürcanî gibi ta zamanımıza kadar şöhreti yaygın olan bir zatla ders arkadaşlığı yapmıştır. Sadettine büyük şöhret kazandıran ustalar, nasıl oluyor da Şeyhi üzerinde bir romancı, vaktin padişahlarına şiirler, övgüler yazan şair derekesinde bırakıyor. Bu, talim ve terbiyenin kâfi olmadığına, bunun yanında bilhassa kabiliyetin ayrı, hattâ istisnai bir yeri olduğunu bize anlatıyor. Bu konu için Bk. Şakayıkı Numaniye tercümesi, İstanbul, 1269/1852, S. 70 - 71.

Şeyhi'nin Şakayıktaki göz hastalığı hakkında yazılı bulunan hikâyesi sudur: Şeyhi'nin zahî halde yani dış

görünüşi itibariyle siması hor ve hakir olup, suret ve heyeti sâkim ve zemim*, gözleri alil ve kelil** idi. Bazı arızalar sebebiyle gözleri hasta olmuş kimselerin rahatsızlıklarına ilâç için Collyre (göz ilâçlarına denilir) ihdas eylemişti. Yani bugünkü anlayışımızla hasta gözler için spesifik bir ilâç bulmuştu. Ancak ilâcın terkibi, içerisinde neler bulunduğu hakkında hiçbir bilgi olmadığından Kütahya havalisinde görülen hususî bir hastalığa karşı mı hazırlanmıştır, yoksa lâlettayin bir göz hastalığı için midir? burayı da ayırt edemiyoruz. Yalnız Şakayik, ilâcı almış olanların Collyre'den fayda gördüklerini sözüne ilâve ediyor:

*Aynı nef'iydi durdukça o kohl -
Collyre*

*Nazar ehline hayli nafi idi
Satılır oldu tutuya gibi ki
Remed-i çeşm-i halkı dafi idi*

عين نفى ايدى دوردوجه او كحل

نظر اهلىنه خيلى نافع ايدى

ساتيلور اولدى توتيا كى اول

رمد چشم خلقى دافع ايدى

Kâmil insan olan Şeyhi bu hasta gözlere parlaklık veren ilâcını, illet sahiplerine dirhem dirhem satar, az ilâç sayesinde halkın gözlerini boyardı!

*Clâ ver çeşm- icana hâkipay-ı
dilrubayile*

Sakın kâhhaller göz boyarlar tutuya ile

*) Sâkim, sakamet ile nitelenmiş, bozuk, Zemin mezmum gibi yerilmiş, yermeye müstehak fena, kötü şey, yahut hal.

**) Alil illetli, hastalıklı. Kelil kesmez kılıç, bıçak, bunlara benzer ne varsa onlar, yahut yorulmuş kişi.

***) Kühl, Göze çekilen fenni sürmelere, bütün göz ilâçlarına denilir, Remed, göz hastalığı, Remed-i Çeşm göz ağrısı Tıp terimlerinde, göz kapağının içerisindeki örtünün iltihabı demektir.

Sevgilinin gözüne güzellerin ayak tozu ile parlaklık ver; aman dikkat et, kâhhal denilen göz mütehassısları tutuya denilen Sulfate de Zinc ile göz boyarlar.

Demek istiyor.

Bir gün güneş gecenin karanlığı perdesini nuru ile kaldırmış, o nur ile aydınlanmış bir zat: Surei Zariyattaki 21 inci ayetteki ve fi enfisükim efelâ tupsirun «nefislerinizde vardır, hâlâ ibret gözü ile görmüyorsunuz anlamı ile Şeyhi'nin yani göz hekiminin yüzüne dikkatle bakarak gözündeki ayetin manasını okuyarak aldığı ilâcın bir tertibini daha vermesi için parasını oraya bırakarak: Bu ilâçla kendi gözüne de deva ediniz» diye söyler.

Şeyhi zerafetli, anlayışlı, zeki bir insan olan hastasının kendisine yaptığı şu muameleyi, hayatı boyunca unutamadığını söyler, bu lâtifeden zevk, *şevk duyarmış*:

*Ayby hodra ilâç mi ne küni
Bari ez ayby diğerean hamûş*

«Kendi kusurlarına ilâç yapamıyorsun; bari başkalarının ayıbını söyleme de, sükût et.»

İkinci hikâye ise daha manalıdır:

Aşağıda iki kaynaktan alarak anlatacağımız olayı, Şakayik-ı Numaniye'nin ne arapça aslında, ne de Mecdi'nin yaptığı tercümede bulamıyoruz.

Bunlardan Hoca Sadüddin Efendi gibi olaydan 290 yıl sonra yazılmış Çelebi Sultan Mehmet'in hastalığı hikâyesi, tarihçinin edebî kudretini göstermek üzere birçok kelime oyunları yapılmaktadır. Bunları bugünün diline çevirmek için türkçenin henüz genişliyememiş olması, birçok tekrarlara bazan bize yabancı gelen sözleri katarak sevilmiyen bir şekle getirmek endişesi vardır. Aşıkpaşazadenin 1914 yılı başında basılan tarihinde, olaydan hiç bir suretle bahis geçmemektedir. Şey-

hi Divanı 1942 yılında T.D.K. marifiyetiyle Tıpkı Basım olarak yayınlandığında, önsöz yazan Türk Dil Kurumu Genel Yazmanı İbrahim Necmi Dilmen önsözde S. VI da bakınız ne diyor: «Karaman Seferinde Çelebi Mehmet'in uğradığı göz hastalığını tedavi için, onun «Çelebi Mehmet'in» annesinin kardeşi olan Yakup Bey tarafından gönderilmiş, hastalığın kaynağı sinirden olduğunu bularak, Hünkârı kurtarmasına karşı, Osmanlı Sarayına bağlanmış, Çelebi Mehmet ve II. Murat devirlerinde Osmanlı şairleri arasında yer almıştır.

İkinci hikâye ise daha manalıdır :

Bütün Osmanlı tarihlerinin hemen hepsinde birbirinden alarak yazmış oldukları bir hikâye vardır: 818/1416 tarihinde Ankara'ya gelen Çelebi Mehmet'in hastalanması. Hikâyeyi yazanlar o devri bizzat görmüş olanlardan ziyade işitmiş bulunanlardır. Çelebi Mehmet, kardeşlerinin işini nispeten düzeltmiş olmakla beraber, büyük biraderi olup, birçok harblere iştirak ettiği için Rumeli'deki beylerle askerlerin gayet iyi tanıdıkları Şehzade Mustafa'dır. Bu hâdise bütün tazeliği ile ortada iken, Karaman oğlu Mehmet Bey daha evvel Bursa'ya kadar gelmiş, bütün geldiği yerleri talan etmiş, Bursa'yı yakmış, Çelebi ile hattâ barışmış iken Karamanoğlu Mehmet Bey, yeneden isyan bayrağını kaldırmış, Canik vilâyetlerini fetheden Çelebi ile savaşa tutuşmuştur. Bir tarafta kardeşi şehzade Mustafa, diğer tarafta Karamanoğlunun isyanı, zaten çok yorulmuş olan aklî ve asabî organlarında büyük bir çöküntü husulüne sebep olmuştur. Osmanlı hanedanını inceleyecek olursak, irsî olarak tıp dilinde depresyon melânkolik denilen, daha ziyade devrî, irsî olarak zuhur eden bir hastalığa rastlarız.

Murad'ı Hüdevendigâr, Kosova'da Sırp Kralının başkanlığı altındaki

Haçlı Ordusu ile şiddetli bir savaşa tutuşmuş, ordunun mağlûp olacağından, bunun neticesinin fenalıklarından o derece yılmış bir halde idi ki, Hoca Sadettin Efendinin kendi tarihinde, padişahın ağzından yazmış olduğu münacaat pek ziyade ilginçtir. Ertesi günü zafer Osmanlılarda kalmakla beraber, Sırp bir asilzade onu hançerleyerek şehit etmiştir*

Gerek orduda, gerek İslâm memleketlerinde büyük teessür uyandıran bu olaydan sonra Yıldırım Beyazıt cülûs etmiş, fakat onun da yanlış siyaseti yüzünden Anadolu'da, kendi aleyhinde bir cereyan hasıl olmuştu.

Timürlenk Sivas'a kadar gelmiş, orasını zaptetmiş, Moğollara mahsus tüyler ürpertici zulümler yapmıştı. Harap kelimesinin epcet cümlesince tutarı 803/1400 tarihinde Yıldırım'ın Ertuğrul ismindeki çok sevdiği şehzadesi de ölünce, Beyazıt da büyük sıkıntılar hasıl olmuş, artık sarayında oturamıyarak Bursa'nın ovalarında dolaşmağa başlamıştır. İşte böyle bir zamanda herşeyden habersiz hüznü kaval sesi, onu pek müteessir etmiş;

— Çal çoban çal, Ertuğrul gibi oğlun mu öldü, Sivas gibi kal'an mı yıkıldı, diye zamandan şikâyet etmişti.

Tarihlerin yazdığı gibi, Çubuk ovasında Timur'la tutuştuğu harbdde mağlûp, esir olmuştu. Esasen içtiği içkiler dolayısıyla pek ziyade zayıflamış olan sinirleri, bu son faciaya tahammül edememiş, melankoli sıkıntısı içerisinde parmağında taşıdığı, niteliğini bilmediğimiz bir zehiri (yüzüğün kaşında bulunuyormuş) yemek suretiyle hayatına son vermiştir.

Görülüyor ki, büyük baba, baba rahatsızdır. Çelebi Mehmet'in iki düşman arasında kalması, onda irsen gelen hastalığın ortaya çıkmasına sebep olmuş, Ankara'da dehşetli hastalık ortaya çıkmıştır.

Ab-ı ruy-ı Hâbib-i ekrem için
 Şeb-i firkatda ağlayan göz için
 Kertela'da revan olan dem için
 Reh-i işkinda sürünen yüz için
 Ehl-i derdin dili hazini için
 Cana tesir eden enini için
 Eyle yarabbi lufunu hemrah
 Hıfzını eyle bize zahr-u penâh
 Ehl-i islama ol muyunu nasir
 Dest-i a'dayı bizden eyle kesir
 Bakma yarap bizim gunâhımıza
 Nazar et can-u dilden âhımıza
 Etme yarap mucahidini telef
 Tir-i a'daya kulma bizi hedef
 Çeşmimiz sakla gerd-i ma'rekeden
 Cund-ü islâmi bekle mehlekeden
 Bunca yıl say-u içtihadımızı
 Gazavat içre yahşi adımızı
 Etme yarap kahrın ile tebâh
 Yüzümü halk içinde etme siyah
 Râh din içre ben fida olayım
 Siper-i asker-i Hudâ olayım
 Din yolunda beni şehid eyle
 Ahiretde beni saîd eyle
 Mülk-i islâmı paymal etme
 Menzil-i fırka-i dalâl etme
 Keremin çoktur ehl-i islama
 Dilerim kim erişe itmama

آب روی حبیب اکرم ایچون
 کربلا ده روان اولان دما ایچون
 شب فرقه ده آغلايان کوز ایچون
 ره عشق کده سورون یوز ایچون
 اهل دردك ديل حزينی ایچون
 جانہ تاثیر ايدن ائينی ایچون
 ايله ياربی لطفکی همراه
 حفظکی ايله بنه ظهر و پناه
 اهل اسلامه اولک معین و نصیر
 دست اعدایي بزدن ايله قصیر
 باقه یارب بزم کناهمزه
 نظرایت، جان و دلدن آهمزه
 ائمه یارب مجاهدینی تلف
 تیر اعدایه قیلمه بزى هدف
 چشمز صافله گرد معرکه دن
 جند اسلامی بکله هملکه دن
 بونجه ییل سعی و اجتهاد میزی
 غزوات ایچره بخشی ادمیزی
 ائمه یارب قهرک ايله تباه
 یوز من خلق ایچنده ائمه سیاه
 راه دین ایچره بن فدا اولایم
 سپر عسکر هدی اولایم
 دین یولنده بنی شهید ائمه
 آخرتده بنی سعید ايله
 ملک اسلامی پایمال ائمه
 منزل فرقه ضلال ائمه
 کرمک چوقدر اهل اسلامه
 دیلرم کیم ایریشه اتمامه

Padişahın maiyetinde bulunan hekimler, hastalığı teşhis edemedikleri için tedavisini de yapamamışlar, her birisi bir ilâç vererek rahatsızlığı bütün bütün artırmışlardır. Orduda bulunan beylerden birisi hekimlerin başarısızlığını görünce tarihlerin yalnız göz hekimi olarak bahis ettikleri Yusuf Sinan Şeyhiyi, üvey dayısı, Germiyan hükümdarı Çelebi Yakup Bey'den istemesini arzetmişlerdir. Yazılan mektuba Yakup Bey, Sinan Şeyhiyi göndermek suretiyle olumlu cevap vermiş. pek uzak olmayan Kütahya'dan Hekim Şeyhi, Ankara'ya gelmiştir. Hekim Şeyhi, o zamanki muayene metotları ile padişahın idrarını muayene etmiş, dilini görmüş, uykusunu, günlük çalışmalarını, diğer bütün hallerini tesbit ettikten sonra

*Her tabibi hazik'in miyarı nabzı
hastadır.*

kavline uyararak nabzını muayene etmişti.

Hastalık diğer tabiplerin sandıkları gibi değil, belki «iltihab-ı Niran-ı gamden heyecan, ıztırab-ı buhran-ı elemden hafakan» dan ızdıraptır.

Hastalığın ilâcı için diyor ki:

«Ey şehriyar-ı felek kuvvet vey tacidâr-ı melek tabiat, hemişe tiğî honhariyin şerbeti adayı memlekete sebebi subat ve sehr-i gürz-ü kühu efsareyin darbeti husamayı saltanata madde-i devvarı (!) sadr ola. Bu maraz-ı hatırnâke iptilânın arazları nefsanî ve gizli birçok vehimlerin toplanmasıdır. vücudunuzun gerek zahirinden, gerek batınında hiçbir kusur yoktur. Hamiyetin acılığından gayri hatıra başka bir sebep gelmiyor, ilâcı ise esbabı humumu def'aten hücumu def etmektir. Binaenaleyh bu arızaların mizacınızdan gitmesi için zafer haberinden muvafık deva olamaz. Düşmanın yenilgisinin müjdecisinden başka hiçbir ilâç buna tesir edemez, diyor.

Günlerdenberi yemeden, içmeden, uykudan mahrum kalan kaşını bile kaldırıp etrafına bakmak, bakılmak istemeyen Çelebi'yi ilâç yerine bir zafer haberinin ulaşmasını reçete gibi tavsiye etmek onu cidden sevindirdi. Bu nasıl elde edilecekti. Padişahın vezirlerinden Bayezit Paşa'nın Karamanoğulları ile gizli mektuplaşması vardı. Mehmet Beye mektup yazarak padişahın ağır rahatsızlığını söyledi. Buraya gel, eğer padişah bu hastalıktan kurtulmayıp bir hal olursa, esasen annen tarafından Osmanlı ocağına mensup olduğun için sen padişah olursun, değilse hiç olmazsa barışsın, diye mektup yazdı. O zaman çok kuvvetli olan Millî Emniyet Teşkilâtı yani casuslar, Karaman oğlu Mehmet Beye verdikleri raporda olayı tasdik ettiler. Herşeyden habersiz Ankara'ya doğru gelmekte olan Mehmet Beyi Bayezit Paşa, bir gece basıp oğlu Mustafa Beyle birlikte esir etti. Padişaha bu haber derhal ulaştırıldı. Hekim Şeyhinin dediği gibi padişah hastalıktan kurtuldu, yatağı toplattırıldı. Mehmet Beyin usulen elleri bağlanarak o kıyafette Çelebi Mehmedin huzuruna çıkarıldı.

Ağır bir hastalıktan bu kadar kolay kurtulan padişah, Karamanoğlunu tazir, tevbih ettikten sonra sadakatine dair yemin ettirdi, birçok ikramlarla, aldığı yerleri geri vererek, ayrıca atlar hediye ederek affetti.

Olayı bir de, neşri tarihinde yazılı olduğu gibi yazalım:

Hicretin 818/1414 ünde Sultan Mehmet, Karamanoğlu ile sulh edip, varup Kastamonu'yu ve Canik vilâyetlerini fethetti.

Ol esnada haber geldi ki, Karamanoğlu il vurup, yine yağdı oldu (yağdı düşman demektir), deyü Sultan Mehmet yine leşker cem edüp, Karamanoğlunun üzerine niyet edip, Engüri'ye geldi. Andan Sultan Mehmet'in mizacı

şerifine inhiraf vaki oldu, hastalandı. Ne kadar etibba var ise getirtip, ilâç ettirdi. Fayda etmedi; ahirül emr, beylerden biri eğitti (dedi): «Germiyanoğlunun bir tabibi vardır, Hekim Sinan derler, şöyle hikmette *Eflâtun-u* sanidir,» dedi. Filhal adam gönderip, Sinan'ı getirttiler. Ve bu ol hâkim Sinandır ki, *Şeyhi* demekle maruftur. *Hüsrev-ü Şirin* bunun tercümesidir. Andan hâkim Sinan gelip Sultanın nabz-ı şerifine el urup, eğitti:

«Ey Sultanı âlem, senin hastalığın bir hastalık değildir ki, tabip ilâç cde. Sakın macun ve şerbet cinsinden hiç birin istimal etme!. Bu marazın devası hemen sevinmektir.» dedi. Hekim Sinan'ın bu sözü Sultana hoş gelip, yanından hiç koyuvermedi. Andan Karamanoğlu üzerine Sultan varmıyacak «kini gönderelim» deyu müşavere ettiler. Vezirler «bu hizmet Beylerbeyinindir» deyip, Beyazıt Paşa ol vakit Anadolu'ya Beylerbeyi idi, anı gönderdiler. Beyazıt Paşa, daima Karamanoğlu ile dostluk edip, birbirine adamları varp gelirdi. Ol dostluğa bina edip, Karamanoğluna gizlice bir mektup yazıp gönderdi, ki «ne durursun? Sultan, katı hasta oldu. Hemen bir nefes kaldı. Ne merdaneliğin varsa edip, gelip ermek ardınca olasın,» dedi. Karamanoğlu dahi bu söze itimat edip, filhal şehirden çıkıp Konya ovasına kondu. Yanına adam cem etmeğe meşgulken, bu yandan Bayezit Paşa ikişer atlı adam seçip, yortup, alessabah Konya ovasına yetişip, hazır olan askerlerle uğraşıp, dağıtıp, Karamanoğlu Mehmet Beyi ve büyük oğlu Mustafa Beyi yatağında tutup, bend etti. Karamanoğlu Mehmet Bey eğitti: «Hay paşa, ne yavuz kıydın?» Bayezit Paşa eğitti: «Erlik on, dokuzu hile demişler. Eğer sana böyle etmesem kaçardın. Ben - seni bulmuyacak, padişah katında yüzüm ağarmazdı,» dedi. Andan bu haber Engüri de Sultana yetişip, eğittiler ki; «Bayezit Pa-

şa, Karamanoğlu Mehmet Beyi ve oğlu Mustafa Beyi tutup getiriyürür, dediler. Heman ki, Sultan, bu haberi işitti; «Yüzün ağ olsun, Bayezit» dedi. Döşeginden kalkıp sapa sağ oldu. Hekim Sinan'a mübalâğa nesnelere ata edip, yine Germiyana gönderdi. Bayezit Paşa, Karamanoğlunu alıp, gelip Sultana arz edicek, Sultan eğitti, «Ey Karamanoğlu, seni ben neyleyeyin, Karamanoğlu eğitit: «Sultanım, eli bağlı günahkâr kuluyum, her ne siyaset ki, ben kuluna emrede ol kadar siyasete lâyıkim, baki ferman Sultanındır» dedi. Sultan, kerim kişi idi, esirgeyip yine yanına alıp, eğitti: «Karamanoğlu gel, yemin eyle bir dahi müslümanlara zarar etmiyesin» dedi. Andan Karamanoğlu Mehmet Bey, baş üzerine deyip, elini göğsüne koyup eğitti: «Madem şu can bu tendedir, memleketi Osmana yaramaz nazarla bakmıyayım, eğer bakarsam Kelâmı Kadim bana garim olsun» dedi. Sultan bu yemini işidicek, gönlü hoş olup andan Karamanoğluna ve oğluna hil'at geyürdü. Tabilhane ve sancak verdi örkü ile atlar ve katarla katırlar, develer verdi. Ve ol alınan şehirlerini dahi yine sadaka edip gönderdi. Neşri Tarihi, Ankara, 1957, Cilt 2., S. 530 - 534.

..

Şeyhi'nin Divanında Munasib-i Hikâyet başlığı altında 88 beyitlik Harname ismi ile meşhur Hicivname vardır. Bazıları bunu Çelebi Mehmet'in hastalığından kurtulması üzerine kendisine verilen, daha doğrusu iktâ' edilen köy yahut köyler dolayısıyla oraların eski sahipleri tarafından birçok eziyetlere, hakaretlere uğratıldığını, hatâ padişah tarafından verilen kıymetli hediyelerin bile elinden alındığını, bundan ötürü bu manzumeyi yazarak onlardan intikam aldığını söylerler. Bazıları da Harnamenin II. Murat zamanında yine bu köyler, aldığı hediyeler dolayısıyla uğradığı hakaret-

ten dolayı yazdığını söylerler. Bunlar bizi, burada ilgilendirmez. Elimde bulunan eski bir mecmuada Şeyhi Kad-desesirrehu ibaresinden sonra şöyle bir şiir yazılı:

*Şeha tevhidî esrarın, diyen bilmez
bilen dîmez
Hakikat ehli goftarn, diyen bilmez
bilen dîmez
Mezahir ile ürtülmüş yüz, nice görsün
anı her göz
Ne vasfetin anı her söz, diyen bilmez
bilen dîmez
Çözermiş haddi imkânı
Hicap etmiş teni canı
Kuran kimdir bu eyvanı
Diyen bilmez bilen dîmez*

Bu şekilde devam eden eskilerin müsammet dedikleri bu tarzdaki şiir 28 beyittir. Sonu şöyledir:

*Ner sardır bu dem-i vahdet
Ne demektir hakka vuslat
Nedir ey Şeyhi bu lezzet
Diyen bilmez blen dmez.*

Bana göre bu yazış, bu söyleyiş XIV. yüzyılın tarzı değildir. Şeyhi mahlaşlı herhangi bir şairin sözüdür. Esasen içerisinde de pek güzel parçalar yoktur.

Yine elimdeki bu eski mecmuada deniyor ki: «Akşemseddin Efendi Hazretleri Serfürü Bürdei murakebe iken: Hey Germiyan Türkü hey! deyip huzar-ı meclisi feyz eserleri bu goftarın sebeb-i vürudundan gotahor-u lüccei hayret iken bugüne gevherbar olurlar ki müşahidimde görürüm ki zümre-i melei âlâ, Germiyan Şeyhinin bu beyitini virdi zeban edip sema ider, vesse-lâm:

*Salike makamı hitam feth olunca gâhi
Cemi eşyadan amin sedası işidir evkâtı
duada*

*Ve gâhi ayatı esmaullâh işidir
Evkâtı rızada hal edinen ihvana
Bi kavli nuri efendi*

Bu ibarelerde açıklık yok, aşağıda yazdığımız manzum değil, bunun neresinde önemli bir taraf var ki, Akşemseddin gibi mühim bir zat ona değer vermiş.

Şeyhi denilmesinin sebebi, Ankara'da yatan Hacı Bayram'a intisap etmesinden dolayıdır.

Bursalı Tahir Bey, Osmanlı müelliflerinde onun eserlerinden olmak üzere Attar'ın Hapnamesini nazmen tercüme ettiğini, bunun bir nüshası Manisa kitaplığında bulunduğunu kaydediyor. Osmanlı Müellifleri, C. 2., S. 254. شرح مواقف في بحث الهيات

Şerhi Mevakıfın ilâhiyat bahsine havaşisi, Mevlâna Lutfinin Seb-i Şeddat ünvanlı suallerine cevabı vardır, diyor ise de bunların nerede olduğunu söylemiyor. 804/1401 senesinde kopya ettiği Neyname, Beşiktaş'ta Yahya Efendi Kütüphanesindedir, bir de «Dürerül Akayit ve Gurer-i Külli Saikü Kaid» isminde türkçe mensur bir eseri vardır ki bir nüshası Halis Efendi kütüphanesinde mevcuttur. Bu son eserler hakkında - onları görmediğim için birşey diyemem - Tahir beyin «Osmanlı Müellifleri» II. Cildi, 225 - 256, 1338 / 1921 tarihinde yayımlandığı, «Türk Edebiyatı Numuneleri» kitabı 1926 senesinde ortaya çıktığına göre, genç müelliflerin bu eserleri görüp yazmaları icabederdi. Bizdeki kitapların neden işe yaramadığı, şu yazılmış satırlardan anlaşılır:

دورالعقائد و غرر كل سائق وقاعد

Şeyhi'nin imzasını, hakkında kısa bilgi ile beraber Türk Dili Aylık Dergisinin Cilt 4., 1 Mayıs 1955, Sayı 44, Sahife 486 - 175 te bir makale ile imzasının örneğini yayınlamıştım.

Edirne'li Nazmî'nin Divan-ı Türki'yi basit ünvanlı 1928 de basılan eserinin sahife 22 23 te:

*Öğər gebr-i görün Şeyhi Sefihi
O da yansun anın şehri vü dihi
Çekp nazm eylemiş gerçi şedidi
Rasulün namesin yırtan pelidi*

Lâtifi tezkeresinde S. 306 hal tercümesi yazılı olan Muharremi *حرمی* (942 / 1535 - 36 da ölmüş), Şeyhi'nin Hüsrevi Şirin eserini kötülemek için söylemiş. Lâtifi diyor ki, Muharremi'nin Merhum Keşfi ile Hezl yüzünden çok muarazası, münazarası geçmiştir, dediğine göre, demekki Muharremi veya Mahremi herkesle kavga eder birisi imiş. 942 de öldüğüne göre, Şeyhi'nin ölümünden sonra bile onunla uğraşmaktan vazgeçmeyen bir zavallı olacak. Kanunî Süleyman zamanında iki Keşfi var. Birisi Yavuz Sutan Selim zamanında ölmüş, Saruhanlı Halveti tarikatı müntesiplerinden, Mevli't yazmıştır. İstanbullu Keşfi, bunun da farsçada, aruz ilminde mahareti varmış, iki divanı farsça, türkçe mevcutmuş, acaba Mahremi yahut Muharremi bunun hangisi ile münazara ediyor belli değil.

Şahitler arasındaki önemli bir sima Abdülvacit bin Mehmet'tir. Haza Hattî demesinden o yazıyı, kendisinin yazdığını anlatır. Abdülvacit İran'ın Meşhet kasabası ahalisinden iken Kütahya'ya gelip, Demirkapı diye anılan 714/1315 yılında II. Yakup Beyin büyük babası Mübaruziddin-i Umur bin Savcı tarafından yaptırılan bu medrese sonraları Vacidiyye ünvanı ile ilim tarihinde yer almış, 838/1435 yılında ölen Vacit, oraya gömülmüştür. Hidaye'nin şerhini Nakaye Muhtasarul Vikaye diye serhetti. Fenarizade için manzum Usturlâp kitabı yazan Abdülvacit, aynı zamanda hem şair, hem astronomi bilginidir. Burada klişelerini koyduğum sahifeler 838 yılında kopya edilmiş, içerisi şekillerle süslü bir nüshaya aittir. Güneşin, ayın tutulmasını gösteren şekillerle son sahifesi görül-

mektedir. Muharrem sonu 838 / 1 Eylül 1435, okunduğu üzere asıl müellif Abdülvacit bin Mehmet'in kendi nüshasından kopya edilmiştir. Ali oğlu Âdil oğlu Ali, yalnızsız yazdığına göre, acaba o dahi Heyet ilmi ile uğraşan birisi mi idi? Kendisinin nereli olduğunu yazmaması, bir noksandır. Abdülvacit'in Fatih Kütüphanesinde 2007, 2008 numarada kayıtlı Şerhi Nakayesi vardır. Tarihi 806/1403 de yazmıştır. (0) sıfır rakamı o zamanlar sonra kullandığımız 5 e benzediği için Tahir Beye not veren kim ise bunu 5 zannederek 806 yı 856 yapmıştır. Osmanlı Müellifleri C. I., S. 279, sahifenin en altı. Âli, Kühül Ahbar, C. IV. Cüz'i evvel. S. 126. Sicil, İstanbul 1311, C. III., S. 403. Keşfüzzünunda klişelerini takdim ettiğim Çağmini kitabı hakkında şu bilgi var. Şerefeddin-i Mahmut bin Mehmet bin Ömerül Çağminiyül Harzemi, mülâhhas ismi ile ilim âleminde şöret alan esere, Türklerden meşhur Kadızade Şerh yazdığı gibi, Hızırbey oğlu Sinan Paşa Çelebi dahi buna bir şerh yazmıştır. Abdülvacit'in şerhini Keşfüzzünun sahibi görmüş, eserine yazmış, Keşfüzzünun C. II., Sütun yazmış, Keşfüzzünun C. II., Sütun 1819 - 1820 Abdülvacit'in Mülâhhas adındaki kitabın asıl müellifi Mahmut bin Mehmet bin Ömer al Harzemi'nin ismine bizim nüshada Şerafeddin Mahmut diye gösteriliyor. Çağmini veya Çağmini Harzem'de bir kasabanın adıdır. İslâm Ansiklopedisinin C. III., sene 1945, S. 323 - 324 de İstanbul medreselerinde de yüzyıllar boyunca okutturulan eserin pek çok yazması olduğu gibi, Avrupa'nın ünlü kütüphanelerinde de yazmaları mevcuttur. Hattâ eser almancaya bile tercüme edilmiştir. Bilgi isteyenler İslâm Ansiklopedisinin haber verdiği-miz sahifelerini okusunlar. Bu makaleyi orada yazan zat, zahmet çekip İstanbul ile Anadolu kitaplıklarındaki Çağminileri arasa idi, belki daha kıymetli

bilgiler elde ederdi. Aydın Sayılı'nın, 1948 yılı Belleten S. 655 - 680 arasındaki makalesinde Mülâhhas şerhi hakkında bilgiye tesadüf edilmemesi, astronomi ile uğraşan bir zatın medresesinden söz açılırken biraz tuhaf buldum. Müstakimzade'nin Tuhfe-i Hattatin İstanbul, 1928, S. 682, 683 deki hal tercümesi kitaplarını görüp okuyarak değil, daha ziyade icat yoluyla yazıldığı gibi Habibin Hat ve Hattatan., İstanbul 1305, S. 55 - 206 da bulunan Abdulvacid'in Meşhedi, Sultan Âli'nin Şagirdi olarak gösteriliyor. İstanbul'un alınmasına daha 20 sene varken, onu Sultan Süleymandan maaş alır göstermek 806 da yazılan Nekaye şerhine 873 diye tarih göstermek, sonra dönüp kendisinin 838 de vefatını yazmak, ancak Şark'ta görülen hallerdendir.

Şerhlerde - Kommentarede usül şöyledir: Kırmızı mürekkeple metin yazılır, siyah mürekkeple onun şerhi yapılır. Burada da öyledir. Kale o dedi yahut Kalel Musannif ibaresinden sonra kendi fikrini yazar. Burada da böyledir. İkinci sahifenin 7 nci satırında bu şerhin Murat Han diye II. Murad'a takdim edildiğini, onun namına kaleme alındığını açıkça bildiriyor. Yazılar okunaklı olduğu için biz bunları tekrar yazmayı lüzumsuz bulduk.

Müstakimzade yukarıda haber verdiğimiz eserinde, bu kitabın yazısını, daha çok beğenmiş olduğuna işaret ediyor. Kim bilir o güzel nüsha kimin elinde kaldı, aramak icabeder.

Cemaleddin bin Âdil Çelebi. Vakfiye'nin, vakfın adına yapılan Mevlâna oğullarından Cemaleddin Çelebi hakkındaki bilgilerimiz çok yok. Sakıp Dede'nin Sefine-i Mevleviyye yani Mevlevi Gemisi ünvanlı 3 ciltlik Mısırdaki basılmış eserinde Bölüm 1, S. 139 - 142 arasındaki ifadelerden ettiğimiz istifade, onun Çelebi Mehmet oğlu II. Mu-

rad'la aynı senede post'a oturduğunu yani (824/1421) açıkça bildiriyor ki, elimizdeki vakfiye de onu gösteriyor. Onun zamanında bütün Anadolu'da, hattâ Edirne'de Mevlevihaneler açıldığını anlattığı gibi, 50 yıla yakın Mevlâna postunda oturduğunu, İstanbul'un fethedileceği hakkında Fatih'e ma'nen yardım ettiğini haber veriyorsa da, bu hususta tarihi bilgimiz yoktur. Yalnız Konya Türbesinin Kible duvarında ve Yeşil Kubbenin tam altında iki satır arapça bir ibare vardır ki, buradaki nakışların hepsini Halepli Mehmet oğlu Mevlevi Abdurrahman'ın yaptığını, bu tamir için kendisinin iki beyit söylemiş olduğunu kabartma sülüs ile nakışlar içerisinde bize anlatmaktadır. O söylediği beyitler zamanla tamamen yok olmuş. onun yerini kireçle sıvamışlar, şimdi üstüne iki levha koyarak oradaki açıklığı kapatmak istemişlerdir. Bunun manası şöyledir: Yeşil Kubbenin nakışlarına yardım eden Tanra'nın te'yidi ile müeyyet kılınmış, Sultan Bayezit bin Mehmet'in zamanında Halepli Mehmetoğlu Mevlevi Abdurrahman yapmış ve şu iki beyiti inşa eyledim diyor:

Bu olayı bize bildiren mühim bir kaynak Harzem diyarının Termiz şehri ahalisinden iken Konya'ya, Karamanoğullarının son zamanlarında gelen Pîr Ahmet Bey, Kasım Bey, Cem Sultan'a methiyeler yazan Aynî isimli şairin tek nüshası Konya Mevlâna dergâhında bulunan koca divanının içerisinde 47 beyitli uzun bir farsça manzume vardır ki, burada Ahmet Paşa'nın (herhalde Gedik Ahmet Paşa) Padişahın emri ile Mevlâna dergâhını tamir ettiğini uzun uzadıya pek güzel ifadelerle anlatmaktadır. Bu manzumede 4 yerde ebcet hesabıyla 887 yılında bu onarımın yapıldığını bildirmektedir. Onu burada yazacak olsak çok yer tutacağından vazgeçtim. Yalnız o tarih beyitlerini aşağıda bildiriyorum.

Her nedense şair Aynî, bu uzun manzumesinde Mevlâna makamında oturan zatın ismini açıklamıyor.

Sakıp Dede Sefine'de S. 143 sahifenin sonuna doğru Mevlâna'nın huzurunda bulunan bütün sandukaların yani mezarların üzerine padişahın giydiği ipekli kadifeden puşide (örtü) yapılmasını emretmiştir. Hakikaten Bursa'nın, İznik'in, Bilecik'in ipekli kadifele-ri, gerek renkleri, gerek kendileri bugün yapılmış gibi gözleri okşayan bir şekilde durmaktadır.

Fatih 872/1468 tarihinde Konya'yı, Karamanlılardan zaptettiğinde Konya'ya geldiği muhakkaktır. Dergâh hakkında neler yaptığını bilmiyoruz. Ancak Mahmut Paşa'dan sonra Rum dönmesi Mehmet Paşa, bu mübarek şehir ahali hakkında Aksaray, Karaman, Ereğli, Akseki şehirlerinden pek çok evi İstanbul'a nakletmiştir. Bu gidenler arasında Mevlâna'nın torunu Emir Şemseddin Âbit Çelebi'nin torunlarından Emir Ali Çelebi'nin de bulunduğunu öğrenmesi üzerine, Rum dönmesini takdir etmiş, Emir Ali Çelebi'yi Konya'ya yollamıştır.

Cemaleddin Çelebi hakkında Hüsnürev Çelebi ile Celâleddin Çelebi'nin yazdığı Mersiyeler, o devrin edebî mahsulü değildir. Sonradan yazılmıştır. Sefine C. 1., S. 143.

نشست القصة الخضراء في أيام دولت السلطان المؤيد
سأيد الله المستعان السلطان باير يدين محمد خا
علي يد العبد الضعيف المولوي عبدالرحمن
محمد الحلبي واشتد في تاريخه هذى البيتين *

ماق ابن دلدان از تاريخي * در لطاوت نام او احمدود ٨٨٧

سأيد ن از حسام الدين بلى ناياب شد * از ضياء الحق شد تاريخه تاب آفتاب ٨٨٧

نوشتت عمي تاريخش جنات * مكان قطب الاقطاب است اين ٨٨٧

Mevlevi Hilâfetnamesi .

Elimizdeki Mevlevi Hilâfetnamele-ri farsça yahut arapçadır. Yazısından çok eski olduğu anlaşılan Hilâfetname türkçedir, şöyle başlar:

Bismillâhirrahmanirrahim «Ayeti Kerime» Fetih suresinin - bu sure Kur'anda 48 incidir - 10 uncu ayetidir. Meali şudur: Sana Hudeybe'de biat edenler yok mu, onlar hakikat halde Allah'a biat etmişlerdir. Allah'ın eli, onların ellerinin üstündedir¹. Kim ki ahdini bozarsa, ancak kendi zararına bozmuş olur. Her kim Allah ile ettiği ahdi yerine getirirse, Allah ona büyük bir mü-kâfat verecek, sadakallahülâzim.

Ashabı Tarikat ve erbabı hakikate zahir ve bahirdir ki, Hz. Risaletpenah

صلى الله عليه وسلم

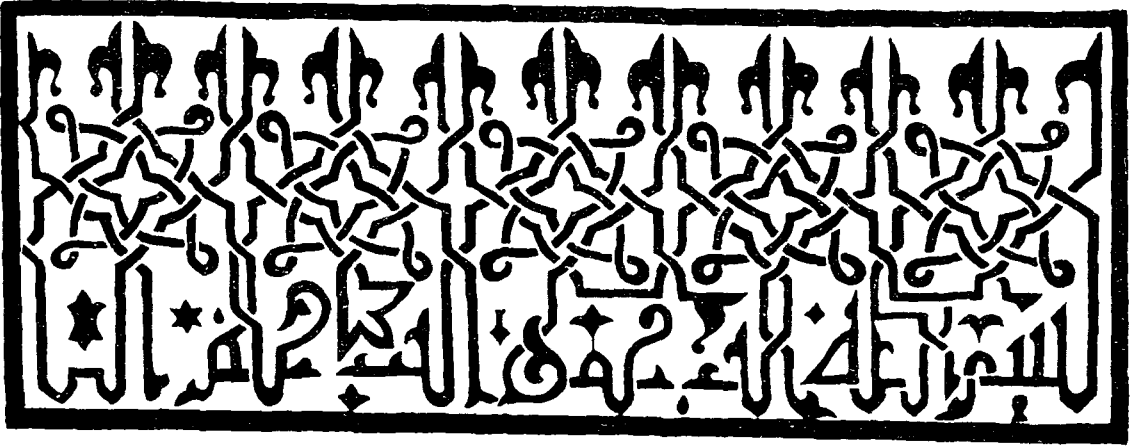
İmamı Aliye

Keremallahu veçhehu'ye Lâilâhe İllallah kelimesini cehrile telkin buyurdular. İmamı Ali Radiallahu anh dahi Hasan-ı Basriye, Hasan-ı Basri dahi Habibi Acemiye, Habibi Acemi dahi Davud-u Taiy'ye, Davud-u Tai dahi Maruf-u Kerhiye, Maruf-u Kerhi dahi Serî'i Sakatiye, Seri Sakati dahi Seyyidüt Taife Cüneydi Bağdadiye, andan Ebubekr-i Şibliye, andan Mehemed-i Zeccace, andan Ebubekr-i Nessace, andan Ahmed-i Gazzaliye, andan Ahmed-i Hatibiye, andan Şemsül Eimmei Sarahsiye, andan Sultanul Ulemaya, andan Seyyit Burhaneddini Muhakkık-ı Termiziye, andan Hz. Mevlâna'ya, andan Çelebi Hüsameddin'e, andan Sultan Veled'e, andan Ulu Ârif Çelebi'ye, andan Âbit Çelebi'ye, andan Emir Âdil Çelebi'ye, andan Mehmet Çelebi'ye, andan Küçük Ârif Çelebi'ye, andan Burhaneddin Çelebi'ye, andan Şehit Âbit Çelebi'ye, andan Cemaleddin Çelebi'ye (Vakfiyenin adına tertip edilen zat), andan Tayagan Mehmet Çelebi'ye, andan Divane Mehmet Çelebi'ye, andan Mükâşif Sinan Dede'ye, andan Hadır Şah Efendi'ye, andan Ahmet Çelebi'ye,

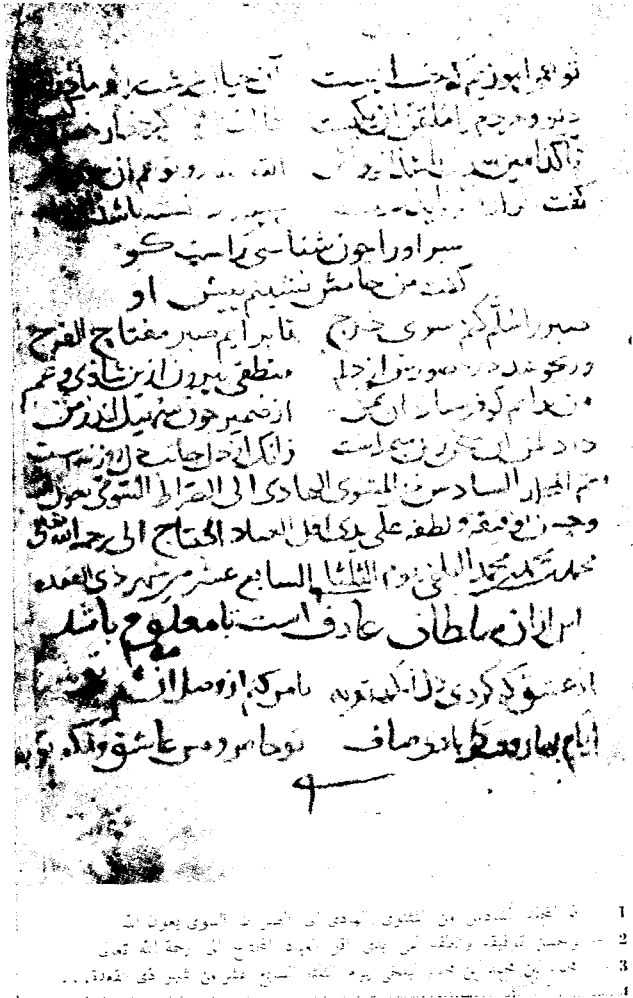
andan Muhyi Efendi'ye, andan Karahisari Mehmet Çelebi'ye, andan Ağazade Mehmet Efendi'ye, bitti.

Bu Hilâfetname tabii eksik. Çünkü sonunda tarih yok, şahitler yok, kimin tarafından verildiği yazılı değil. Yukarıdaki zatlardan hepsini ayrı ayrı tanımlıyoruz. En son Ağazade Gelibolu Mevlevihanesinde şeyhlik etmiş, 1032

senesinde şimdiki Çırağan Sarayının bulunduğu yerde Derya Kaptanı Küçük Hüseyin Paşa tarafından onun adına Mevlevihane kurulmuş, Sultan Aziz zamanında (1862 - 1876) buraya Çırağan Sarayı inşa olunmuştur. 1032/1623 ten 1870 tarihine kadar bu Mevlevihanede şeyhlik edenlerin mezarları orada idi.

Sek. 1 — Bismillahirrahmanirrahim. (Cini üzerine küfi hat ile yazılmış bu güzel eser, Kayseride Gülek Camisinde bulunmaktadır)

Sek. 1 — (a) Sultan Veled'in eli ile yazmış olduğu Mesneviserif'in altıncı cildi olup, Şehit Mehmet Paşa denilen Fatih'in son sadrazamı, Nişancı Mehmet Celaleddin Paşaya ait iken Eyup'ta Husrevpaşa kitaplığına gelmiş, Kitap No. 182

کتاب
مکتبنا

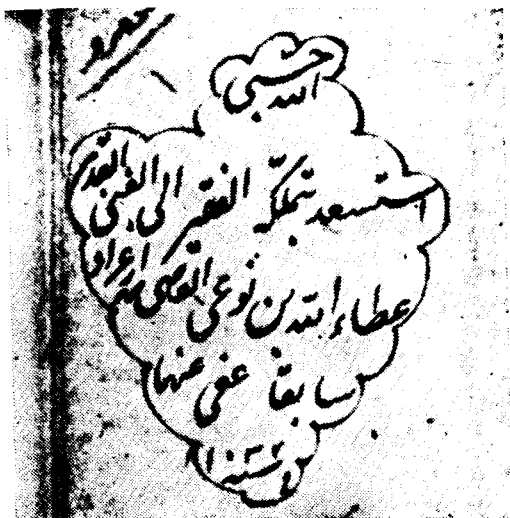
ای طایر اسناد طریحی
فی رخ نوار اجتهاد
پیش از رخ نویسی
و صورت اهرامی
قدسنا الله العزیز
عاشقان ایند
مکتبنا

Şek. 2 -- Germiyan Şehzadesi Ahmet Paşanın el yazısı, Mevlâna'ya ait Rubai Rubai, Hz. Mevlâna'nın olup, Fûrûzanfer'in Tahran'da bastırması olduğu (H. Şemsi 1342 1963) VIII. Cildin S. 153, Rubai sırası 903 de bir kelimedede değişiklik olarak mevcuttur

۴۹۴

و ابوبکر سراج مکتب کرد احمد غزالی را و احمد غزالی مکتب کرد احمد عظیمی را
و احمد عظیمی سراج مکتب کرد شمس الایوب شمس را و شمس الایوب شمس
مکتب کرد خدمت مولانا بهار الدین محمد المصطفی بیها اولد را و بهار و مکتب
کرد برهان الدین سید محقق ترمذی را و سید محقق ترمذی مکتب کرد
مکتب کرد حضرت مولانا جلال الدین محمد را و قدسنا الله العزیز
امین یارب العالمین بر عتقک با ارحم الراحمین
قد وقع الفواعل من کثیر هذه النسخة الشریفة
على يد الصنف المتحاج ابوبکر ابن فرخ جلین
من اعماب حضرت قطب العارفين قدسنا
الواصلین من جلال الدین رومی
قدسنا قدسنا العزیز فی اوایل
شهر ربیع الآخر سنة
ست عشر والف
من الهجرة النبویة
على ما حصل
التحییم
م

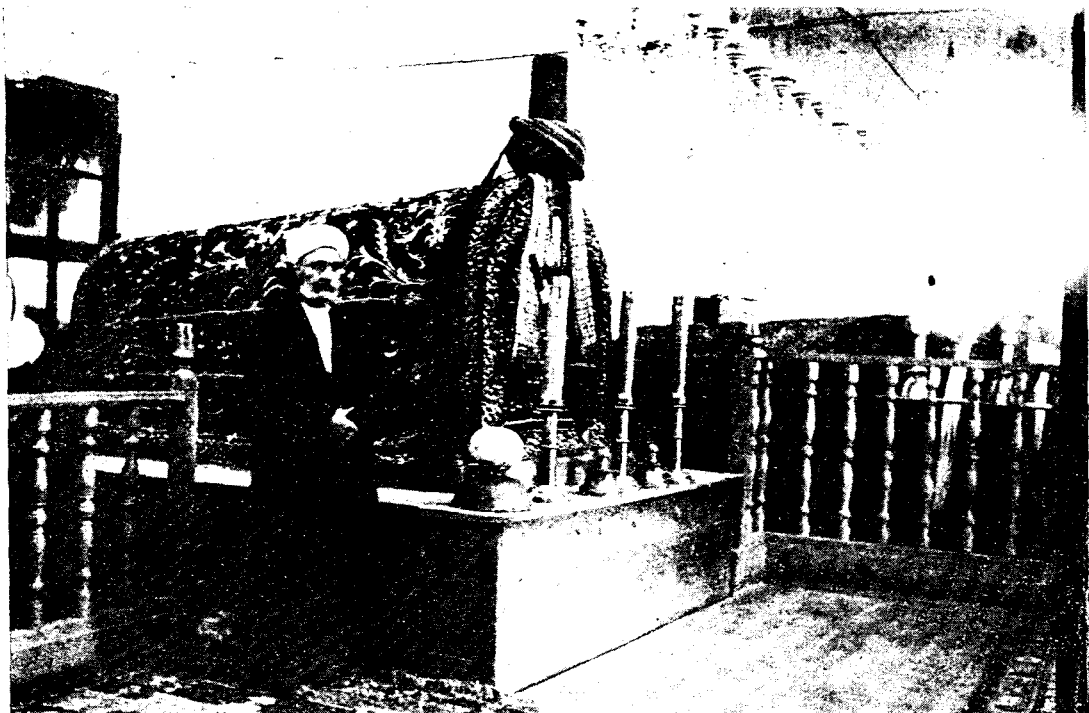
Şek. 3 -- Mevlâna Makamında Bostan I. Çelebiden sonra postnişin olan Ebubekr I. Çelebi'nin Kopya ettiği Eflâkı Dede'nin Menakibul Arifin nushası. Kitap şimdi Halet efendi kütüphanesinde 321 numarada kayıtlıdır. Rebi 2, başı 1016/25.7.1607

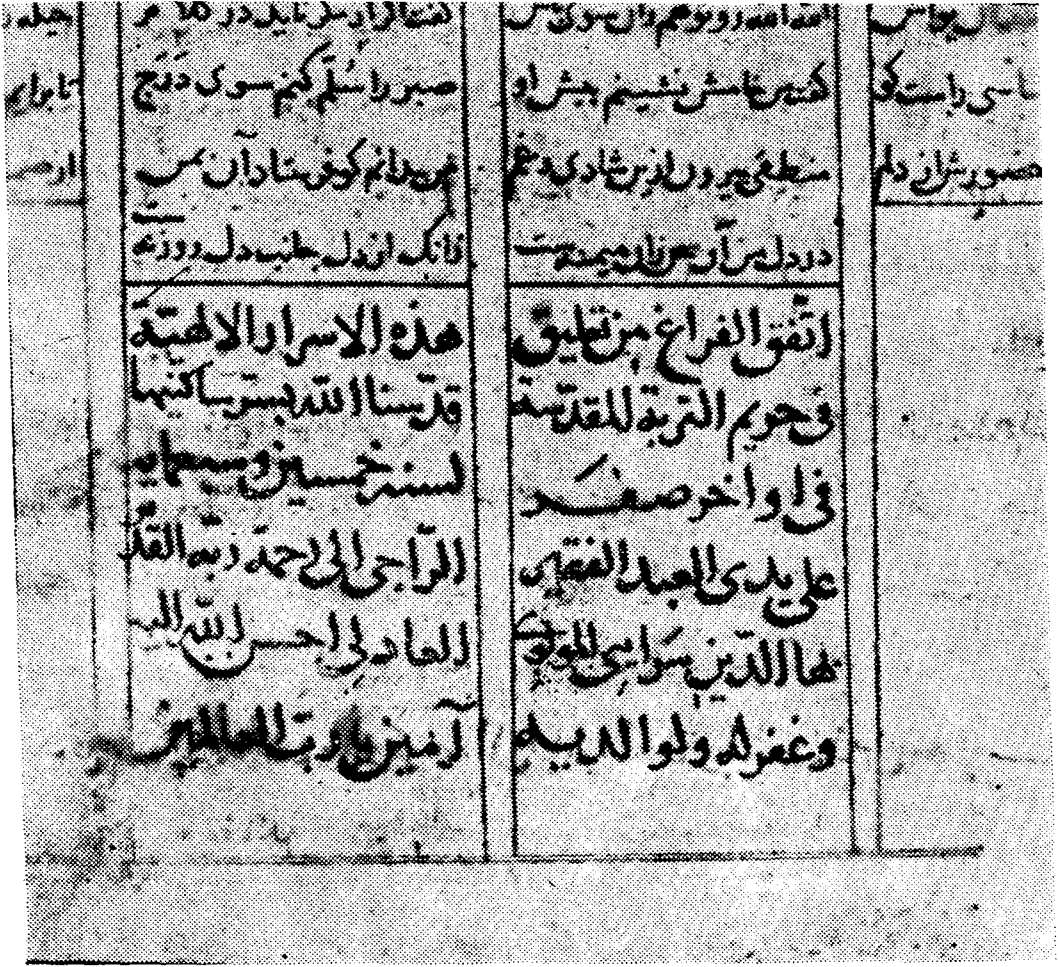
Şek. 4 — Nev'zade Ataullah Atai'nin el yazısı (1032/1622-23) Şakayıkı Numaniye-ye Türkçe Zeyl yazmıştır, 1268/1852 de basılmıştır

Şek. 5 — Meşhur Halet Sait efendinin el yazısı ve imzası. Bu iki ketebe Galata Mevlevihane kitaplığındaki 321 numaralı nusha üstündedir

Şek. 6 — Afyon Karahisar Mevlevihanesinin içi. Divane Mehmet bey Çelebinin Sankı. Yanında elpençe ayakta duran İlmiye kıyafetli zat, eski Küdümzenbaşı, sonra yıllarca müftülük eden Hüseyin Bayık efendidir. Oğlu halen, bu Caminin baş Müezzini Kemal Bayıktır

Şek. 8 — 6 ciltlik Mesnevi Şerif'in hepsini yazıp, en sonuna imzasını atan Deşt-i Kıpçak'daki Saray şehri sakinlerinden olup, Konya'da Mevlânânın kutsal türbesi yanında Mesnevi'yi yazıp, sona erdiren Bahaeddin-i Saray-îl Mevleviyül Âdil-i Safer ayının sonu 750 yılı Miladi olarak 19 Mayıs 1349. Bu nüsha dahi Şehit Mehmet paşa kitapları arasındadır

Şek. 9 — Afyonkarahisar'daki Süleyman Şah ile Muhtahara Abide Sultanın gömülü bulunduğu 4 direk üstüne konulmuş açık türbe

وَقَفَّ وَخَلَّسَ هَذَا الْمَشْوَى الْمَعْنَوَى عَلَى تَرْكِهِ

الْمُنَوَّرَةِ الْمُطَهَّرَةِ الشَّرِيفَةِ اللَّطِيفَةِ الْمَسْئُوبَةِ لِمَوْلَانَا

وَأَوْلَانَا سَيِّدِ اللَّهِ الْأَعْظَمِ وَالْكَرِيمِ الْعَظِيمِ

صَاحِبِ الْمَقَامَاتِ وَالْكَرَامَاتِ وَمَنْبَعِ الْكَمَالَاتِ

وَالْوَلَايَاتِ مَعْدِنِ التَّصَدِيقِ وَالتَّحْقِيقِ وَالتَّذْقِيقِ

الصِّدِّيقِ بْنِ الصِّدِّيقِ بْنِ الصِّدِّيقِ سُلْطَانِ الْعَارِفِينَ

وَالْعَاشِقِينَ مَوْلَا أَجْلَالِ الْحَقِّ وَالَّذِينَ مُحَمَّدٌ بِلَيْحِهِ قَدَّسَنَا اللَّهُ تَبَارَكَ الْعَزِيزُ

وَهُوَ تَرْابُ عَيْتِهِ بَابِهِ وَخَادِمُ فِرْعَانَ جَنَابِهِ عِمَّانِ الْوَلَوِيِّ وَشَرْطَانِ السِّتْفِيدِ

مِنْهُ فَخْرِ السَّادَاتِ وَمَنْبَعِ السَّعَادَاتِ وَمَعْدِنِ الْكَمَالَاتِ سَيِّدِ عَلَايِ بْنِ سَيِّدِ مُحَمَّدِي

الشَّيْرَانِيِّ مِنْ جَيْنِ صُدُورِهِ هَذَا الْوَقْفِ إِلَى الْخَيْرِ عَزْمٍ وَبَعْدَ وَفَايَةِ السِّتْفِيدُونَ مِنْهُ

الْفُقَرَاءُ الْمَوْلَوِيُّ فِي التَّرْتِيبِ الْمُطَهَّرِ وَقَفَّاصِحْحًا شَرَعِيًّا مُسْتَجْلِبًا لِحَبِثِ الْبَيْعِ وَالْبَيْعِ

وَالْوَهْبِ فَمِنْ بَدَلِهِ بَعْدَ مَا أَتَمَّهُ عَلَى الَّذِينَ يَبْدُلُونَهُ وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَصَحَّحَ أَجْمَعِينَ

شهادة بخط ابو اقصا بن محمد الامان
في سنة 723 لاول سنة اثنى عشرية
انا احقر الورق محمد بن عبد الرحمن
القنكي للدرس بمدرسة خدوانه بكاز
قدساته باسواره

شهادة كمال الدين محمد
الادبي الشيرازي

شهادة لاهوت محمد بن
محمد بن العارفين
الولوي

شهادة من الائمة
عالمنا الفخر الكندي
في سنة 723

شهادة
الفقيه محمد بن
العارفين

بجانب
الاربعين
الاربعين

Şek. 11 — Kütahya'nın genel görünüşü

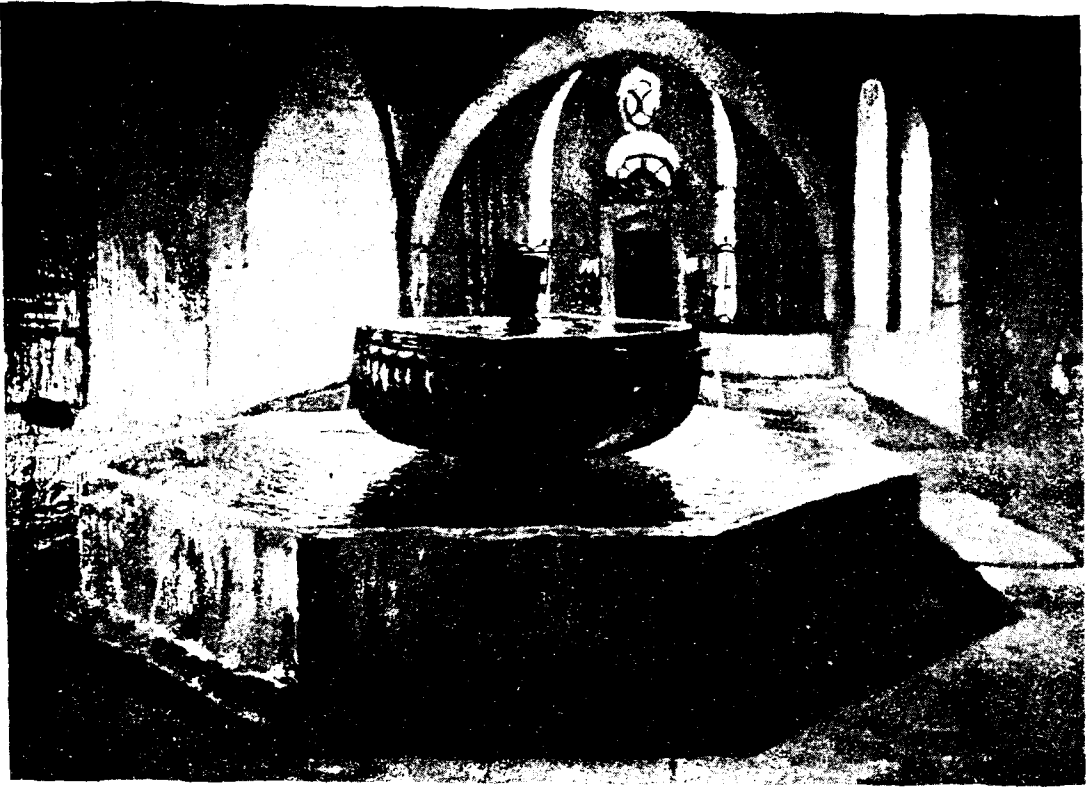
Şek. 11 a — Kütahya şehrinin genel görünüşü

Şek. 12 — Kütahya'da Yoncalı kaplıcalarına giden yol üzerindeki Durulu köyünde bulunan Hekim - Şair Şeyhi'nin mezarı işte böyledir

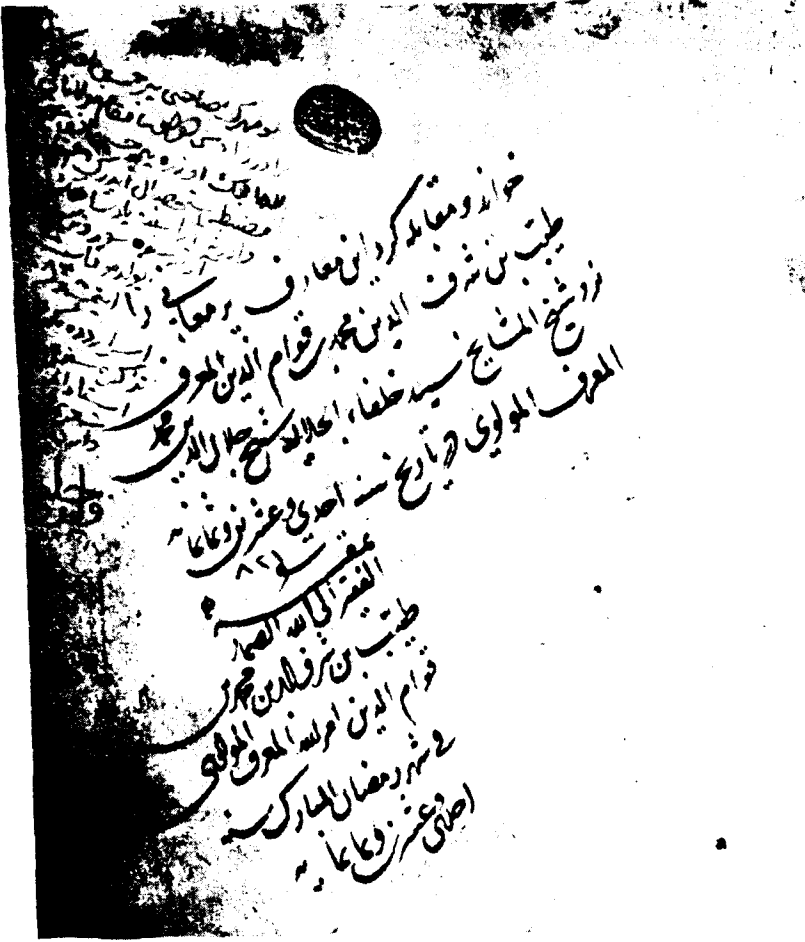
Şek. 13 — Konya'da Mevlana Türbesinin Hacet, (ml-yaz) penceresi. Destanlı sıkrenin içerisinde Mevlâna'nın bir rûbâisi yazılıdır. Manası :
"Bütün kapılar kapandığı halde, ağkım sana yolbulabilmesi için -yalnız semin kapım- açık bırakılır
Ey keremde, izzette nur saçanı AY, Güneş, yıldız-lar... senin mağız kölendir",
Dıvanı Kebir, Fütûzanfer baskısı C. VIII. Sahife 258, Rûbâi sayısı 1531.

Şek. 14 — Kütahya'da (Şimdi Kütüphane olan) Gök Medresedeki Şadırvanın Kadehi. Bir eşi Konya Müzesindeki Şadırvandır

بسم الله الرحمن الرحيم ان الذين يباعدونك انما يباعدون الله فليبعدهم فانك
 فاما نيكيت عن نفسه ومن اولى باعاده عليه الله فسيؤتيه اجر اخيها صدق الله العظيم
 اصحاب طريقت وارباب حقيقتة ظاهر و باهر دركده حضرت رسالت پناه صلوات الله تعالى
 عليه وسلم امام علم يكرم الله وجهه لاله الا الله كلمة سين جهر اليه تلقين بيورد يرا امام علم
 عند دخر حسن بصير يكرم بصير دخی جيب شجر جيب شجر دخی داود طالی به داود طالی
 دخر معروف كرخ به معروف معروف كرخ دخی سرى سقطلى يكر سرى سقطلى دخی مستبد الطائفة
 جنيد بقدر به آندره ابو بكر شيبلى به آندره محمد ز طاجه آندره ابو بكر جه آندره احمد غزالي
 آندره احمد خطيب به آندره شمس الائمة نير خسر به آندره سلطان العلماء به آندره سيده برهان الدين
 محقق ترمذى به آندره حضرت مولانا به آندره جليل حسام الدين آندره سلطان ولد آندره
 اولوعارف جليل آندره عابد جليل آندره امير عابد جليل آندره محمد جليل آندره ابو جليل عارف جليل
 آندره برهان الدين جليل آندره شهيد عابد جليل آندره جمال الدين جليل آندره تقي جليل
 آندره ديوانه محمد جليل آندره مكاشف سنان دوه آندره حضرت ه آندره احمد
 جليل آندره يحيى آندره قره حصار محمد جليل آندره اغا زاده محمد آندره

Şek. 15 — Mevlevi Hilafetnamesi. Cemaleddin Çelebinin oğlu olup, bizim Kadı Mehmet Paşa, burada Tayagan Mehmet Çelebi olarak geçen zatten sonra Beşiktaş ve Gölbulu Mevlevihanelerinde şeyhlik eden Ağazade Mehmet dedeye kadar gelmektedir. Mevlevi Hilafetnameleri Farsça olduğu halde bu Türkçedir.

Şek. 16 -- Kitaphıgında bulunan Sultan Veled'e ait Maarif isimli mensur eserin üzerindeki yazılardır. Teyyip b. Şerefeddin Mehmet b. Kıvamüddin-ül Muarrif Cemaledin Çelebinin Babası, Adil Çelebinin babası II. Arif Çelebiye aittir. Ramazan 821/16 Ekim 1418. Sağ üst taraftaki mühür, Mevlâna evlatlarından Derviş Çelebi'nindir. Ez'afül İbat-ül Fakir Derviş ibaresi okunmaktadır. Esrar Dede tezkiresinde üstadane bir gazeli dercedilmiştir. Ölümü 1083/1372

التاس إلى وجهه الطبيعة بين الوضوح واقتمام
 إلى القواعد العلاجية ظاهر الطوع، ومن نفسه علم شرف
 ومجلا... أما شرعا فيكفيلك مدح النبي عليه السلام
 حيث قال المدة حوض الجسد والعروق إليها وأردة
 فإذا أصحبت المدة صددت العروق بالصحة وإذا
 سقت المدة صددت العروق بالسقم وأيضا قال
 عليه السلام أعلم عيان علم ثم بدان وعلم له ديان
 وأما عقلا فلا مزين أحدهما أن موضوعه بدان
 لراسان الذي هو أشرف لأجسام في هذا المكان

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 الحمد لله الذي خص براسان بأعدل لمنجحة
 النامية وشرفه بأحسن التقويم والتطوق العقول
 الكافية، وكل منة بعرفته ضرر لأشياء، ومنافعها الشارة
 ليحفظ الصحة وييسر لأذي جالتي المرض والعاية
 والصلوة والسلام على محمد الموبد بالقرآن الهادي
 وأصحابه القايدين بالصدق والصدور الصافية
 وبعد فيقول المنتعم بحبل الرباني محمدين
 محمود بن حاجي الشرفاني لما كان احتياج محوم

فلا لب الله عن أهل العلم ظله شعر
 من قال آمين أتى الله منجته فان مزادها يشمل البراه
 وهذا ابتداء الكتاب اعلم ان تكون
 ابدا نالما كان كمن من بني الرجل هو قابض
 مقام الفاعل وبني المزاة في قيام مقام المادة
 كما قالت الحكماء تكون البدن من النسيب كلكون
 الجنب من لافحة واللبن وما بعد اشتراكهما
 في الرطوبة والسبالة اختلفا في ان المايئة
 ولا رصية في بني المزاة ودم العن الذي

هادم اساس الجور ولا اعتنا في عظيم المالك منقل
 الضعفاء عن رطة المهالك ناصر الدين والدين
 غيات لاسلام والمسلمين ملجأ لرافض في العالمين
 امير يعقوب بن امير سليمان شاه اعز الله
 تعالى اعوان دولته وشيئا وكان مملكته اذ
 هو اخطر على العالمين بحايب لانعام والنوال واخذ
 على العالمين بحايب لاكرام ولا سبال وعلمته باسمه
 وسميته يعقوب بن يعقوب طول الدهور منه اذ
 هو معين في هذا العصر بتربية هذا العلم واهله

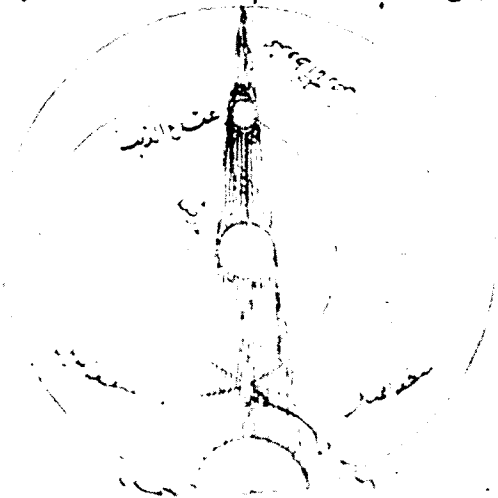
Şek. 18 — Dilşad-ı Şirvani'nin Yakubiye isimli eserin ilk sahifelerinden birisi sağ tarafta altı çizilmiş olan satırlarda Emir Yakup bin Emir Süleyman şah ismi okunmaktadır

Handwritten manuscript page with dense text and marginalia. The main text is written in a cursive script, with several lines underlined. Marginal notes are present on the left and right sides. The text appears to be a continuation of the work mentioned in the caption.

Handwritten manuscript page with dense text and marginalia. The main text is written in a cursive script, with several lines underlined. Marginal notes are present on the left and right sides. The text appears to be a continuation of the work mentioned in the caption.

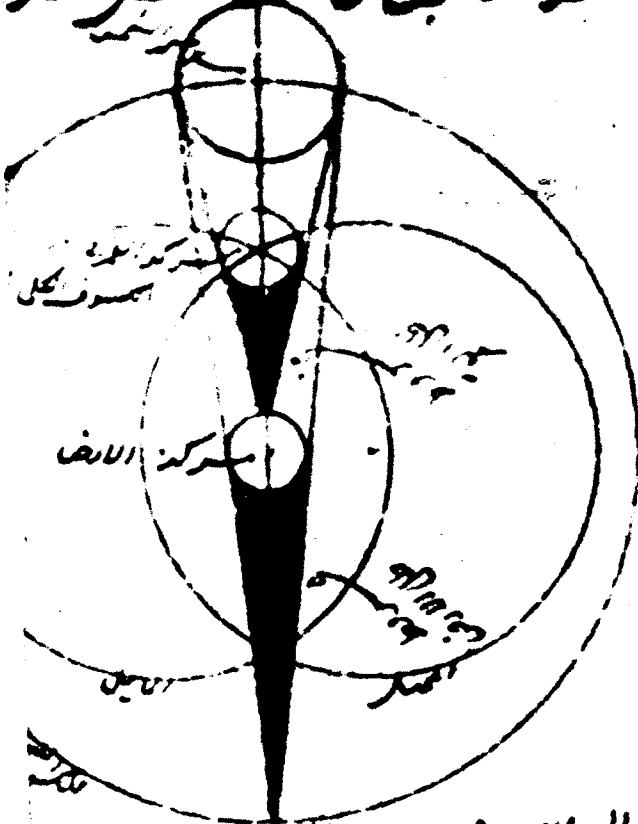
قطر الظل والبروج بحيث يعرضه واما اذا كان عرضه عمداً لمجموع نفس قطرهما او اكثر فلا يتغير
شئ منه البتة بل كما سطر وسط الظل في الاول ولا يماثله الاضائة الثاني وبتدو خسوف القمر
والجلاء من جهة المشرق لانه يقع القوسا كان اسرع حركته من السحر ومن الظل للمحرك كركبنا على
ظل الارض من جهة المغرب ان البرودخل في الظل من جهة المغرب وظل الارض كحبه وحده المشرق
فيحصل طرفه ان طرف البروج الشرقي او الى الاضائة فذلك الطرف في اسوءه وكذلك
يكون مرور طرفه ان طرف البروج الشرقي بالشرق او ما شيد في سنة الاضائة وسن صورا الكسوف

وما عرف للقران من الاحوال التي
معرض للبروج في حركاته بالنسبة
الى الشمس بوسط الشمس من وجهه
مدويره ابدال في خروجه الاجماع
والا سبحانه لعن ان بعد الشمس
عن احد ما كبعدها عن الاخر فالمراد
ان الشمس بعد مداره مركز التدوير

الاجماع بوسطه دائما بين الاوج ومركز التدوير ان عاقبة من يفرق اما عند الاجماع او
عند الاوج سعمال وذلك ان مركز التدوير هو مركز البروج في وجه مركز الشمس
عند نقطه من فلك البروج ويكون تلك النقطه من راس البروج بعين ذ فترسنا النقطه عن مركز
الشمس ومركز التدوير والوجه محقق في نقطه واحدة من فلك البروج ويمكن ان يكون اولها
حركته عن راس البروج في وجهه وليله حركه الفلك ما يلي باطراف البروج بعين ذ
وضوح وان وسبح وان ولذ ان واربعين مائة ومركز الاوج ايضا من راس البروج
يبدل حركه تلك المركز في حركه البروج في ان يلف دنس وعشر نوازل وسبعا وثلثون
نصف حركته او حركه الاوج الى خلاف القبول كما يجب صح كما ان احد عشر ذره وثلثون

اصبعا واحد هذه عينك وانظرا ما فاجمع من هذا المنكر بصير

واذا كان النور كره او كورة
 في الاجتماع على طرفه الشمس
 ارض مدارها وهو فكر البروج
 وذكر عند الراس او الغيب
 او تقرب منها مقدار اقل من
 اثنين عشره درج قبل كل واحد
 من العقدين وبعدها عند
 الاستتار ارض معايله

النيرس حاله عنها ارض الشمس والارض ووقع ظلها ارض الارض
 اليه ارض الارض والشمس لان الارض جسم كنف تجب نور الشمس وتقع له ظل
 في الظل لا يقع عليه شيء من شعاع الشمس وروعا اوليا يبعث البرقع على طلامه الا
 مضى من داء كاعرف وهو خسوف البر يعني من الغالي خسوف البروق
 لئلا ونصله ولكن ظل كل جرم كنف ينعى اجمعه المعايله للجرم للمعنى كما است
 المتباين والارض اصغر من الشمس كنفه كاعرف فنعى ظل الارض على شكل مخروط
 الارض ورأسه نقطه معايله مركز الشمس فاذا كان القوس معايله الشمس على مدار البر
 الظل موعن في جميع جرم البر المتظلم وخسوف البر كنفه با صلاف البلاء ولا
 امر عارض لشمس وهو جبره وربه مطلقا وليس الكسوف امرا عارضا لذاتها فانها على
 كما هو ودرسم بانها عيان عن عدم اضاءه البر عالم العناصر مما يلبسنا في الوقت
 ان يعني انه لوقوعه في ظل الارض لما طر بها النيرس اعني كونها معها على طرف من
 كسما وذلك في البر عرض وخصف كله او تزيبا وذكر اذا كان عرضها اقل من

من الايام اراسعه وعشرين يوما واحدا وبلدين وقعه وحسن ياتنه من يوم
واحد مكذا في التبعرة وفي كساء العلامة وشروع التدوير وبعض نسخ المتن فلان ليد
الماخالفة ومقام مقدار الشهر الى الوسط لم ضربوا ذكر هذا المقدار الخارج لعدم
في اثنين عشر عدو شهر السنة فحصلت ايام السنة القوية الاصطلاحية من شهر لوما
وخمسة يوم وسبعة الايام واربعه وخمسة يوما وثمانين يوما وسدس يوم اعمى ثمان
واربعين دقيقة من ساعة فعملوا شهر الشمس كالمحرم وشهر اسعة وعشرين كصفر لان كل
مقدار من الشهر وسبعة وخمسون يوما ومكذا الى ان يصير ذوا الحجة سبعة وعشرين يوما وثمانين
وسدس يوم وهو الخمس والسدس في سنين حتى يصير لوما ويزيدون في اخره في
الحج ويسمون اليوم الثلثين منه بالكبيسة ومن السنة القوية الاصطلاحية فتم
عن السنة الشنبية كحده بعشرة ايام وعشرين ساعة ونصف
ساعة بالتقريب وذلك لان ايام السنة التسمية ثمانمائة وستون يوما وثمانين
ساعات وست واربعون دقيقة عند بطليموس كما ذكر صاحب التبعرة والسنة القوية
ثمانمائة واربعه وخمسون يوما وثمان ساعات وثمانين دقيقة فاذا انحصرت الثانية
من الاولى بق فضل الاولى على الثانية عشرة ايام وعشرين ساعة وثمانين دقيقة كذا
ذكر بعض الشيوخ ومكذا كانت ايام سنة القوية فتم عن ايام سنة الشمس
بعشر ايام وعشرين ساعة ونصف بالتقريب كما في المتن وفي بعض
الشيوخ واثنى عشر ساعة مكان قوله ونصف بفصل النظام
في اسباب مذاخر متعلق بهذا الفن من اراد ذلك فليطلب
في كتب العلة ثم يعون الله وحسن بوقعه
قبيل الظهور يوم الخميس من شهر المحرم
من سنة ٨٣٨

سنة ٨٣٨

سنة ٨٣٨

في اسباب مذاخر متعلق بهذا الفن من اراد ذلك فليطلب
في كتب العلة ثم يعون الله وحسن بوقعه
قبيل الظهور يوم الخميس من شهر المحرم
من سنة ٨٣٨

Şek. 24 — Abdul Vacid'in Şerh-i Mülâhass-ı Çağmını kitabı olup 157 sahifelik arapça dır. Sonunda Muharrem sonu 838 senesinin Perşembe günü öğleden önce bitirildiğini bildirmektedir. 15.IX.1434. Kopya eden Ali oğlu Adil oğlu Alidir, Kilişeye bakana göre sağdaki ibarede, Mehmet oğlu Abdulvacid'in yazdığı asıl şerhe ait nushadan kopya edilmiş olduğunu bildirmektedir. Bu güzel nusha şahsi kitaplığımdadır

Şek. 25 -- Yeşil Kubbenin iç tezyinatını nakşeden Halepli Mehmet oğlu Mevlevî Abdurrahman'ın adını bildiren Kible divardaki arapça kitabe. Öndeki kabir, Mevlâna ile oğlu Sultan Vele'd'e aittir. Altun sırma ile siyah kadife üzerine işlenmiş olan örtü II. Abdulhamit zamanında Hüseyin Sırî isimli bir hattat tarafından yazıldığı ketebesinden okunmaktadır. Sene 1312/1894